

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Κα. ΦΟΥΣΤΑΝΑΚΗ ΙΩΑΝΝΑ

**«ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ (ΘΕΤΙΚΕΣ- ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ) ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ
ΖΕΥΓΑΡΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑ ΜΕ
ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ»**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΑΝΔΡΕΔΑΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ
Α.Μ. 2960
ΒΛΑΧΟΝΑΤΣΙΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΗ
Α.Μ. 3016

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2010

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της πτυχιακής μας εργασίας νιώθουμε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε τους ανθρώπους που μας βοήθησαν και μας στήριξαν με τον δικό τους μοναδικό και πολύτιμο τρόπο.

Ευχαριστούμε ιδιαίτερα, την υπεύθυνη καθηγήτριά μας, κυρία Φουστανάκη Ιωάννα, προϊσταμένη Κοινωνική Λειτουργό - Κοινωνιολόγο στο Κέντρο Φροντίδας Οικογένειας του Δήμου Ηρακλείου, για την καθοδήγηση, τη στήριξη και την πολύ σημαντική βοήθειά της στη διεκπεραίωση της μελέτης μας.

Επίσης θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την κυρία Καπετανάκη Πόπη, προϊσταμένη του Ζ' Κέντρου Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Δήμου Ηρακλείου για τις συμβουλές και την βοήθεια στην βιβλιογραφική μας αναζήτηση.

Τέλος, ευχαριστούμε τις διευθύντριες των παιδικών σταθμών που επισκεφτήκαμε, για την συνεργασία τους, καθώς και τους γονείς για τον χρόνο που αφιέρωσαν συμπληρώνοντας το ερωτηματολόγιό μας.

**Στις οικογένειες μας,
για τη στήριξη και την αγάπη τους...**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο	
Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.....	8
1.1 Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΣΠΗΛΛΙΩΝ.....	8
1.2 ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ.....	8
1.3 ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ.....	10
1.4 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ.....	11
1.5 ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	
ΜΕΛΕΤΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	14
2.1 ΕΙΔΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	15
2.2 ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	16
2.3 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	17
2.4 ΕΚΤΕΤΑΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	18
2.5 ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	19
2.6 ΜΙΚΤΗ Ή ΑΝΑΣΥΣΤΑΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	20
2.7 ΘΕΤΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	21
2.8 ΑΝΑΔΟΧΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	22
2.9 ΔΙΕΘΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	24
2.10 ΣΥΜΒΙΩΣΗ – ΣΥΓΚΑΤΟΙΚΗΣΗ – ΜΗ ΠΑΝΤΡΕΜΕΝΑ ΖΕΥΓΑΡΙΑ.....	26
2.11 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΩΝ.....	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	
ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΑΛΛΑΓΩΝ ΣΤΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ.....	29
3.1 ΠΩΣ ΑΛΛΑΖΕΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	29
3.2 ΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥΣ.....	30
3.3 ΔΥΝΑΜΗ, ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ.....	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	
Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΝΕΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	38
4.1 Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΡΟΦΟΥ.....	38
4.2 ΤΟ ΝΕΟ ΖΕΥΓΑΡΙ.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο	
ΣΧΕΣΕΙΣ ΖΕΥΓΑΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	48
5.1 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΖΕΥΓΑΡΙΟΥ.....	48
5.2 ΑΙΤΙΑ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ.....	50
5.3 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΩΝ ΣΥΖΥΓΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.....	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο	
ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ.....	53
6.1 ΟΙ ΡΟΛΟΙ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	53
6.2 ΡΟΛΟΙ ΜΕΛΩΝ ΣΕ ΚΑΘΕ ΤΥΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	57
6.3 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΡΟΛΟΙ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ.....	58
6.4 ΝΕΩΤΕΡΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΡΟΛΟΙ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ.....	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο	
ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	65
7.1 ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ.....	65
7.2 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	66
7.3 ΓΟΝΕΪΚΗ ΕΠΙΡΡΟΗ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	68
7.4 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	73
7.5 ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ.....	74
7.6 ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	75
7.7 ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ «ΠΡΟΤΥΠΑ».....	77
7.8 ΤΡΙΓΩΝΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	79
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο	
ΤΑ ΝΕΑ ΖΕΥΓΑΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΤΡΙΚΕΣ ΤΟΥΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ.....	82
8.1 ΤΟ ΑΙΣΘΗΜΑ ΤΟΥ «ΑΝΗΚΕΙΝ».....	83
8.2 ΛΟΓΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	86
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο	
Η ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	90
9.1 ΤΑ ΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	92
9.2 ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΣΩΣΤΗ ΑΝΑΤΡΟΦΗ.....	93
9.3 ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ «ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ».....	94
9.4 ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	95
9.5 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΛΛΙΠΟΥΣ ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	96
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10^ο	
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΠΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΙΑΓΙΑΔΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	98
10.1 ΠΑΠΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ ΓΙΑΓΙΑΔΕΣ ΣΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	100
10.2 ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΠΛΟΚΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	102
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11^ο	
Η ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΝΑ ΟΙΚΟΔΟΜΟΥΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΕΣ.....	103

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	106
ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	107
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	108
ΠΙΝΑΚΕΣ.....	110
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	131
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	133
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	135
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	138

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία πραγματοποιήθηκε στο Δήμο Ηρακλείου με σκοπό τη μελέτη των συνεπειών (θετικών και αρνητικών) στην οικογενειακή ζωή του νέου ζευγαριού από τη συγκατοίκησή του στην ίδια πολυκατοικία με την οικογένεια προέλευσης. Πιο συγκεκριμένα, μελετάμε το βαθμό παρέμβασης της πατρικής οικογένειας στην ανατροφή των παιδιών και τα αποτελέσματά της στην εξέλιξή τους αλλά και τον βαθμό εμπλοκής στην λειτουργία του ζευγαριού.

Μας ενδιαφέρει επίσης, η άποψη των ερωτώμενων σχετικά με το αν θα επέλεγαν να κατοικούν σε οικογενειακή πολυκατοικία ή όχι, εάν είχαν αυτή τη δυνατότητα. Επίσης μελετάμε τις σχέσεις του νέου ζευγαριού με την πατρική οικογένεια αλλά και τις σχέσεις των μελών της νέας οικογένειας μεταξύ τους, τους ρόλους τους και τα αίτια σύγκρουσης. Αναφέρουμε τη διαδικασία δημιουργίας οικογένειας όπως και το βαθμό που επηρεάζει η οικογένεια προέλευσης τη διαδικασία αυτή.

Τέλος, συμπεριλαμβάνουμε δικές μας προτάσεις και τρόπους αντιμετώπισης σχετικά με τη λειτουργία των οικογενειών που κατοικούν σε πολυκατοικία με την πατρική οικογένεια.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά τη διάρκεια της πρακτικής μας άσκησης στο Κέντρο Φροντίδας Οικογένειας του Δήμου Ηρακλείου (Υπηρεσία που παρέχει Κοινωνικές – Συμβουλευτικές και υποστηρικτικές υπηρεσίες Πρωτοβάθμιας Φροντίδας κυρίως σε νέα ζευγάρια) δημιουργήθηκε ο βασικός προβληματισμός που μας οδήγησε στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος: «Συνέπειες (θετικές – αρνητικές) στην οικογενειακή ζωή του ζευγαριού από τη συνύπαρξή του στην ίδια πολυκατοικία με μέλη της οικογένειας προέλευσης».

Παρατηρήθηκε ότι αρκετά από τα άτομα που το επισκέπτονταν και ζητούσαν συμβουλευτική στήριξη, αντιμετώπιζαν δυσκολίες στις μεταξύ τους σχέσεις όπως και στην επικοινωνία με τα παιδιά τους. Η κυριότερη αιτία που είχε αναφερθεί, καταγραφεί και αξιολογηθεί ήταν η συγκατοίκηση (κάθετα ή οριζόντια) στην ίδια πολυκατοικία με τους γονείς ή τα αδέρφια τουλάχιστον του ενός από τα δύο μέλη του ζευγαριού.

Σκοπός της μελέτης είναι η διερεύνηση του τρόπου και του βαθμού που η παρεμβατική πατρική οικογένεια επηρεάζει:

- A) τις σχέσεις του ζευγαριού,
- B) την ανατροφή των παιδιών,
- Γ) τη λειτουργία όλης της οικογένειας,

Επιπλέον, η μελέτη διερευνά το ποσοστό των ζευγαριών που αντιμετωπίζουν προβλήματα εξαιτίας της παρεμβατικής πατρικής οικογένειας στο Δήμο Ηρακλείου και μελετά τους τρόπους αντιμετώπισης των δυσκολιών αυτών στα νέα ζευγάρια, όπως προτείνει και εφαρμόζει στη Συμβουλευτική του μέθοδο το Κέντρο Φροντίδας Οικογένειας.

Το θεωρητικό μέρος της εργασίας που στηρίζεται κυρίως σε ελληνική βιβλιογραφία και σε αναφορές στο διαδίκτυο, αποτελείται από έντεκα κεφάλαια.

Αρχικά γίνεται μια ιστορική αναδρομή στην οικογένεια στο πέρασμα των αιώνων, ξεκινώντας από την εποχή των σπηλαίων και καταλήγοντας στην σύγχρονη εποχή.

Στο δεύτερο κεφάλαιο μελετάμε την οικογένεια ως προς τις μορφές και τα είδη της, όπως για παράδειγμα τις πυρηνικές, τις διεθνικές, τις ανάδοχες, τις ομοφυλοφιλικές και άλλες εξίσου σημαντικές.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύουμε τις αλλαγές στη δομή της οικογένειας, στις λειτουργίες της, όπως και στον καταμερισμό της εξουσίας στα μέλη της, διαχρονικά.

Στο επόμενο κεφάλαιο αναφερόμαστε στη διαδικασία δημιουργίας νέας οικογένειας, και πιο συγκεκριμένα στις προϋποθέσεις επιλογής συντρόφου καθώς και στην οικογενειακή ζωή του νέου

ζευγαριού.

Το πέμπτο κεφάλαιο που αναφέρεται στις σχέσεις του ζευγαριού, περιέχει την εξέλιξη του νέου ζευγαριού από το γάμο και έπειτα, τις ενδοοικογενειακές συγκρούσεις και τα αίτιά τους, όπως και τις βασικές αρχές στήριξης των συζυγικών σχέσεων.

Στη συνέχεια αναλύουμε τη διαφορετικότητα των δύο φύλων ως προς τους ρόλους τους στην πατρική τους οικογένεια, και πιο συγκεκριμένα στην παραδοσιακή και τη νεωτερική.

Στο έβδομο κεφάλαιο αναφερόμαστε στις διαπροσωπικές σχέσεις στην οικογένεια. Ειδικότερα, στη συναισθηματική συνοχή, προσαρμοστικότητα και ωριμότητα των μελών της οικογένειας, στη γονεϊκή επιρροή στα παιδιά και την επικοινωνία και έλεγχο συναισθημάτων στην οικογένεια.

Αναφορά στα νέα ζευγάρια και τις πατρικές τους οικογένειες γίνεται στο όγδοο κεφάλαιο, στο οποίο αναλύεται ο ρόλος της οικογένειας προέλευσης στη δημιουργία νέας οικογένειας καθώς και οι λόγοι παρέμβασής της.

Στο ένατο κεφάλαιο εξετάζουμε τους τρόπους ανατροφής και διαπαιδαγώγησης των παιδιών στο πλαίσιο της οικογένειας, τις προϋποθέσεις για σωστή και αποτελεσματική ανατροφή και τα αποτελέσματα της ελλιπούς ανατροφής.

Στο επόμενο κεφάλαιο «ο ρόλος των παππούδων και γιαγιάδων στην οικογένεια», αναλύουμε το ρόλο της πατρικής οικογένειας στην οικογένεια αναπαραγωγής στην Ελληνική κοινωνία καθώς και τις δυσκολίες από την εμπλοκή της σε αυτή.

Τέλος, στο ενδέκατο κεφάλαιο, παρουσιάζουμε κάποια ιστορικά δεδομένα σχετικά με την εσωτερική μετανάστευση στο Ηράκλειο Κρήτης, γεγονός που συνδέεται με τη δημιουργία της νοοτροπίας των κατοίκων του Ηρακλείου να οικοδομούν οικογενειακές πολυκατοικίες.

Στο πρακτικό μέρος της πτυχιακής εργασίας σκοπός μας ήταν να συλλέξουμε και να καταγράψουμε δεδομένα που αφορούν τους κατοίκους του Δήμου Ηρακλείου με παιδιά προσχολικής ηλικίας, οι οποίοι διαμένουν σε οικογενειακή πολυκατοικία, καθώς επίσης και το ποσοστό και το βαθμό παρέμβασης της οικογένειας προέλευσης στην οικογένεια αναπαραγωγής.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1.1 Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΣΠΗΛΑΙΩΝ

Οι πρώτες μικρές κοινωνίες των σπηλαίων ήταν μητριαρχικές. Η γυναίκα είχε την αποκλειστική ευθύνη της σπηλιάς, των αγαθών της και την προστασία των παιδιών της. Η γυναίκα λατρεύτηκε ως θεά-Μητέρα, ως θεά της γονιμότητας, μιας και αυτή ήταν που έφερνε στον κόσμο τα παιδιά. Την σέβονταν και την εκτιμούσαν γιατί είχε κυρίαρχη θέση στην οικογένεια αλλά και στην αγωγή και στην ανατροφή των παιδιών είχε την αποκλειστική μέριμνα. Η θέση της ενισχυόταν και από το γεγονός ότι ήταν σίγουρη ως μάνα των παιδιών που γεννούσε, ενώ ο πατέρας ήταν αμφισβητούμενος.

Στην μητριαρχική οικογένεια τα παιδιά έπαιρναν το όνομα της μητέρας και την περιουσία την έπαιρναν οι κόρες. Την εποχή λοιπόν της μητριαρχίας τα παιδιά μεγάλωναν κοντά και στους δύο γονείς, τους συνόδευαν στο κυνήγι και στην αναζήτηση ριζών και τύχαιναν μεγάλου σεβασμού από την ομάδα. Ο πατέρας φρόντιζε τα παιδιά και τα μάθαινε οτιδήποτε χρήσιμο για την επιβίωσή τους καθώς και τεχνικές κυνηγιού.

Με την εμφάνιση όμως του αρότρου τα πάντα ανατρέπονται. Η γυναίκα δεν έχει την σωματική δύναμη να οργώνει και έτσι η ισχύς και η εξουσία περνάνε στον άντρα (πατριαρχία). Η επικράτηση του πατέρα - συζύγου, επιδεινώνει τη θέση της μητέρας-θεάς και την κάνει σκλάβα και υποταγμένη στις απαιτήσεις του συζύγου-εξουσιαστή. Έτσι την ανατροφή των παιδιών την έχει τώρα αποκλειστικά η μητέρα χωρίς να υπάρχει η παλιότερη μυθοποίηση για το όνομά της, κάτι που της επιβάλλεται από τις συνθήκες εργασίας που επικρατούν και από το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί.¹

1.2 ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Ο όρος οικογενειακή ζωή στην αρχαιότητα περιλαμβάνει δύο έννοιες: 1) το σύνολο του σπιτιού ως οικοδομήματος και οικοσκευής, και 2) το έμψυχο περιεχόμενό του, δηλαδή την οικογένεια, η οποία περιλάμβανε, εκτός από το ζευγάρι, δύο έως τρία παιδιά, συνήθως, τα ανύπανδρα αδέρφια ή

¹ <http://paroutsas.jmc.gr/family/history.htm>

αδερφές και τους γονείς του άντρα, και κατά μέσο όρο, από έναν έως τρεις δούλους.

Σε όλη τη διάρκεια των αρχαϊκών, των κλασικών και των ελληνοιστικών χρόνων, ο άντρας απασχολείται με «τα εκτός σπιτιού», ενώ η γυναίκα φροντίζει εξ' ολοκλήρου «τα του οίκου» και διαχειρίζεται αυτή αποκλειστικά τα εισοδήματα και τα οικονομικά του νοικοκυριού της. Η γυναίκα, εκτός από την ανατροφή των παιδιών της, κατανέμει τις εργασίες στους δούλους, ταξινομεί τις προμήθειες, απασχολείται γενικά με την οικοτεχνία.

Στην αρχαιότητα, η μορφή των οικογενειών ήταν πατριαρχική. Η θέση της γυναίκας-μητέρας ήταν πολύ υποβιβασμένη. Όλη τη μέρα ήταν κλεισμένες στο σπίτι κι ασχολούνταν με τις οικιακές δουλειές. Ανάλογη ήταν και η αγωγή των κοριτσιών, τα οποία τα μάθαιναν να ράβουν και να γνέθουν ενώ μάθαιναν ελάχιστα να γράφουν και να διαβάζουν. Δεν έβγαιναν έξω από το σπίτι χωρίς συνοδεία δούλων.

Από την άλλη, τα αγόρια είχαν περισσότερα πλεονεκτήματα όσον αφορά την διαπαιδαγώγησή τους. Ως τα δώδεκα χρόνια τους έμεναν στο σπίτι αγράμματα και μετά τα πήγαιναν να μορφωθούν σε ιερατεία (έξαρση παιδευαστίας) ή αν είχαν την οικονομική ευχέρεια ανάθεταν την διαπαιδαγώγησή τους σε δασκάλους. Εξαίρεση αποτελεί η Αρχαία Σπάρτη. Εκεί οι γυναίκες μορφώνονταν και είχαν άποψη για την διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους. Κορίτσια και αγόρια είχαν την ίδια εκπαίδευση και αντιμετώπιση.

Η αποδοχή των παιδιών από τον πατέρα προϋπέθετε θρησκευτικές τελετουργίες, συνιστούσε πολιτική πράξη νομιμοποίησης και, αν επρόκειτο για τα αγόρια, πιστοποίησης των εν δυνάμει πολιτών. Τα παιδιά είχαν ελάχιστη επικοινωνία με τον πατέρα, ο οποίος ή θα εργαζόταν όλη μέρα (χαμηλή - μεσαία τάξη) ή θα ασχολούνταν με τα ζητήματα του δήμου. Αυτονόητο, λοιπόν, είναι ότι την ανατροφή των παιδιών -όσο της επέτρεπαν οι δυνατότητές της- την είχε η μάνα, η οποία όντας «φυλακισμένη» στο σπίτι και μη μπορώντας να αντιδράσει στον υποβαθμισμένο ρόλο που της είχε δοθεί, δεν μπορούσε να προσφέρει τις κατάλληλες γνώσεις και την σωστή αγωγή στα παιδιά της.²

Σημαντικό είναι να αναφέρουμε τις διαφορές στη λειτουργία της οικογένειας στην αρχαία Σπάρτη και την αρχαία Ρώμη. Η οικογενειακή ζωή ερχόταν σε δεύτερη μοίρα. Η Σπαρτιατική κοινωνία έριχνε το μεγαλύτερο βάρος της στη σφυρηλάτηση των κοινωνικών δεσμών μεταξύ των ελευθέρων Σπαρτιατών και Σπαρτιατισσών. Έθετε σε δεύτερη μοίρα την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή. Θεωρούσαν τη Σπάρτη ως μια μεγάλη οικογένεια. Πρόκριναν την υπαγωγή του ατόμου και της οικογένειας στην ευρύτερη κοινωνική ομάδα, μέσω της παροχής παρόμοιας εκπαίδευσης σε αγόρια και κορίτσια.

Ο γάμος στην Αρχαία Ρώμη θεωρούταν περισσότερο ως οικονομική και πολιτική συμμαχία

² Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα, Τόμος 2, Εκδόσεις Πάπυρος, 1996, σελ. 247.

παρά ρομαντική συσχέτιση, ιδίως σε ότι αφορούσε τις ανώτερες τάξεις. Καθ' όλη την διάρκεια της ιστορίας του ρωμαϊκού γάμου, η γυναίκα περνούσε από την επίβλεψη του πατέρα στην επίβλεψη του συζύγου ή του πεθερού της αν ήταν ζωντανός. Ο πατέρας, ήταν ο «pater familias» που είχε τον απόλυτο έλεγχο όλων των μελών της οικογένειας. Θεωρητικά, η κυριαρχία αυτή έφτανε ακόμη και σε θέματα ζωής και θανάτου αλλά στην πραγματικότητα περιοριζόταν σε οικονομικά ζητήματα. Ο «pater familias» κατείχε και έλεγχε τον πλούτο όλης της οικογένειας . Οποιαδήποτε περιουσία κατείχε η γυναίκα, μετά το γάμο της περνούσε κάτω από τον έλεγχο του καινούργιου της συζύγου. Προς το τέλος της Δημοκρατίας, και κατά τη διάρκεια της ιστορίας της Αυτοκρατορίας, ένα καινούργιο είδος γάμου έγινε δημοφιλές, στο οποίο η γυναίκα είχε την απόλυτη δικαιοδοσία της περιουσίας της. Ένα τέτοιο σύστημα καθιστούσε το διαζύγιο μια πιο βιώσιμη επιλογή για τις γυναίκες.³

1.3 ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Την εποχή αυτή, βελτιώνονται οι βιοτικές και κοινωνικοπολιτιστικές συνθήκες, ανοίγονται μεγαλύτερες ευκαιρίες μόρφωσης για τα παιδιά, κυριαρχεί το λογοτεχνικό ιδεώδες της αγωγής και οι παιδαγωγοί είναι επηρεασμένοι από τον δυτικό τρόπο σκέψης και από τα φιλοσοφικά ρεύματα της εποχής.

Στις ευκατάστατες οικογένειες οι γονείς δεν έχουν ανάμειξη στην αγωγή του παιδιού, τα οποία μεγάλωναν με παραμάνες, καθηγήτριες ξένων γλωσσών και πιάνου κτλ. Στις χαμηλές τάξεις την ανατροφή των παιδιών την είχε η μητέρα, ενώ ο ρόλος του πατέρα είναι έμμεσος αφού κύριο μέλημά του είναι η συνεχής προσπάθεια να έχει μόνιμη εργασία.

Η οικογένεια έπαιξε βασικό ρόλο κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης. Συνήθως, η οικογένεια αποτελείτο από τον πατέρα, τη μητέρα και τα παιδιά, αλλά ήταν και ένα εκτεταμένο νοικοκυριό που περιλαμβάνονταν παππούδες, οι άγαμοι ή χήροι αδελφοί ενήλικες.

Για τη διατήρηση του καθεστώτος, του πλούτου, και της ιδιοκτησίας της οικογένειας απαιτούνταν να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο γάμο. Οι γονείς διοργάνωναν γάμους μεταξύ των παιδιών τους και άλλων επιθυμητών οικογενειών. Συχνά επεξεργάζονταν τις λεπτομέρειες αυτών των ενώσεων πολύ νωρίτερα, ίσως όταν τα παιδιά ήταν ακόμη στα σπάργανα. Εκτιμήσεις για το πώς μια πρόταση γάμου θα μπορούσε να ενισχύσει τον πλούτο της οικογένειας ή το κύρος ήταν απ' την αρχή στο μυαλό των γονέων της νύφης και του γαμπρού εξίσου. Κατά συνέπεια, το πιο σημαντικό μέρος της σύμβασης γάμου ήταν το μέγεθος της προίκας, το ποσό των χρημάτων που καταβάλλονταν από την οικογένεια της νύφης στον νέο σύζυγό της.

³ <http://paroutsas.jmc.gr/family/history.htm>

Κατά την Αναγέννηση η γυναίκα έμενε σπίτι για τη φροντίδα των παιδιών και του σπιτιού. Οι άνδρες στην οικογένεια εργαζόταν έξω από το σπίτι, κυρίως στα εμπορικά καταστήματα που άνοιξαν εκείνη την εποχή. Τα μεγάλα παιδιά της οικογένειας, κυρίως τα αγόρια, συχνά λειτουργούσαν παράλληλα με τον πατέρα τους, για να βοηθήσουν και να συνεισφέρουν στα έξοδα της οικογένειας.

Τα παιδιά κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης θεωρούνταν ενήλικες σε μικρογραφία, μιας και συναναστρέφονταν με ενήλικες. Τα αγόρια έμεναν σπίτι με τη μητέρα τους μέχρι περίπου την ηλικία των επτά ετών. Τότε μπορούσαν να πάνε σε ιδιωτικό σχολείο, ή να επιβλέπονται, εάν η οικογένεια θα μπορούσε να το αντέξει οικονομικά. Αν προερχόταν από μια φτωχή οικογένεια τα αγόρια εργάζονταν ως υπάλληλοι σε κάποιο πλούσιο νοικοκυριό μέχρι την ηλικία των δεκατεσσάρων όπου το παιδί μπορούσε να τεθεί σε μαθητεία.

Τα κορίτσια έμεναν σπίτι με τις μητέρες τους, μαθαίνοντας τις απαραίτητες δεξιότητες για το νοικοκυριό. Εάν η οικογένειά ήταν φτωχή, τα κορίτσια δούλευαν ως υπηρετικό προσωπικό σε εύπορα νοικοκυριά. Τα πλουσιότερα κορίτσια λάμβαναν μια περιορισμένη εκπαίδευση, με επίκεντρο την ιστορία, τα Λατινικά, τη γεωγραφία, και τις δεξιότητες που απαιτούνται για να είναι μια «καλή» γυναίκα. Λίγες γυναίκες λάμβαναν εκπαίδευση ίση με εκείνη των ανδρών.

1.4 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Στην παραδοσιακή κοινωνία, η οικογένεια δεν ήταν αυτόνομη, αλλά η ύπαρξή της ήταν στενά συνδεδεμένη με την οικονομική και βιολογική επιβίωση της ευρείας οικογένειας. Στην επόμενη φάση, τη βιομηχανική εποχή, η αλλαγή στον τρόπο παραγωγής των αγαθών οδηγεί στη δημιουργία της πυρηνικής οικογένειας, η οποία περιορίζεται πλέον στη δική της οικονομική και βιολογική επιβίωση και γίνεται παιδοκεντρική, ταυτίζεται δηλαδή με την ύπαρξη των παιδιών και το μέλλον τους. Οι νέες οικονομικές δομές της κοινωνίας στη μεταβιομηχανική φάση επιτρέπουν στα άτομα να επιβιώνουν οικονομικά και κοινωνικά μόνα τους. Το άτομο, δηλαδή, και όχι η οικογένεια γίνεται τώρα το βασικό κοινωνικό κύτταρο και οι πολλές πλέον κοινωνικές ομάδες στις οποίες αυτό εντάσσεται υποκαθιστούν λειτουργίες που άλλοτε ανήκαν στην οικογένεια. Εύλογα, λοιπόν, η οικογένεια σήμερα καλείται να επαναπροσδιορίσει το σκοπό της ύπαρξής της, έτσι ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στα καινούργια δεδομένα και να εναρμονιστεί με το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.⁴

⁴ <http://socialpsychology.wordpress.com>

1.5 ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Οι ιδεολογικές και κοινωνικές αλλαγές της σημερινής κοινωνίας, έχουν επιφέρει αλλαγές και στην αγωγή των παιδιών. Σήμερα και οι δύο γονείς προσπαθούν να προσφέρουν την καλύτερη διαπαιδαγώγηση στα παιδιά, χωρίς να χωρίζονται οι ρόλοι σύμφωνα με παρωχημένες αντιλήψεις ότι π.χ. μόνο η μητέρα είναι υπεύθυνη.

Η βιομηχανική επανάσταση και το φεμινιστικό κίνημα συνέβαλλαν στο να "βγει" από την οικογένεια η μητέρα και να περάσει στον παραγωγικό χώρο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να καταρριφθεί ο παραδοσιακός ρόλος του πατέρα και ο ίδιος να συμμετάσχει ενεργά στην ανατροφή των παιδιών. Υπάρχει όμως και η περίπτωση, κατά την οποία συγκεκριμένες συνθήκες εργασίας απομακρύνουν τον πατέρα από τα παιδιά, που δεν καταλαβαίνουν την έννοια της λέξης "πατέρας", πιστεύοντας ότι είναι αυτός ο οικείος ξένος που τροφοδοτεί το σπίτι και είναι συνεχώς κουρασμένος.

Η σημερινή αγωγή που προσφέρουν οι γονείς, εμπνέεται από τον σεβασμό στην προσωπικότητα του παιδιού και προσπαθούν να διαμορφώσουν μια προσωπικότητα με εσωτερική και εξωτερική ελευθερία και αυτονομία και κυρίως μια προσωπικότητα με αγάπη για τον συνάνθρωπο. Οι Έλληνες γονείς προσπαθούν να δώσουν στα παιδιά τους μέσω της αγωγής τα αγαθά του πολιτισμού, τους δίνουν πνευματικά, ηθικά και υλικά εφόδια για την αντιμετώπιση της ζωής και προσπαθούν να αναπτύξουν τις ατομικές δυνατότητες και ικανότητες, για να ανταπεξέλθουν τα ίδια στις μελλοντικές δυσκολίες και τα προβλήματα που θα τους παρουσιαστούν.

Πρέπει όμως να σημειωθεί το εξής: Οι γονείς στην Ελλάδα μεγάλωσαν κάτω από αυστηρή αγωγή και διαπαιδαγώγηση και πολύ συχνά εφαρμόζουν αυτήν την αυστηρή αγωγή στα παιδιά τους, με αποτέλεσμα να γίνονται αυταρχικοί, να μη δίνουν αυτονομία και ελευθερίες, να πιστεύουν ότι τα παιδιά είναι ανώριμα για να πάρουν κάποια απόφαση, κάνοντας στο τέλος πιο μεγάλη τη διαφορά των φύλων.

Το πιο σημαντικό όμως με τους νέους γονείς είναι ότι προσπαθούν να πλησιάσουν τα παιδιά τους, να επικοινωνήσουν μαζί τους, χωρίς να υπάρχουν οι τεράστιες προκαταλήψεις των παλαιότερων ετών για το ποιός είναι υπεύθυνος από τους γονείς για την αγωγή των παιδιών και την ανατροφή τους.

Η σύγχρονη οικογένεια, παρά τη μετεξέλιξή της σε σχέση με τη δομή και τις λειτουργίες της, παραμένει το βασικότερο θεμελιακό κύτταρο της κοινωνίας. Παράγοντες όπως η αστικοποίηση, η εκβιομηχάνιση, η συνακόλουθη ένταξη των γυναικών στην παραγωγή, η αλλαγή

των ηθών, των δομικών, κοινωνικών αρχών και κανόνων συμπεριφοράς οδήγησαν αναπόδραστα σε μια κρίση του θεσμού της οικογένειας που εκφράζεται κατά κύριο λόγο με την επικράτηση της πυρηνικής οικογένειας, την αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, την αύξηση των περιπτώσεων συγκατοίκησης εκτός γάμου, τεκνοποίησης εκτός γάμου, καθώς και των διαζυγίων και τη μείωση του αριθμού των παιδιών.

Οι κοινωνικοοικονομικές συγκυρίες έχουν συμβάλει σε αυτό και στην αναβίωση των συγγενικών σχέσεων, με την έννοια ότι επιμηκύνονται τόσο η αρχική, μετά τη συνταξιοδότηση, φάση των γονέων, όσο και η περίοδος κατά την οποία οι νέοι εξαρτώνται οικονομικά από τους γονείς τους. Η οικογένεια προσαρμόζεται διαρκώς στις συντελούμενες αλλαγές της κοινωνίας και αναδομείται με σκοπό να συνεχίσει να λειτουργεί καλύπτοντας τις δύο βασικές ανάγκες των μελών της, αφ' ενός δηλαδή την εσωτερική ψυχοκοινωνική προστασία τους και αφ' ετέρου την εξωτερική προσαρμογή τους στην ευρύτερη κοινωνική ομάδα.

Ο Γάλλος κοινωνιολόγος Durkheim παρατηρεί το παράδοξο της σύγχρονης οικογένειας. Γίνεται όλο πιο ιδιωτική και συγχρόνως όλο και πιο δημόσια. Γίνεται πιο ιδιωτική με την έννοια πως επικεντρώνεται στα πρόσωπα και όχι στις σχέσεις, ανεξαρτητοποιείται από τα δίκτυα των συγγενών, τους γείτονες και την κοινότητα. Συγχρόνως γίνεται όλο και πιο δημόσια με την έννοια πως εξαρτάται όλο και περισσότερο από το κράτος. Ο Durkheim βλέπει κριτικά αυτό το παράδοξο.

Παρατηρεί λοιπόν πως όλες αυτές οι τάσεις ιδιωτικοποίησης της οικογένειας, προστατεύονται και ελέγχονται μέσα στον οικογενειακό κύκλο, η αυτονομία της οικογένειας από τους συγγενείς και η οικειότητα έχουν μια κρυμμένη όψη: αυτόν που εγγυάται τις προϋποθέσεις λειτουργίας της οικογένειας, αυτόν που επιτηρεί την οικογένεια. Δηλαδή το κράτος. Η σύγχρονη οικογένεια δηλαδή είναι υπό την επιτήρηση του κράτους, μέσω των κανόνων, νόμων και ρυθμίσεων που επιβάλλει. Για παράδειγμα τον 19^ο αιώνα καθιερώνονται θεσμοί που περιορίζουν το δικαίωμα του πατρικού σωφρονισμού. Για πρώτη φορά κλονίζεται το πρότυπο της πατριαρχικής οικογένειας όπου ο πατέρας αποτελεί τον αδιαμφισβήτητο αρχηγό.⁵

Την ίδια περίοδο αρχίζει να εμφανίζεται και το συμφέρον του παιδιού. Η οικογένεια γίνεται πιο παιδοκεντρική, το παιδί εμφανίζεται να έχει τη δική του προσωπικότητα. Εμφανίζονται και οι πρώτες θεωρίες που βλέπουν το παιδί σαν έναν οργανισμό που εξελίσσεται, που έχει δυνατότητες οι οποίες πρέπει να αξιοποιηθούν. Το παιδί εμφανίζεται να έχει δικαιώματα, να χρήζει προστασίας. Η οικογένεια εμφανίζεται ως εν δυνάμει καταστροφική για το παιδί. Αυτό αποτελεί συγχρόνως και δικαιολογία για μια μεγαλύτερη παρέμβαση του κράτους.

⁵ <http://el.wikipedia.org>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΜΕΛΕΤΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η ανθρώπινη οικογένεια (Family) είναι μια θεσμοθετημένη βιο-κοινωνική μονάδα (biological group) που αποτελείται από δύο τουλάχιστον ενήλικα άτομα ετερόφυλα και μη συγγενικά εξ αίματος που έχουν συζευχθεί καθώς και (τα κατιόντα μέλη) τέκνα αυτών, η καλούμενη έτσι και "πυρηνική οικογένεια". Ελάχιστες λειτουργίες αυτών των ομάδων πυρήνων (στην ευρύτερη μορφή τους) είναι η παροχή ικανοποίησης και ελέγχου των αναγκών του θυμικού (affectional needs) - συμπεριλαμβανομένων και των σεξουαλικών σχέσεων- καθώς και η διατήρηση μιας "κοινωνικο-πολιτιστικής" κατάστασης (sociocultural situation) για την ανατροφή και ομαλή κοινωνικοποίηση των κατιόντων μελών της (τέκνων). Κάθε, λοιπόν, ομάδα που συγκροτείται με τον παραπάνω τρόπο και ταυτόχρονα επιτελεί τις παραπάνω ελάχιστες λειτουργίες καλείται "οικογένεια".

Η οικογένεια αποτελεί μια από τις σημαντικότερες όψεις της ανθρώπινης κοινωνίας. Διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην κοινωνική οργάνωση των λαών σε όλο τον κόσμο. Παρ' όλα αυτά η οργάνωση της οικογενειακής ομάδας ποικίλλει ανάλογα με την κοινωνία και την εποχή.

Η μελέτη της οικογένειας εμπίπτει ιδιαίτερα στη σφαίρα τριών επιστημονικών κλάδων: Κοινωνιολογίας, Ανθρωπολογίας και Κοινωνικής ιστορίας. Οι κοινωνιολογικές μελέτες τείνουν να επικεντρώνονται στη μόρφωση και την οργάνωση της σύγχρονης οικογένειας και στα κοινωνικά προβλήματα που αφορούν στη ζωή της οικογένειας. Οι ανθρωπολογικές μελέτες ασχολούνται επίσης συχνά με την οικογένεια, αλλά δίνουν έμφαση στην ποικιλία των οργανώσεων της οικογένειας και των δια-πολιτιστικών συγκρίσεων. Οι ανθρωπολόγοι ενδιαφέρονται επίσης για τους συγγενικούς δεσμούς και υποχρεώσεις πέρα από την άμεση οικογένεια, καθώς αυτά είναι εξαιρετικά σημαντικά σε μικρής κλίμακας μη βιομηχανοποιημένες κοινωνίες, στις οποίες τείνουν να επικεντρώνονται οι ανθρωπολογικές μελέτες. Οι ιστορικοί που έχουν ως αντικείμενο την κοινωνική και οικονομική ιστορία, ιδίως αυτού που ασχολούνται με την ιστορία της οικογένειας, χρησιμοποιούν τις απόψεις πολλών επιστημονικών κλάδων, συμπεριλαμβανομένων της ψυχολογίας, των οικονομικών της κοινωνιολογίας και της ανθρωπολογίας.⁶

Η οικογένεια και η συγγένεια αποτελούν τους σημαντικότερους κοινωνικούς θεσμούς. Οι βασικοί σκοποί που επιδιώκονται με τους θεσμούς αυτούς είναι η βιολογική αναπαραγωγή της κοινωνίας (οικογένεια), η ανατροφή των απογόνων, η εκπαίδευση και αγωγή τους, η αμοιβαία προστασία των ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους με συγγενικούς δεσμούς (οικογένεια και

⁶ <http://el.wikipedia.org>

συγγένεια). Οι λειτουργίες αυτές συμπληρώνονται σε πολλές κοινωνίες και με άλλες, τις οποίες οι δικές μας σύνθετες κοινωνίες τις έχουν εμπιστευθεί σε ιδιαίτερους εξειδικευμένους θεσμούς.

2.1 ΕΙΔΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η οικογένεια είναι ομάδα ευρύτερη από το ζευγάρι που αποτελεί την διαρκή και νόμιμη γενετήσια ένωση. Περιλαμβάνει τους συζύγους, τα τέκνα τους και συχνά και τρίτα πρόσωπα που συνδέονται με τους συζύγους με στενούς συγγενικούς δεσμούς. Τα διάφορα είδη οικογένειας μπορούμε να τα κατατάξουμε σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τις μονογαμικές και τις πολυγαμικές.

Μονογαμικές είναι οι οικογένειες που ως πυρήνα τους έχουν ένα ζεύγος συζύγων. Κυριότερος τύπος μονογαμικής οικογένειας είναι η συζυγική οικογένεια, την οποία αποτελούν το ζευγάρι των συζύγων και τα ανήλικα παιδιά τους. Ως συζυγική οικογένεια ή αλλιώς πυρηνική, ορίζεται γενικά το παντρεμένο ζευγάρι και τα παιδιά τους (γνήσια, υιοθετημένα ή ανατραφέντα από αυτούς) και αποτελεί την βασική μονάδα της οικογενειακής οργάνωσης σε όλες σχεδόν τις κοινωνίες.

Άλλες μορφές οικογενειακής οργάνωσης, όπως η πολυγαμική και η ενιαία οικογένεια (μορφή νόμιμων πολλαπλών γενετήσιων ενώσεων όπου ένας σύζυγος συνδέεται με πολλαπλούς παράλληλους γάμους με περισσότερους από έναν συζύγους), θεωρούνται ότι, κατά μίαν έννοια, είναι δομημένες με βάση την πυρηνική οικογένεια ή ότι περιλαμβάνουν μονάδες συγκρίσιμες με αυτή.

Στις αγροτικές κοινωνίες η πυρηνική οικογένεια αποτελεί συχνά την πρωταρχική μονάδα παραγωγής, διαμοιραζόμενη τις εργασίες και αναλαμβάνοντας συλλογικά την ευθύνη για τα έσοδα με τα οποία συντηρείται. Σε πολλούς τύπους κοινότητας επίσης αποτελεί σχεδόν πάντα την πρωταρχική μονάδα οικονομικής κατανάλωσης.

Ο Αμερικάνος ανθρωπολόγος Τζωρτζ Μάρντοκ, που εξέτασε τις μορφές οικογενειακής οργάνωσης σε 250 κοινωνίες, συμπεραίνει ότι η συζυγική οικογένεια είναι ο βασικός και ο πιο διαδεδομένος οικογενειακός τύπος. Στην μονογαμική ανήκει και η εκτεταμένη οικογένεια που περιλαμβάνει και στενούς συγγενείς των συζύγων, όπως λ.χ. (επιζώντες γονείς, αδελφούς, τέκνα αποβιωσάντων αδελφών), μπορεί όμως να αποτελείται και από περισσότερες αυτοτελείς αλλά συγγενικές οικογένειες, όπως λ.χ. συζυγική οικογένεια γονέων και συζυγικές οικογένειες τέκνων (γονείς και τέκνα τους).⁷

Με κριτήριο τον τόπο κατοικίας των συζύγων κατατάσσουμε τις οικογένειες σε πατροτοπικές, μητροτοπικές και νεοτοπικές. Πατροτοπικές είναι οι οικογένειες όπου η νύφη εγκαθίσταται στο πατρικό σπίτι του γαμπρού ή κοντά του. Μητροτοπικές είναι εκείνες που ο γαμπρός εγκαθίσταται στο πατρικό σπίτι της νύφης ή κοντά του.

⁷ Τσαούσης Δ. Γ., "Η κοινωνία του ανθρώπου", Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg, 2004, σελ. 440.

Νεοτοπικές είναι οι οικογένειες των συζύγων. Στις σύγχρονες βιομηχανικές-αστεακές κοινωνίες η νεοτοπική οικογένεια είναι πιο συνηθισμένη. Η σημασία του τρόπου που ρυθμίζεται σε μια κοινωνία ο τόπος κατοικίας της νεοσυγκροτούμενης οικογένειας βρίσκεται στο γεγονός ότι επηρεάζει άμεσα τον τρόπο σχηματισμού και την σύνθεση των οικισμών, όπως και τις κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις που συνδέουν τις παλαιότερες με τις νεώτερες οικογένειες.

Σε πολλές κοινωνίες, όπως και στον τόπο μας, συναντούμε συχνά αγροτικούς και αστεακούς οικισμούς που αποτελούνται από συνοικισμούς και γειτονιές που συγκεντρώνουν οικογένειες με συγγενικούς δεσμούς και στενές σχέσεις συμπαράστασης και συνεργασίας.

Στη θεωρία αναφέρεται, με αύξουσα συχνότητα τα τελευταία χρόνια, ως ιδιαίτερος τύπος η μονογονεϊκή οικογένεια. Σε αντίθεση με την συζυγική, που περιλαμβάνει δύο ενήλικες, και την εκτεταμένη, που περιλαμβάνει περισσότερους, η μονογονεϊκή οικογένεια περιλαμβάνει έναν ενήλικα και τα ανήλικα τέκνα του.

Η μονογονεϊκή οικογένεια μπορεί να είναι μητροκεντρική, ή πατροκεντρική - ανάλογα με το ποιος από τους δύο γονείς αποτελεί τον αρχηγό της οικογένειας. Οι μονογονεϊκές οικογένειες προέρχονται από γάμους που λύθηκαν με τον θάνατο του άλλου συζύγου ή με διαζύγιο, από γάμους που δεν λύθηκαν τυπικά αλλά οι σύζυγοι έχουν χωρίσει, και από γονείς εξώγαμων παιδιών.

2.2 ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η Ελληνική οικογένεια εξελίσσεται δυναμικά τόσο στη μορφή όσο και στο περιεχόμενο. Σήμερα συνυπάρχουν πολλοί διαφορετικοί τύποι οικογένειας. Μία διάκριση που πρέπει αρχικά να γίνει είναι δύο τύποι οικογένειας που συνυπάρχουν σε όλους τους τύπους που θα αναλυθούν παρακάτω. Είναι η οικογένεια προσανατολισμού και η οικογένεια αναπαραγωγής. Η πρώτη είναι η οικογένεια μέσα στην οποία γεννιέται κανείς και αποτελείται από τον εαυτό του, τα αδέρφια του αν υπάρχουν και τους γονείς του. Η δεύτερη δημιουργείται όταν ένας άνθρωπος σχηματίσει μια νέα οικογένεια όπου ίσως παντρευτεί και κάνει και παιδιά.

Αναφορικά με τους διάφορους τύπους οικογένειας που δημιουργούνται με την αλλαγή των κοινωνικών δεδομένων ή αποτελούν ήδη παραδοσιακά πρότυπα πάνω στα οποία πατούν οι νεότεροι άνθρωποι, έχουμε τους εξής :

- την παραδοσιακή πυρηνική οικογένεια , που δημιουργείται με γάμο και περιλαμβάνει γονείς και παιδιά,
- την εκτεταμένη οικογένεια που αποτελείται όχι μόνο από τους γονείς και τα παιδιά αλλά και από άλλα συγγενικά πρόσωπα,
- τις μονογονεϊκές οικογένειες που προκύπτουν από διαζύγιο ή χηρεία ή πρόκειται για ανύπαντρες μητέρες και τέλος τις μικτές ή ανασυσταμένες οικογένειες που προκύπτουν μετά από

διαζύγια ή περιπτώσεις χηρείας.

2.3 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Στις παραδοσιακές κοινωνίες έχουμε συνηθίσει την εικόνα ενός ζευγαριού και των παιδιών τους που λειτουργούν ως ομάδα σε όλα τα επίπεδα. Μια ομάδα που διαβιεί σε ένα νοικοκυριό στο οποίο ο καθένας έχει το δικό του ρόλο σύμφωνα με το φύλο του και την ηλικία του. Το κλασικό μοντέλο οικογένειας έχει σταθερές αξίες και τρόπους συμπεριφοράς που στόχος της είναι να τις μεταφέρει στις επόμενες γενεές αναλλοίωτα. Στην πυρηνική οικογένεια ένα μέλος, το παιδί, αποκτά πρωταρχικό ρόλο, αποτελεί σκοπό και πάνω σε αυτό βασίζεται ο γάμος και η δημιουργία της οικογένειας.

Αυτή η μορφή οικογένειας επιδιώκει την κοινωνική άνοδο των μελών της, καθώς μέσα από την προσαρμογή των παιδιών στις καινούριες συνθήκες της κοινωνίας, προωθείται η οικογένεια ως σύνολο. Για την επίτευξη των επιδιώξεων αυτών λοιπόν, παρατηρείται μία υπερβολική προσήλωση στην προσπάθεια για τη μόρφωση των παιδιών, μία διάχυτη αγωνία και πίεση για την επίδοση τους στο σχολείο, καθώς η επιτυχία των παιδιών είναι στενά συνυφασμένη με την προώθηση και την ψυχολογική ανάταση των ίδιων των γονιών.⁸

Το μοντέλο λοιπόν της πυρηνικής οικογένειας, χαρακτηρίζεται από έντονα στοιχεία αλληλεξάρτησης, τα οποία όμως τελικά καταλήγουν σε αντιφάσεις και συγκρούσεις, τόσο για τους γονείς, όσο και για τα παιδιά. Ο αγώνας για την επίτευξη των προσωπικών επιδιώξεων, είναι απαραίτητος όχι μόνο για την υλική ευημερία, αλλά και για τη στήριξη της προσωπικότητας και συγκρούεται με τις προσδοκίες των άλλων μελών της οικογένειας για συντροφικότητα, υποστήριξη και φροντίδα. Όλη αυτή η αγωνία των γονιών για την κοινωνικοποίηση του παιδιού και την επίτευξη της πνευματικής τους ανέλιξης, οδηγεί αφενός τους γονείς σε συναισθήματα ευτυχίας, ικανοποίησης και κοινωνικής ανόδου, και αφετέρου σε θλίψη και πόνο, καθώς τα παραπάνω συνεπάγονται την απομάκρυνση του παιδιού από το σπίτι.

Από την άλλη μεριά, τις ίδιες αντιφατικές τάσεις και συναισθήματα, βιώνουν και τα παιδιά, καθώς είτε επιτύχουν, είτε αποτύχουν, δε θα απελευθερωθούν από τη σύγκρουση με τους γονείς. Γνωρίζουν ότι και η αποτυχία εισπράττεται από τους γονείς ως προδοσία, και η επιτυχία δεν οδηγεί και αυτή τελικά στην ολοκλήρωση και την ικανοποίηση των γονιών.

Ο παιδοκεντρικός αυτός χαρακτήρας επιδρά δραστικά και στη γυναικεία ταυτότητα καθώς αισθάνεται πως ο μοναδικός άνθρωπος που την έχει πραγματικά ανάγκη είναι το παιδί της, στο οποίο και προσφέρει την απόλυτη φροντίδα και αφοσίωση, αναμένοντας μέσα από την επιτυχία και την ολοκλήρωση των παιδιών, την προσωπική της αναγνώριση.

⁸ <http://sites.google.com/site/stmessinis/ArxikiSelida/morphes-synchrones-oikogeneias>

2.4 ΕΚΤΕΤΑΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η οικογένεια αυτή αποτελείται όχι μόνο από τους δύο συζύγους και τα παιδιά τους, αλλά περιλαμβάνει και άλλα συγγενικά πρόσωπα, όπως είναι οι παππούδες, οι γιαγιάδες, οι θείοι ή οι θείες και τα ξαδέρφια. Επομένως αυτή η οικογένεια περιλαμβάνει δύο ή περισσότερες πυρηνικές οικογένειες που συνδέονται με δεσμούς συγγένειας. Η κλασική εκτεταμένη οικογένεια συχνά αποκαλείται “οικογένεια τριών ή τεσσάρων γενεών”, διότι περιέχει τις τρεις γενιές των παππούδων, των γονέων και των παιδιών, που συνήθως ζουν αν όχι κάτω από την ίδια στέγη, πάντως στον ίδιο δρόμο ή στην ίδια γειτονιά και διατηρούν τακτική επαφή.

Η εκτεταμένη οικογένεια αποτελεί μια συνεργατική ομάδα στην οποία ανήκει από κοινού κάθε σημαντικό περιουσιακό στοιχείο, και ο αρχηγός της οικογένειας, είτε πατέρας, είτε αδερφός, είναι ο διαχειριστής της περιουσίας και όχι ο ιδιοκτήτης. Επίσης εξασφαλίζει στο άτομο την ένταξη σε μια σταθερή ομάδα, που ικανοποιεί όλες τις ανάγκες του. Καθώς συχνά οι ανάγκες του ατόμου ταυτίζονται με τις ανάγκες του συνόλου, το άτομο οφείλει να θέτει το συμφέρον του συνόλου ως ανώτερο και σημαντικότερο από το προσωπικό του συμφέρον, να είναι απόλυτα αφοσιωμένο στη οικογένειά του ενώ όλα τα μέλη είναι υπεύθυνα για τις πράξεις και τη συμπεριφορά οποιουδήποτε άλλου μέλους.⁹

Παρ’ όλες τις αντιξοότητες και τις δυσκολίες τις οποίες αντιμετωπίζουν καθημερινά τα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας προκειμένου να επιτύχουν την επιβίωση και να εξασφαλίσουν την αυτάρκεια, έχουν ωστόσο οργανωμένη τη ζωή τους με τρόπο απλό και ξεκάθαρο που διακρίνεται από κοινούς στόχους, κοινές αξίες και συμπληρωματικότητα στους ρόλους, ενώ χαρακτηριστικό της κοινωνικής δομής της εκτεταμένης οικογένειας είναι η αποτελεσματικότητά της να εξισορροπεί τις αντικρουόμενες τάσεις και επιθυμίες που υπάρχουν στην ανθρώπινη φύση. Πιο συγκεκριμένα ο σύζυγος – πατέρας είναι αδιαμφισβήτητα ο αρχηγός της οικογένειας, καθώς είναι αυτός που παίρνει τις αποφάσεις για λογαριασμό ολόκληρης της οικογένειας, αυτός που έχει την καθολική ευθύνη για όλα τα θέματα της οικογένειας. Εκπροσωπεί την οικογένεια στον έξω κόσμο, αγωνίζεται για να θρέψει την οικογένειά του, να εξασφαλίσει τα συμφέροντά τους και να τους προστατεύσει από κάθε είδους επιθέσεις. Ο ρόλος της γυναίκας από την άλλη μεριά, είναι συντονιστικός και συνδετικός, καθώς αποτελεί το σύμβολο αγάπης που δένει την οικογένεια και συμπληρώνει το ρόλο του άντρα. Παρ’ όλη την «υποταγή» που παρουσιάζει απέναντι στο σύζυγό της, η συμβολή της στην επιβίωση της οικογένειας είναι ιδιαίτερα σημαντική.

⁹ <http://sites.google.com/site/stmessinis/ArxikiSelida/morphes-synchrones-oikogeneias>

2.5 ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ως μονογονεϊκή, ορίζεται η οικογένεια που αποτελείται από έναν γονέα, ο οποίος δεν ζει ως ζευγάρι με κάποιον άλλο σύντροφο (είτε σε γάμο, είτε σε συμβίωση) και ο οποίος έχει αναλάβει την ανατροφή ενός τουλάχιστον παιδιού κάτω των 18 ετών.

Οι οικογένειες με έναν μόνο γονιό αποτελούν σημαντικό ποσοστό των οικογενειών παγκοσμίως, ενώ το φαινόμενο επεκτείνεται διαρκώς και έχει κάνει έντονη την παρουσία του και στη χώρα μας.

Η μονογονεϊκή οικογένεια ως κοινωνικό φαινόμενο δεν παρουσιάστηκε στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Η αλήθεια είναι ότι στο παρελθόν το φαινόμενο ήταν πιο συχνό, αλλά συνέβαινε για διαφορετικούς λόγους. Οι πρόωροι θάνατοι των γονιών από πολέμους, φυσικές καταστροφές και ασθένειες, αλλά και η μετανάστευση για πολιτικούς και οικονομικούς λόγους, είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μεγάλου αριθμού οικογενειών όπου η μητέρα μεγάλωνε μόνη ένα ή περισσότερα παιδιά.

Καινούριος ωστόσο είναι ο όρος «μονογονεϊκή οικογένεια» και φυσικά οι αιτίες δημιουργίας της. Η κοινωνική απελευθέρωση της γυναίκας και η πρόσβασή της σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, καθώς και η εντονότερη παρουσία της στην αγορά εργασίας, άλλαξαν για πάντα τη μορφή της παραδοσιακής οικογένειας (όπου ο πατέρας -ως προστάτης της οικογένειας- ηγείται και λαμβάνει τις αποφάσεις) και της πυρηνικής οικογένειας (όπου οι γονείς ισότιμα αποφασίζουν για την ανατροφή των παιδιών). Στις μέρες μας πολλά ζευγάρια συζούν χωρίς γάμο, πολλές γυναίκες αποφασίζουν να μην κάνουν παιδιά, πολλές αποφασίζουν να κρατήσουν και να μεγαλώσουν μόνες τους παιδιά και, φυσικά, πολλά ζευγάρια χωρίζουν και τα παιδιά μένουν με τον ένα γονέα.

Στο παρελθόν όταν μιλούσαμε για οικογένεια με έναν γονιό αναφερόμασταν στις μητέρες που μεγάλωναν μόνες τους παιδιά λόγω της απουσίας πατέρα, εξαιτίας θανάτου, μετανάστευσης ή εγκατάλειψης. Σήμερα ο όρος μονογονεϊκή οικογένεια περιλαμβάνει πατέρες που μεγαλώνουν μόνοι παιδιά, λόγω απουσίας της μητέρας, ανύπαντρες μητέρες, ή ανύπαντρους πατέρες, καθώς και ανθρώπους και των δύο φύλων που αποφασίζουν να υιοθετήσουν και να αναθρέψουν μόνοι τους ένα παιδί. Το τελευταίο, βέβαια, είναι κάτι που συνηθίζεται περισσότερο σε άλλες χώρες της Ευρώπης λόγω των περίπλοκων διαδικασιών για την υιοθεσία που ισχύουν στην Ελλάδα.¹⁰

Η μεγάλη αύξηση του αριθμού μονογονεϊκών οικογενειών τις τελευταίες δεκαετίες σε όλες τις χώρες και τα κοινωνικά στρώματα οφείλεται κυρίως στη σημαντική αύξηση των διαζυγίων και σε μικρότερο βαθμό στην ύπαρξη ανύπαντρων μητέρων. Πολιτικοί, οικονομολόγοι, εκπαιδευτικοί,

¹⁰ Dahan J., Lamy A., "Γονιός μόνος στο σπίτι", Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2008, σελ. 54.

κοινωνιολόγοι και ψυχολόγοι συζητούν σήμερα το ζήτημα της προσαρμογής των μελών της μονογονεϊκής οικογένειας στην κοινωνία, αλλά και το ζήτημα της ενημέρωσης και εκπαίδευσης της κοινωνίας ώστε να πετύχουμε γρήγορα και ανώδυνα την ένταξη των μονογονεϊκών οικογενειών.

Παρ' όλα αυτά οι περισσότερες κοινωνίες, και ιδιαίτερα οι πιο παραδοσιακές όπως η Ελλάδα, δεν προετοιμάζουν και δεν ενθαρρύνουν τη δημιουργία μονογονεϊκών οικογενειών. Τα βιβλία, οι ταινίες και οι διαφημίσεις προβάλλουν ως πρότυπο την πυρηνική οικογένεια, με αποτέλεσμα παιδιά που μεγαλώνουν με έναν γονιό –βιολογικό ή μη – να αισθάνονται ότι είναι διαφορετικά και αποξενωμένα από το περιβάλλον. Σε περιπτώσεις που ο γονιός που απουσιάζει δεν έχει πεθάνει, αλλά λείπει για άλλους λόγους (ανύπαντρη μητέρα, διαζευγμένη μητέρα/πατέρας, γονείς σε διάσταση, ή και εγκατάλειψη) τα παιδιά μπορεί να βιώνουν κοινωνικό ρατσισμό και απόρριψη, ιδιαίτερα αν ζουν σε μικρές κοινότητες.¹¹

2.6 ΜΙΚΤΗ Ή ΑΝΑΣΥΣΤΑΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Οι ανασυγκροτημένες οικογένειες είναι αυτές που δημιουργούνται από τον δεύτερο γάμο του ενός ή και των δύο συζύγων μετά από ένα διαζύγιο ή μία περίπτωση χηρείας. Γενικότερα είναι η οικογένεια που προκύπτει αρχικά από την ένωση ενός ζευγαριού στο πλαίσιο ενός ορισμένου τρόπου οικιακής ζωής στον οποίο εντάσσονται και τα παιδιά από προηγούμενους γάμους. Ορισμένες φορές ένα παιδί που μπορεί να δημιουργηθεί από αυτή την ένωση έρχεται να συμπληρώσει την όλη διάταξη. Οι λέξεις «μαμά» και «μπαμπάς» προορίζονται περισσότερο για τους βιολογικούς γονείς γι' αυτό συνήθως το παιδί προσφωνεί τον πατριό του ή τη μητριά του με το όνομά τους.

Στο παρελθόν οι διαζευγμένοι γονείς δεν τολμούσαν να δημιουργήσουν μία νέα οικογένεια επειδή ντρέπονταν τον κοινωνικό περίγυρο εφόσον το διαζύγιο θεωρείτο κάτι το απρεπές. Έπειτα ίσως φοβούνταν τις επιπλοκές πιστεύοντας ότι ήταν πολύ πιθανό την πρώτη αποτυχία να την ακολουθήσει μια δεύτερη, με αποτέλεσμα να ζημιωθούν όλοι διπλά και ιδίως τα παιδιά. Στις μέρες μας όμως η κοινωνία έχει εξελιχθεί, είναι πιο ανεκτική ενώ τα ζευγάρια πλέον τολμούν να χωρίσουν και να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους πολύ πιο εύκολα.

Συμβαίνει επίσης συχνά οι γονείς να αρνούνται και σήμερα να συγκατοικήσουν ή να ξαναπαντρευτούν εξαιτίας των παιδιών, είτε επειδή εκείνα έχουν αντίρρηση είτε επειδή ο γονέας δεν θέλει να επιβάλει νέες αλλαγές στην καθημερινή τους ζωή.

Το φαινόμενο όμως των διαδοχικών συμβιώσεων είναι ολοένα και συχνότερο. Η πρώτη από αυτές είναι όλο και πιο σύντομη και η δεύτερη παίρνει τις περισσότερες φορές τη μορφή συγκατοίκησης ή συμβίωσης παρά γάμου. Αυτή η νέα οικογενειακή οργάνωση δημιουργεί μια

¹¹ <http://www.babyspace.gr/Article/single-parent-family>

σειρά από πρακτικά, νομικά, οικονομικά και ψυχολογικά προβλήματα τόσο στα παιδιά όσο και στους ενήλικες.

Το παιδί έχει πλέον δύο οικογένειες, μία βιολογική οικογένεια, που είναι όμως διαλυμένη και μια πραγματική οικογένεια στην οποία ζει καθημερινά. Αυτή η οικογενειακή κατάσταση αν και δυναμική είναι δύσκολη και περίπλοκη. Η στιγμή της ανασυγκρότησης συνιστά μια νέα κρίση, μια ασταθή κατάσταση που συνεπάγεται πολύ κόπο, χρόνο, μεγάλη υπομονή και ψυχική διαθεσιμότητα.¹²

2.7 ΘΕΤΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η υιοθεσία αποτελεί από τα αρχαία χρόνια έναν τρόπο πλήρους ένταξης ενός παιδιού σε μια οικογένεια άλλη από την βιολογική του. Μέσω της υιοθεσίας το παιδί «ανήκει» στους γονείς που το υιοθετούν και έχει τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με κάθε παιδί – δηλαδή και οι γονείς του κατά κάποιον τρόπο «του ανήκουν» εξίσου. Η υιοθεσία αποτελεί μία πράξη νομική, κοινωνική αλλά και ψυχοσυναισθηματική που κατά κύριο λόγο συμβαίνει προς όφελος ενός παιδιού. Ένα παιδί που βρίσκεται για διάφορους λόγους χωρίς τους βιολογικούς γονείς του, ή με βιολογικούς γονείς που αδυνατούν να ανταποκριθούν στοιχειωδώς στο γονεϊκό τους ρόλο, είναι εν δυνάμει ένα παιδί προς υιοθεσία, δηλαδή ένα παιδί για το οποίο μπορούν να βρεθούν γονείς ή μια άλλη οικογένεια να το συμπεριλάβει στους κόλπους της.

Η υιοθεσία δεν θα έπρεπε να γίνεται αντιληπτή ως απλώς η αναγκαστική ικανοποίηση της επιθυμίας ενός άτεκνου ζευγαριού να αποκτήσει παιδί, αλλά κυρίως ως η ευτυχής σύμπτωση αυτής της επιθυμίας με την πραγματική ανάγκη ενός παιδιού να αποκτήσει ένα νέο και σταθερό οικογενειακό περιβάλλον.

Για να αντιληφθούμε καλύτερα διάφορα θέματα που ανακύπτουν από την υιοθεσία, θα ήταν χρήσιμο να μπορέσουμε να καταλάβουμε την έννοια της γονεϊκότητας στις πολλαπλές της διαστάσεις, τη βιολογική, τη κοινωνική, τη συμβολική, τη ψυχοσυναισθηματική. Η οικογένεια, όπως και η γονεϊκότητα, δεν αποτελούν καταστάσεις (ή θεσμούς) που ορίζονται αποκλειστικά και μόνο από την βιολογία ή το «αίμα». Ένα παιδί ορίζεται εν μέρει μόνο από τις στενά νοούμενες βιολογικές καταβολές των γονιών του. Σε μεγάλο βαθμό πλάθεται από τις αλληλεπιδράσεις μαζί τους, από τον τρόπο ύπαρξης του στο εσωτερικό μιας οικογένειας, από τον συναισθηματικό κόσμο των σχέσεων μέσα στις οποίες διαμορφώνεται.

Ο κόσμος των πρώιμων αλληλεπιδράσεων γονιών-παιδιού στα πρώτα χρόνια της ζωής αποτελεί συγχρόνως ένα ψυχοσυναισθηματικό και ένα «βιολογικό» περιβάλλον, καθώς είναι σε μεγάλο βαθμό ένας κόσμος αισθήσεων μέσα στον οποίο «κολυμπά» ένα παιδί και χάρη στον οποίον

¹²<http://sites.google.com/site/stmessinis/ArxikiSelida/morphes-synchrones-oikogeneias>

ένα παιδί αναπτύσσεται. Καμία βιολογική λειτουργία δεν ασκείται ικανοποιητικά ως προς την ανάπτυξη ενός παιδιού αν δεν επενδυθεί με συναίσθημα (π.χ. η διατροφή ενός παιδιού αν καταντήσει μία απλή και μηχανική προσπάθεια θρέψης ενός παιδιού οδηγεί σε σοβαρά ψυχοσωματικά προβλήματα). Επίσης καμία ψυχική λειτουργία επικοινωνίας γονιών-παιδιού δεν υφίσταται σε άυλη μορφή, καθώς πάντα διαμεσολαβείται από σωματικές εκδηλώσεις (πχ χάρδια, κυρίως στα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού) ή από τη γλώσσα. Για τον λόγο αυτό η «κληρονομικότητα» και η «βιολογία» παίζουν πολύ λιγότερο ρόλο από αυτόν που συνήθως πιστεύουμε ως προς τη διαμόρφωση ενός παιδιού και κακώς αποδίδονται σε αυτές συμπεριφορές των παιδιών που σε μεγάλο βαθμό στηρίζονται σε άλλους παράγοντες.

Αντιθέτως, η σαφήνεια του οικογενειακού πλαισίου και η ειλικρίνεια σε ότι αφορά την καταγωγή και την ιστορία ενός παιδιού, μπορούν να παίξουν πολύ πιο σημαντικό ρόλο για την υγιή δόμηση του ψυχισμού ενός παιδιού, «ξεκαθαρίζοντας» το οικογενειακό τοπίο από μία συσσώρευση αμήχανων ψεμάτων που δηλητηριάζουν τις σχέσεις και αποδιοργανώνουν ένα παιδί ή του κλονίζουν κάθε αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας.¹³

2.8 ΑΝΑΔΟΧΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η έννοια της αναδοχής καλύπτει μια λειτουργία ευρύτατα διαδεδομένη σε κοινωνικό επίπεδο, που εκτείνεται από την περιστασιακή φύλαξη ενός παιδιού (π.χ. το baby-sitting ή μια βραχύχρονη φιλοξενία) μέχρι την πλήρη ανάληψη ενός παιδιού από μια οικογένεια που δεν είναι η βιολογική του οικογένεια. Η αναδοχή μπορεί να είναι μια ανεπίσημη συμφωνία μεταξύ ενός βιολογικού γονιού και ενός ενήλικου που φροντίζει το παιδί του (που ασκεί δηλαδή μεγάλο μέρος των καθηκόντων ενός γονιού), αλλά και ένας κοινωνικός ή και θεραπευτικός θεσμός, ο οποίος επιχορηγείται και ελέγχεται από το κράτος (τοποθέτηση ενός παιδιού σε ανάδοχη οικογένεια). Στις περιπτώσεις αναδοχής, η νομική υπόσταση του παιδιού σε σχέση με τους βιολογικούς του γονείς δεν μεταβάλλεται, το κύριο όμως μέρος της καθημερινής φροντίδας του ανατίθεται στους ανάδοχους γονείς.

Σκοπός της αναδοχής είναι να αναλάβει η νέα οικογένεια την φροντίδα και ανατροφή ενός παιδιού που οι γονείς του δεν μπορούν να το φροντίσουν. Προσφέρεται αγάπη, ασφάλεια και σταθερότητα από την νέα οικογένεια σε ένα παιδί που το έχει στερηθεί. Υπάρχει κατανόηση και βοήθεια στο παιδί για τα προβλήματα και τις δυσκολίες του ώστε να εξελιχθεί σε ένα υγιές συναισθηματικά και κοινωνικά άτομο. Βασικός σκοπός, επίσης, είναι να γίνουν κατανοητοί στο παιδί οι λόγοι που δε ζει με τους φυσικούς του γονείς, να στηριχθεί συναισθηματικά και να βοηθηθεί ώστε να αναπτύξει υγιή και ολοκληρωμένη ταυτότητα. Και τέλος να διευκολύνεται η

¹³ <http://www.childmentalhealth.gr>

επικοινωνία του παιδιού με τη φυσική του οικογένεια.

Ανάδοχοι γονείς μπορούν να γίνουν όσοι έχουν την ειλικρινή διάθεση να φροντίσουν και να βοηθήσουν ένα παιδί. Πιο συγκεκριμένα άτομα ηλικίας από 30 έως 50 ετών, οικογένειες με ή χωρίς δικά τους παιδιά, μονογονεϊκές οικογένειες, συγγενικές οικογένειες, όπως και μεμονωμένα άτομα.

Τα παιδιά που τοποθετούνται σε ανάδοχες οικογένειες είναι παιδιά που οι γονείς τους προσωρινά αδυνατούν να τα φροντίσουν, αλλά προγραμματίζουν να τα ξαναπάρουν κοντά τους. Παιδιά με ειδικές ανάγκες και προβλήματα που στερούνται την οικογένεια και παιδιά που για σοβαρούς λόγους δεν μπορούν να μείνουν κοντά στους φυσικούς γονείς τους και τα οποία ενδεχομένως θα μεγαλώσουν σε ανάδοχες οικογένειες με παράλληλη επικοινωνία με τους φυσικούς γονείς. Η ηλικία των παιδιών που τοποθετούνται σε αναδοχή ποικίλει από τη βρεφική ηλικία μέχρι και την παιδική.¹⁴

Μια ανάδοχη οικογένεια υποδέχεται στους κόλπους της ένα παιδί για μια ορισμένη χρονική περίοδο, που μπορεί να καλύπτει και πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα της παιδικής και εφηβικής του ηλικίας. Η αναδοχή μπορεί να είναι προσωρινή ή μόνιμη. Ένα παιδί μπορεί να μείνει στην ανάδοχη οικογένεια από λίγα χρόνια έως πολλά. Τα περισσότερα παιδιά παραμένουν στις ανάδοχες οικογένειες και μετά την ενηλικίωσή τους, χωρίς όμως η κατάσταση αυτή να προκαλεί την αλλαγή της ταυτότητας του παιδιού, όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις υιοθεσίας (αυτό αποτελεί και μια πολύ βασική διαφορά μεταξύ υιοθεσίας και αναδοχής). Φροντίζει για το σύνολο των αναγκών του παιδιού και συνήθως αμείβεται για τη φροντίδα αυτή.

Η αναδοχή υποδηλώνει μια ηθική και γενναιόδωρη στάση, που προϋποθέτει την ικανότητα να ασχολείται κανείς με επάρκεια σε όλα τα επίπεδα (πρακτικά, παιδαγωγικά, συναισθηματικά) με το παιδί κάποιου άλλου. Είναι σημαντικό όμως να υπογραμμίζεται η διαφορά της από την υιοθεσία και η οικονομική διάσταση του θέματος μπορεί να αποτελέσει και έναν συμβολικό παράγοντα διαφοροποίησης.

Η ίδια η κατάσταση της αναδοχής μπορεί να γεννήσει στο παιδί μία εσωτερική σύγκρουση, μεταξύ της επιθυμίας του να επιστρέψει στη βιολογική του οικογένεια και της επιθυμίας του να «αφεθεί» στην ανάδοχη οικογένεια, να «υιοθετηθεί» από αυτήν. Συγχρόνως, μπορεί να θέσει τις δυο οικογένειες σε μία κατάσταση ανταγωνισμού μεταξύ τους. Για όλους αυτούς τους λόγους, που μπορεί να είναι γενεσιουργοί εσωτερικών και εξωτερικών εντάσεων, η συμβουλευτική, υποστηρικτική ή και θεραπευτική βοήθεια σε οικογένειες και παιδιά μπορεί να κριθεί απαραίτητη. Μια σωστή τοποθέτηση σε ανάδοχη οικογένεια εξασφαλίζεται μόνο όταν οι υπηρεσίες έχουν εξαντλήσει προηγουμένως κάθε δυνατότητα διατήρησης ενός παιδιού στα πλαίσια της βιολογικής του οικογένειας και στη συνέχεια προσπαθήσουν να διασφαλίσουν κάθε υποστηρικτική βοήθεια στην ανάδοχη οικογένεια, στο παιδί και στη βιολογική οικογένεια.

¹⁴ <http://www.childmentalhealth.gr>

Οι παράγοντες που ωθούν προς την κατεύθυνση της αναδοχής είναι οι εξής:

- παράγοντες που σχετίζονται με την απουσία των γονιών εξαιτίας θανάτου ή εγκατάλειψης.
- καταστάσεις κρίσης στην οικογένεια όπως ψυχικά ή σωματικά νοσήματα, μακροχρόνιες νοσηλείες, φυλάκιση μελών της οικογένειας.
- παράγοντες που αναφέρονται στην ανάγκη για προστασία ενός παιδιού που έχει κακοποιηθεί, παραμεληθεί ή βρίσκεται σε κίνδυνο.

Συνήθως κανένας από τους παραπάνω παράγοντες δεν αποτελεί μόνος του αιτία τοποθέτησης, αλλά ο συνδυασμός παραγόντων μπορεί να λειτουργήσει ιδιαίτερα επιβαρυντικά και να οδηγήσει στη λύση της αναδοχής. Η απόφαση για τοποθέτηση σε ανάδοχη οικογένεια λαμβάνεται μετά από ιδιαίτερη και σε βάθος αξιολόγηση της κάθε περίπτωσης. Φυσικά διερευνάται πάντα και η δυνατότητα συγγενικής αναδοχής.

2.9 ΔΙΕΘΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Με τον όρο «διεθνικός γάμος» εννοούμε το γάμο μεταξύ δύο ατόμων που προέρχονται από διαφορετικές χώρες και διαφορετικούς πολιτισμούς. Στον διεθνικό γάμο, ο κάθε σύντροφος διαθέτει τη δική του «κουλτούρα» και ιδιαίτερα τη δική του προσωπικότητα. Όσο και αν ο σύντροφος έχει ζήσει στην ίδια χώρα, μιλά την ίδια γλώσσα και έχει την ίδια θρησκεία, δεν παύει να είναι διαφορετικός, εφόσον έχει μεγαλώσει με άλλους γονείς, έχει άλλες εμπειρίες και βιώματα και γενικότερα έχει μάθει να αντιμετωπίζει τη ζωή διαφορετικά.

Οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές στο διεθνή χώρο, οι ραγδαίες εξελίξεις της τεχνολογίας τις τελευταίες δεκαετίες, η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, η χαλάρωση παραδοσιακών αρχών και θρησκευτικών πεποιθήσεων, η αύξηση μεταναστών, προσφύγων, φοιτητών, εργατικού δυναμικού σε ξένες χώρες, ο τουρισμός, οι προσπάθειες ενοποίησης της Ευρώπης και οι λοιπές εξελίξεις και αλλαγές φέρνουν τους ανθρώπους από διαφορετικές χώρες πιο κοντά, με αποτέλεσμα, εκτός των άλλων, να αυξάνει και ο αριθμός των διεθνικών γάμων.

Λέγεται, ότι ένας διεθνικός γάμος είναι ήδη στο ξεκίνημά του επιβαρυνμένος, αφού στα γνωστά προβλήματα ενός ομοεθνικού γάμου προστίθενται και άλλα (διαφορετικές συνήθειες, διαφορετική γλώσσα, θρησκεία, προβλήματα επικοινωνίας και αποδοχής με τις οικογένειες των συντρόφων κλπ.).

Οι διεργασίες που διαδραματίζονται στα άτομα που βρίσκονται σε διεθνικό γάμο, είναι πολύπλοκες. Άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο αναγκάζονται συνεχώς να επαναπροσδιορίζουν την ταυτότητά τους και τις σχέσεις τους γενικότερα, σε ατομικό, συζυγικό, οικογενειακό και κοινωνικό επίπεδο. Η κατανόηση και η αποδοχή του διαφορετικού και πολλές φορές δυσνόητου μιας άλλης κουλτούρας είναι μια πολύ δύσκολη υπόθεση, όχι μόνο για τα

συγκεκριμένα άτομα, αλλά και για τους ίδιους τους θεραπευτές σε περίπτωση που καλούνται να τα βοηθήσουν.

Σ' ένα ζευγάρι που μεγάλωσε στην ίδια κοινωνία, πολλά πράγματα δε γίνονται θέμα επειδή είναι αυτονόητα. Αντίθετα, στο διεθνικό γάμο το καθετί μπορεί να αποτελέσει θέμα. Αξιοσημείωτο εδώ είναι το γεγονός ότι όσο πιο κοντά έρχεται ο ένας στον άλλο, τόσο περισσότερο αυξάνει η αίσθηση του διαφορετικού και του ξένου. Ο σύντροφος δεν έχει να αντιμετωπίσει μόνο την ατομική ταυτότητα του άλλου αλλά και την κοινωνική του ταυτότητα, η οποία μεταξύ άλλων εμπεριέχει τη γλώσσα με τους συμβολισμούς της, τους κοινωνικούς ρόλους και τις αξίες.¹⁵

Η ψυχολογία και ιδιαίτερα η ψυχαναλυτική θεωρία μας υποδεικνύει διάφορα συνειδητά και κυρίως ασυνειδήτα κίνητρα που οδηγούν στην επιλογή ενός συγκεκριμένου συντρόφου. Το εύλογο ερώτημα που προκύπτει είναι αν υπάρχουν άλλα ή επιπλέον κίνητρα, όταν επιλέγουμε κάποιον ξένο ως σύντροφο.

Τα συνειδητά κίνητρα για την επιλογή ενός συντρόφου είναι γνωστά (εμφάνιση, καλλιέργεια, μόρφωση, κοινωνικοοικονομική κατάσταση, ερωτισμός, χιούμορ κα.). Ασυνείδητες ανάγκες που οδηγούν σε ένα γάμο είναι , για παράδειγμα, οι ανάγκες για σιγουριά, εξουσία, υποταγή, αυτονομία, εξάρτηση, τιμωρία, επανάληψη σχέσεων της παιδικής ηλικίας, εκπλήρωση γονικών απαιτήσεων κλπ. Επίσης γνωρίζουμε ότι οι ταυτίσεις που κάνουμε, εμπεριέχουν στοιχεία όχι μόνο του στενού οικογενειακού περίγυρου, αλλά και -μέσω αυτού- του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος.

Ας σημειωθεί εδώ ότι η επιλογή ενός ξένου συντρόφου δεν εξαρτάται μόνο από τις ασυνείδητες ανάγκες ενός ατόμου, αλλά κι από άλλους παράγοντες. Μπορούμε συνοψίζοντας να πούμε, ότι τα κίνητρα για έναν τέτοιο γάμο σχετίζονται άμεσα με την προσωπικότητα του συντρόφου από την μια πλευρά και με την κοινωνική δομή από την άλλη. Οι δύο αυτοί παράγοντες βρίσκονται άλλωστε σε συνεχή αλληλεπίδραση.¹⁶

¹⁵ <http://papapan.gr/index.php>

¹⁶ Muncie J., Wetherell M., Langan M., Dallos R., Cochrane A., “Οικογένεια. Η μελέτη και κατανόηση της οικογενειακής ζωής”, Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2008, σελ. 28.

2.10 ΣΥΜΒΙΩΣΗ- ΣΥΓΚΑΤΟΙΚΗΣΗ- ΜΗ ΠΑΝΤΡΕΜΕΝΑ ΖΕΥΓΑΡΙΑ

Σε πολλές περιπτώσεις, ένα ζευγάρι επιλέγει τη συγκατοίκηση για να τονώσει το συναισθηματικό του δέσιμο και να εξοικειωθεί με τον/την σύντροφό του σε πολλά επίπεδα. Η τριβή στην καθημερινότητα, η αντιμετώπιση ακόμα και των μικροπροβλημάτων και των απλών ζητημάτων από κοινού, το μοίρασμα των απλών στιγμών, όλα αυτά βοηθούν τα μέλη του ζευγαριού να γνωρίσουν καλύτερα ο ένας τον άλλον.

Καθώς ξεδιπλώνονται οι πτυχές της προσωπικότητας του καθενός μέσα σε μια ζωντανή σχέση, καθένας βλέπει το σύντροφό του από άλλη οπτική γωνία και κάτω από διαφορετικές συνθήκες, πέρα από τις περιορισμένες περιστάσεις που προσφέρουν οι κοινωνικές συναντήσεις του ζευγαριού, που όμως δε ζει μαζί.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι σε πολλές περιπτώσεις, ένα ζευγάρι θέλει να δοκιμάσει αν μπορεί να ζήσει με ένα άλλο άτομο για μια ολόκληρη ζωή. Καθώς ο αριθμός των διαζυγίων πληθαίνει, οι άνθρωποι γίνονται περισσότερο ρεαλιστές, λιγότερο ρομαντικοί και ιδεαλιστές.

Αυτό σημαίνει ότι ολοένα και λιγότεροι νέοι άνθρωποι θέλουν να μουν σε μια διαδικασία γάμου χωρίς να είναι εκ των προτέρων σίγουροι -στο βαθμό που κάτι τέτοιο είναι δυνατό βέβαια- ότι η προσπάθεια αυτή δεν θα καταλήξει σε μια ψυχοφθόρο παταγώδη αποτυχία.

Έτσι, επιλέγουν τη συμβίωση, ως το μόνο εφικτό τρόπο για να περάσει κανείς το τεστ του αν θα παντρευτεί το ταίρι του στη συνέχεια ή αν οι διαφορές τους θα είναι τόσο χαώδεις, ώστε θα οδηγήσουν στο χωρισμό συντομότερα, και χωρίς να πρέπει να περάσουν από τις τυπικές διαδικασίες που συνεπάγεται και το τυπικό δέσιμο, μέσω γάμου.

Η έννοια της δοκιμής ενέχει πάντα και το φόβο της αποτυχίας. Το ότι ξεκινάει κανείς με τις καλύτερες προθέσεις δε σημαίνει ότι η προσπάθειά του αυτή θα στεφθεί με επιτυχία. Η συγκατοίκηση δεν είναι απαραίτητο ότι θα οδηγήσει σε γάμο, όπως επίσης δεν είναι απαραίτητο ότι ένας γάμος θα διαρκέσει για πάντα και δε θα καταλήξει σε διαζύγιο.

Ξεπερνώντας κανείς τις προσωπικές του ανασφάλειες και ίσως κάποια εναπομείναντα κοινωνικά ταμπού -κληροδοτήματα από περασμένες εποχές και παλαιότερες γενιές- το «τόλμημα» της συγκατοίκησης, δεν είναι τελικά μια παρακινδυνευμένη ή ανήθικη πράξη, αλλά μια ώριμη απόφαση δύο συναινούντων ενηλίκων.

Μεγαλύτερη σημασία έχει το γεγονός αν το ζευγάρι μπει στη διαδικασία να σκεφτεί για το μέλλον της σχέσης του και να κάνει κάποια βήματα προς αυτή την κατεύθυνση, παρά ένας βιαστικός χωρισμός ή γάμος, που έγινε κυρίως βάσει συγκυριών ή δικαιολογιών και λιγότερο βάσει ουσιαστικών λόγων που προέκυψαν ύστερα από ώριμη σκέψη.

Ακόμα και αν η συγκατοίκηση δεν οδηγήσει τελικά σε γάμο, το γεγονός παραμένει ότι βοήθησε στη ζωή του ζευγαριού και πιθανότατα απέτρεψε έναν γάμο που θα ήταν αποτυχημένος.

Έτσι, δε θα πρέπει να θεωρήσει κανείς τη συγκατοίκηση σαν τον πρόλογο ενός γάμου, αλλά σαν μια δοκιμασία της σχέσης αυτής καθαυτής. Η σχέση που δεν πρόκειται να κρατήσει και έχει σαθρές βάσεις και πρόκειται να ξεφτίσει θα έχει αυτή την εξέλιξη, είτε τα άτομα συγκατοικούν είτε είναι παντρεμένα.

Τα προβλήματα βρίσκονται μεταξύ των ατόμων και όχι στον τυπικό τρόπο με τον οποίο είναι «δεμένα». Η απόφαση του να συζήσει κανείς πριν το γάμο μπορεί να διαλευκάνει αν ο γάμος αυτός θα είναι βιώσιμος ή όχι, αλλά ο ένας τρόπος δεν είναι υποκατάστατο του άλλου.

Βέβαια, μια τέτοια απόφαση συνεπάγεται και δέσμευση από την πλευρά και των δύο. Έτσι, τα δύο άτομα που συγκατοικούν, πρέπει, με τον ανάλογο σεβασμό προς τον άλλον, καθώς επίσης και τις ασχολίες και τα προγράμματά του, να βρουν έναν ισορροπημένο τρόπο ζωής. Αυτή η δέσμευση και η αίσθηση του «μαζί» είναι που βοηθάει τα άτομα να οργανώσουν τη ζωή τους με τέτοιο τρόπο ώστε να δουν αν πράγματι μπορούν να ζήσουν μαζί.¹⁷

2.11 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΩΝ

Σε μια κοινωνία που συνεχώς εξελίσσεται, είναι λογικό πως θα εμφανίζονται εναλλακτικές μορφές οικογένειας που αρχίζουν να ξεφεύγουν από το «κοινωνικά» αποδεκτό μοντέλο. Μέσα σε αυτές τις εναλλακτικές μορφές οικογένειας βρίσκονται και τα ζευγάρια με συντρόφους του ίδιου φύλου.

Στην ελληνική πραγματικότητα, το πρόβλημα αυτό είναι πολύ σημαντικό για τα άτομα του ίδιου φύλου, καθώς συμβαίνει συχνά να φοβούνται στην ιδέα ότι όταν γίνει γνωστός ο σεξουαλικός τους προσανατολισμός, θα χάσουν τα παιδιά τους. Η παντελής έλλειψη νομικής κάλυψης των δικαιωμάτων τους συντελεί στην δημιουργία και τη διαιώνιση των διακρίσεων. Δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις «διασυρμού» του ομοφυλόφιλου γονέα στα δικαστήρια ώστε να κριθεί ακατάλληλος για την κηδεμονία και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών του και αυτό το φαινόμενο γίνεται ακόμα πιο έντονο αν πρόκειται για την μητέρα.

Τα επιχειρήματα που ακούγονται ενάντια στην ανάθεση της κηδεμονίας παιδιών σε ομοφυλόφιλους γονείς ή σε ομοφυλόφιλα ζευγάρια, συνήθως, βασίζονται στην αυτονόητη θεωρία ότι το ετεροφυλόφιλο ζευγάρι είναι «φυσιολογικό» ενώ το ομοφυλόφιλο «μη φυσιολογικό». Το επιχειρήμα που προβάλλεται κυρίως έχει να κάνει με το ότι οι ομοφυλόφιλοι γονείς θα προσπαθήσουν να κάνουν τα παιδιά τους ομοφυλόφιλα. Φαίνεται πως υπάρχει μεγάλη ανησυχία για την περίπτωση που ένα παιδί θα πιεζόταν προς μια ερωτική προτίμηση που δεν θα του ταίριαζε και θα το έκανε δυστυχισμένο.

¹⁷ <http://health.in.gr/news/article.asp>

Σύμφωνα με έρευνες, όμως, ένας ομοφυλόφιλος γονέας είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένος σε θέματα συμπεριφοράς και κοινωνικής αντιμετώπισης και επιθυμεί το παιδί του να ζήσει καλύτερα από ότι έζησε αυτός και γι αυτό θα φροντίσει να του προσφέρει ένα ζεστό και δημοκρατικό περιβάλλον. Μάλιστα, ένας ομοφυλόφιλος γονέας θα σεβαστεί περισσότερο τη σεξουαλικότητα των παιδιών του, έχοντας στο μυαλό την καταπίεση που ο ίδιος έχει υποστεί από τους ετεροφυλόφιλους γονείς του. Τα παιδιά που μεγαλώνουν με δύο ετεροφυλόφιλους γονείς δεν έχουν καμία εγγύηση φυσιολογικής ανάπτυξης. Η συχνότητα με την οποία εμφανίζονται προβλήματα στην ψυχολογία τους, αποδεικνύει ότι η παρουσία ενός πατέρα και μιας μητέρας στη κορυφή της οικογένειας δεν αποτελεί εξασφάλιση. Επιπλέον, τα παιδιά που μεγαλώνουν μέσα σε μια οικογένεια με δύο γονείς του ίδιου φύλου (οι έρευνες είναι ακόμα λίγες, καθώς δεν υπάρχει αρκετά μεγάλος αριθμός ομοφυλοφιλικών οικογενειών), δεν αντιμετωπίζουν περισσότερα ψυχολογικά προβλήματα από τον μέσο όρο των παιδιών της ίδιας ηλικίας.¹⁸

¹⁸ <http://homotopia.pblogs.gr>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΑΛΛΑΓΩΝ ΣΤΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ

3.1 ΠΩΣ ΑΛΛΑΖΕΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα η πληθυσμιακή δομή αλλάζει και μαζί με αυτήν αλλάζει και η δομή των οικογενειών. Ο πλέον εμφανής τρόπος για να δούμε τις αλλαγές στις δομές των οικογενειών είναι να παρατηρήσουμε τα ποσοστά γεννήσεων. Στη Βρετανία το 1860 το μέσο παντρεμένο ζευγάρι γεννούσε 7 παιδιά. Το 1900 το ποσοστό γεννήσεων ανά 1.000 άτομα ήταν 28,7. Το 1980 ο μέσος όρος ήταν 2 παιδιά. Τα παιδιά φαίνεται να μην αποτελούν απαραίτητο στοιχείο για την οικονομική επιβίωση της οικογένειας, πιθανόν λόγω της ανάπτυξης κρατικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Η μείωση στα ποσοστά παιδικής θνησιμότητας συνέβαλε επίσης στην εμφάνιση χαμηλότερων ποσοστών γεννήσεων.

Μια ακόμα αλλαγή στην πληθυσμιακή δομή επήλθε λόγω του αυξημένου προσδόκιμου ζωής. Επειδή οι άνθρωποι ζουν περισσότερο, το ζευγάρι μπορεί να περάσει το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα μαζί αφού τα παιδιά έχουν μεγαλώσει και έχουν φύγει από το σπίτι. Έτσι, είναι πιθανό ολόένα και μεγαλύτερο ποσοστό ζευγαριών χωρίς παιδιά να αποτελούν κατάλοιπο πυρηνικών οικογενειών. Επίσης αλλάζει η δομή συγγένειας. Στην αρχή του 20^{ου} αιώνα ήταν σπάνιο φαινόμενο κάποιος από τους παππούδες να βρίσκεται ακόμη εν ζωή όταν ένα μικρότερο παιδί σε μια μεγάλη οικογένεια έφτανε στην ενηλικίωση. Σήμερα δεν είναι ασυνήθιστο να υπάρχει και προπάππος. Επίσης, αλλαγές στην πληθυσμιακή δομή επέρχονται και από τα αλληπάλληλα κύματα μετανάστευσης, καθώς είναι πιθανότερο οι μετανάστες να είναι νεαροί ενήλικες και παιδιά παρά άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την οικογενειακή αλλαγή είναι ο αριθμός των γάμων και των διαζυγίων. Παρατηρώντας την αύξηση των ποσοστών διαζυγίων, της εκτός γάμου συμβίωσης και της μονογονεϊκότητας, εντοπίστηκε η παρέμβαση του κράτους ως απειλή στη θεωρούμενη «κανονική» οικογένεια.

Είναι ξεκάθαρο ότι υπάρχει μεταβολή των μορφών οικογένειας, όπως και μεγαλύτερα ποσοστά διαζυγίων, συμβίωσης εκτός γάμου και μονογονεϊκών οικογενειών και επομένως συγκριτικά λιγότερες «συμβατικές οικογένειες». Η νομοθετική διευκόλυνση των διαζυγίων και η αντιμετώπιση των ζευγαριών που συγκατοικούν ως παντρεμένοι έχουν αναμφίβολα συμβάλει σε αυτή την κατάσταση.¹⁹

¹⁹ Muncie J., Wetherell M., Langan M., Dallos R., Cochrane A., "Οικογένεια. Η μελέτη και κατανόηση της οικογενειακής ζωής", Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2008, σελ. 40.

3.2 ΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥΣ

Κατά τον κοινωνιολόγο Parsons, ο οποίος κυριάρχησε στην κοινωνιολογία της Βρετανίας και των ΗΠΑ τις δεκαετίες του '40 και του '50 και για μεγάλο μέρος της δεκαετίας του '60 (και εξακολουθεί ακόμα και σήμερα να έχει σημαντική επίδραση στις ΗΠΑ), θεωρείται ότι η κοινωνία στηρίζεται στους κοινωνικούς θεσμούς, καθένας από τους οποίους έχει να επιτελέσει ξεκάθαρες λειτουργίες. Οι λειτουργίες της οικογένειας είναι η ανατροφή και η κοινωνικοποίηση των παιδιών και η σωματική και συναισθηματική υποστήριξη του ανδρικού εργατικού δυναμικού. Η απομονωμένη πυρηνική οικογένεια θεωρείται από τον Parsons ιδιαίτερα ταιριαστή με τις ανάγκες της βιομηχανικής κοινωνίας, καθώς είναι ευκίνητη και ευπροσάρμοστη στις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Η ανησυχία, επίσης, για την παρακμή της οικογένειας δεν είναι καινούργιο φαινόμενο, καθώς εκδηλώθηκε στις δεκαετίες του '60 και του '70 στο πλαίσιο της αυξανόμενης συμμετοχής της μητέρας στη μισθωτή εργασία, με αποτέλεσμα πολλά παιδιά να μένουν μόνα στο σπίτι, και της αποδυνάμωσης της πατρικής εξουσίας μέσα από την αυξημένη κρατική παροχή και τον κρατικό έλεγχο βασικών αγαθών όπως είναι η υγεία και η εκπαίδευση. Θεωρήθηκε ότι το αποτέλεσμα αυτών των δύο τάσεων θα ήταν η υπονόμηση της κοινωνικοποίησης της επόμενης γενιάς.

Ωστόσο, υπήρχαν και πολέμιοι αυτής της απαισιόδοξης άποψης όπου προσπάθησαν να δείξουν ότι στον 20ό αιώνα η οικογένεια δεν παρακμάζει, αντίθετα αποτελεί αναγνωρισμένο θεσμό που ικανοποιεί τις ανάγκες τόσο της οικονομίας όσο και της ατομικής αυτοπραγμάτωσης και αυτονομίας. Κατ' αυτό τον τρόπο περιγράφεται η προβιομηχανική και βικτοριανή οικογένεια με εντελώς αρνητικούς όρους, η αδιάκοπη εργασία, η έλλειψη δυνατοτήτων αναψυχής και εκπαίδευσης καθώς και οι άθλιες συνθήκες στέγασης καθιστούσαν την προβιομηχανική οικογενειακή ζωή σχεδόν ανυπόφορη. Παρόμοια, υποστηρίζεται ότι η βιομηχανοποίηση απελευθέρωσε την οικογένεια από την πατροπαράδοτη μορφή της, όπου οι ανάγκες της έμπαιναν σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με αυτές της κοινότητας. Η εκβιομηχάνιση λοιπόν επέτρεψε να ανθήσει η ατομική ελευθερία και να εκφραστούν τα «φυσικά» συναισθήματα.²⁰

Η οικογένεια λοιπόν του 20ού αιώνα είναι, αν μη τι άλλο, μια ενισχυμένη εκδοχή των προηγούμενων μορφών της. Σε μια προσπάθεια να απαντηθεί το ερώτημα κατά πόσο η ανάπτυξη κρατικών θεσμών «απογύμνωσε» την οικογένεια από τον βασικό της ρόλο στην εκπαίδευση, στην υγεία, στην οικονομία, στη θρησκεία και στην αναψυχή, υποστηρίζεται ότι «οι λειτουργίες της οικογένειας έχουν καταμεριστεί με λεπτομέρεια, τόσο γιατί η οικογένεια έχει προσανατολιστεί σε μια βαθύτερη ικανοποίηση των αναγκών των μελών της όσο και γιατί έχει άρρηκτα συνδεθεί με ευρύτερους κοινωνικούς θεσμούς». Στη ρίζα των επιχειρημάτων των παραπάνω προσεγγίσεων

²⁰ Muncie J., Wetherell M., Langan M., Dallos R., Cochrane A., "Οικογένεια. Η μελέτη και κατανόηση της οικογενειακής ζωής", Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2008, σελ. 43.

βρίσκεται η άποψη ότι η σύγχρονη οικογένεια προσφέρει ευκαιρίες μεγαλύτερης οικειότητας και στενότερων σχέσεων απ' ότι συνέβαινε στις προβιομηχανικές κοινωνίες. Επομένως, μια βασική λειτουργία της οικογένειας, σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, είναι η ικανότητά της να παρέχει μια εστία συναισθηματικής υποστήριξης και ικανοποιητικών σχέσεων.

Δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι τέτοιου είδους ειδυλλιακές εικόνες οικογενειακής γαλήνης έχουν δεχτεί κι αυτές με τη σειρά τους έντονη κριτική. Μια από τις πρώτες τέτοιες περιπτώσεις ήταν η θεωρητική εκδοχή του φιλόσοφου Engels, για την ανάπτυξη της σύγχρονης οικογένειας, ο οποίος μέσα από μια μαρξιστική συλλογιστική υποστήριξε ότι η ανάπτυξη της ιδιωτικής ιδιοκτησίας έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ανάδυση του μονογαμικού γάμου και της πυρηνικής οικογένειας. Μέσω αυτών των μορφών οικογένειας οι άνδρες ήταν σε θέση να διασφαλίζουν ότι ήταν όντως οι γονείς των μελλοντικών τους κληρονόμων.

Ταυτόχρονα, η αστική οικογένεια αποτελούσε, σύμφωνα με την άποψη του Engels, μια μορφή οικογένειας που βασιζόταν στο ότι ο σύζυγος παρείχε υλικά αγαθά στη σύζυγο με αντίτιμο τη συζυγική της πίστη και την αναπαραγωγή των παιδιών του. Σήμερα το έργο του Engels θεωρείται γενικά πρωτοποριακό, από την άποψη ότι παρουσίασε την οικογένεια ως μέσο με το οποίο οι άνδρες ελέγχουν τη γυναικεία σεξουαλικότητα.

Επισημαίνεται ότι οι φεμινίστριες συγγραφείς ανέπτυξαν περαιτέρω αυτό το θέμα περιγράφοντας τον τρόπο με τον οποίο:

- Η οικογένεια ρυθμίζει την εργασία των γυναικών μέσω του ρόλου της νοικοκυράς.
- Η οικογένεια παραχωρεί στους άνδρες περισσότερη εξουσία και έλεγχο πάνω στη σεξουαλικότητα και τη γονιμότητα των γυναικών.
- Η οικογένεια δομεί και ενισχύει ξεχωριστές και άνισες ταυτότητες φύλου.

Παρόμοια επιχειρήματα εξακολούθησαν να προβάλλονται με ποικίλους τρόπους. Για παράδειγμα, υποστηρίζεται ότι η γυναικεία εργασία στο σπίτι, εκτός από απλήρωτη και κατ' επέκταση χαμηλού κύρους, είναι και μονότονη και απομονωτική, και για το λόγο αυτό η εμπειρία της καθημερινής οικιακής εργασίας είναι περισσότερο αλλοτριωτική από αυτή των βιομηχανικών εργατών. Επιπλέον, αν η νοικοκυρά-μητέρα καταφέρει να βρει εξωτερική εργασία, το πιθανότερο είναι ότι η δουλειά αυτή θα ανήκει στον τομέα της μερικής απασχόλησης. Επομένως η εργαζόμενη μητέρα αναλαμβάνει δύο δουλειές, με χαμηλότερες αποδοχές και με χαμηλότερο κύρος. Αντίστοιχα, η οικογένεια μπορεί να θεωρηθεί ενεργός φορέας καταπίεσης της γυναικείας σεξουαλικότητας, πολύ περισσότερο απ' ότι της ανδρικής.

Επιπλέον, η οικογένεια υποστηρίζει και προωθεί μια ιδεολογία που τοποθετεί τις γυναίκες στον ιδιωτικό χώρο και τους άνδρες στον δημόσιο, διαιώνίζοντας έτσι δομές ανισότητας και εξάρτησης. Μέσω της οικογένειας εκφράζονται και αναπαράγονται τα ιδεώδη της μητρότητας και της εξάρτησης για τις γυναίκες, και της οικονομικής ευθύνης, του καθήκοντος και της αυτονομίας

για τους άνδρες. Με τους παραπάνω τρόπους η οικογένεια έμπρακτα αρνείται στις γυναίκες τις ίδιες ευκαιρίες που παραχωρεί στους άνδρες και συνεπώς θεωρείται βασικός φορέας καταπίεσης των γυναικών.

Αυτή η δήλωση φαίνεται να ισχύει σίγουρα για τη δομική θέση ορισμένων γυναικών της εργατικής τάξης. Στην περίπτωσή τους ο συνδυασμός οικογενειακής φτώχειας και χαμηλών αποδοχών των «γυναικείων εργασιών» (που μετατρέπονται ολοένα και περισσότερο σε δουλειές «μερικής απασχόλησης») μπορεί να κάνει τον γάμο και την εξάρτηση να φαντάζουν ως μόνη βιώσιμη επιλογή για την απόκτηση και ανατροφή των παιδιών. Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι, αυτό ισχύει λιγότερο για τις μεσοαστές γυναίκες που είναι σε θέση να έχουν καλά αμειβόμενες εργασίες με όρους σχετικής ισοτιμίας με τους άνδρες. Θα πρέπει ωστόσο να επισημάνουμε ότι υπάρχει μια παράδοση σε ορισμένους ανδρικούς, μεσοαστικούς τομείς εργασίας, όπως είναι τα νομικά επαγγέλματα, η εκκλησία, ορισμένοι τομείς των δημόσιων υπηρεσιών, η ιατρική και κάποιοι τομείς της βιομηχανίας, σύμφωνα με την οποία οι γυναίκες των εργαζομένων δεν πρέπει να εργάζονται έμμισθα εκτός σπιτιού, ενώ αντίθετα η (άμισθη) εργασία τους στο σπίτι θεωρείται απαραίτητη για την καλή εργασιακή απόδοση του συζύγου τους. Σε αυτές τις περιπτώσεις μια σύζυγος που εγκαταλείπει τον σύζυγό της ή εγκαταλείπεται από αυτόν μπορεί να δυσκολευτεί πάρα πολύ να βρει μια επαρκώς αμειβόμενη εργασία για να υποστηρίξει τον εαυτό της και τα παιδιά της, έχοντας μείνει τόσο πολύ καιρό μακριά από την αγορά εργασίας.

3.3 ΔΥΝΑΜΗ, ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ

Σε όλη τη διάρκεια των δεκαετιών του '50 και του '60, και ξανά στα τέλη της δεκαετίας του '80, η αύξηση της συμμετοχής έγγαμων γυναικών στη μισθωτή εργασία (αν και κατά κύριο λόγο μερικής απασχόλησης) οδήγησε στην παραδοχή ότι οι γυναίκες σχεδόν κατάφεραν να αποκτήσουν ισότητα με τους άνδρες. Αυτή η «ισότητα» θεωρήθηκε ότι συνέβαλε στην οικονομική ανεξαρτησία των γυναικών και επομένως ενίσχυσε τις δυνατότητες μεγαλύτερης ελευθερίας και αυτονομίας. Ο ψυχολόγος και συγγραφέας Young, για παράδειγμα έφτασε πράγματι να μιλά για μια «συμμετρική οικογένεια» στην οποία οι γυναίκες και οι άνδρες ολοένα και περισσότερο αναλάμβαναν ισότιμα την ευθύνη της οικιακής ζωής. Αναφέρθηκε, ότι το 72% των έγγαμων ανδρών «βοηθούσαν τη σύζυγό τους» στο σπίτι με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα.

Η ισότιμη κατανομή των οικιακών καθηκόντων είναι μύθος και εύστοχα επισημαίνει ότι η φράση «βοηθούσαν τις συζύγους τους» αποκαλύπτει ποιον πραγματικά βαραίνει η ευθύνη για τις δουλειές του σπιτιού. Όπως παρατηρεί, δεν θεωρείται αξιοσημείωτη η ανισορροπία όταν ο σύζυγος βγαίνει έξω για να δουλέψει και η σύζυγος μένει στο σπίτι. Υποτίθεται ότι ο σύζυγος απλώς δεν

βρίσκεται αρκετό χρόνο ή αρκετά συχνά μέσα στο σπίτι ώστε να σηκώσει ισότιμα το μισό βάρος από τις καθημερινές δουλειές του σπιτιού. Ωστόσο, σύμφωνα με μια μελέτη σε οικογένειες στις οποίες και οι δύο σύζυγοι είχαν επαγγελματικές ασχολίες, οι ευθύνες της φροντίδας των παιδιών και του νοικοκυριού εξακολουθούσαν να πέφτουν στους ώμους των γυναικών. Οι άνδρες σύζυγοι επιδείκνυαν ανοχή στην καριέρα των συζύγων τους υπό την προϋπόθεση ότι η εργασία αυτή δεν επηρέαζε τις δικές τους ανάγκες. Με άλλα λόγια οι γυναικείοι ρόλοι παρέμεναν στενά συνδεδεμένοι με την οικιακή σφαίρα.

Επίσης σε οικογένειες όπου και οι δύο σύζυγοι εργάζονταν διαπιστώθηκε ότι, ενώ οι αποδοχές των γυναικών συνεισέφεραν σημαντικά στο οικογενειακό εισόδημα, εξακολουθούσε να επικρατεί ένας εμφύλιος καταμερισμός αρμοδιοτήτων, σύμφωνα με τον οποίο οι απολαβές των ανδρών κάλυπταν τα οικιακά έξοδα και τους πάγιους λογαριασμούς, ενώ οι απολαβές των γυναικών χρησιμοποιούταν περισσότερο για τη φροντίδα των παιδιών και του σπιτιού.

Παρόμοια, στα μεσοαστικά ζευγάρια οι αποφάσεις σχετικά με τη ρουτίνα του νοικοκυριού λαμβάνονταν από τη γυναίκα, ενώ οι αποφάσεις σχετικά με την καριέρα λαμβάνονταν από τον άνδρα. Ο σύζυγος επομένως καθορίζει τον τόπο διαμονής του ζευγαριού, ενώ και το οικογενειακό εισόδημα καθορίζεται από τις αποφάσεις καριέρας του συζύγου. Έτσι, ο άνδρας έχει σημαντική εξουσία που του επιτρέπει να ρυθμίζει τη ζωή των μελών της οικογένειας. Η ζωή των γυναικών κάθε κοινωνικής τάξης οργανώνεται συνήθως γύρω από τη δουλειά των συζύγων τους, ενώ σπάνια γίνεται το αντίστροφο.

Επιπλέον, είναι χαρακτηριστικό ότι η θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας συνήθως περιορίζεται σε χαμηλά αμειβόμενους τομείς μερικής απασχόλησης. Έτσι οι γυναίκες παραμένουν οικονομικά εξαρτώμενες από τους άνδρες και συνεπακόλουθα νομιμοποιείται η εξουσία των ανδρών στο πλαίσιο του γάμου. Καθώς η κατάσταση αυτή ενισχύεται αδιάλειπτα από τη θρησκεία, το κράτος, τα δικαστήρια και το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, μεγάλο μέρος των ενηλίκων και των δυο φύλων εξακολουθούν αν αντιμετωπίζουν την εξουσία των ανδρών ως νόμιμη. Η ευθύνη των γυναικών για τα παιδιά και το σπίτι περιορίζει την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας και ταυτόχρονα σημαίνει πως, και όταν αποκτούν πρόσβαση, συνήθως δεν έχουν ευκαιρίες καλοπληρωμένης εργασίας και προαγωγής, καθώς οι εργοδότες θεωρούν δεδομένο ότι η πρωταρχική ευθύνη των γυναικών είναι απέναντι στα παιδιά και στο σπίτι τους. (Το φαινόμενο των μειωμένων αποδοχών αφορά κυρίως τις γυναίκες της εργατικής τάξης, η μειωμένη πρόσβαση όμως στην κατάρτιση και στην προαγωγή αποτελεί φαινόμενο που ισχύει για όλες τις γυναίκες). επομένως «ελεύθεροι και ίσοι» είναι κατά κύριο λόγο οι άνδρες. Οι γυναίκες δεν είναι δομικά ίσες και, στην περίπτωση που είναι μητέρες, δεν είναι ούτε ελεύθερες.²¹

²¹Muncie J., Wetherell M., Langan M., Dallos R., Cochrane A., “Οικογένεια. Η μελέτη και κατανόηση της οικογενειακής ζωής”, Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2008, σελ. 46.

Όσα έχουμε πει έως τώρα σχετικά με τη δομική θέση των γυναικών στις οικογένειες ισχύει σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό για τα παιδιά. Δομικά, το να υπάρχει παιδί σε μια οικογένεια σημαίνει πως πρέπει να πειθαρχεί, τόσο για την ομαλή λειτουργία της οικογένειας όσο και για «το δικό του καλό». Σε προσωπικό επίπεδο, η οικογενειακή ζωή ίσως να αποτελεί καταφύγιο απέναντι σε έναν απρόσωπο κόσμο, σε απαιτητικά σχολεία, και σε πιεστικά δίκτυα συνομηλίκων. Ωστόσο, ορισμένοι ψυχίατροι όπως ο Cooper το 1972 και ο Laing το 1971 έχουν υποστηρίξει ότι όλες αυτές οι προσπάθειες είναι καταδικασμένες να αποτύχουν – ότι η «ατμόσφαιρα» των οικογενειών αποτελεί την πλέον ακατάλληλη συνθήκη για να μετατραπούν τα παιδιά σε σώφρονες ενήλικες.

Βασική αρχή, η οποία υπαγορεύεται από αυτήν καθαυτή τη φύση του ανθρώπου είναι ότι για να επιβιώσει πρέπει να ζει μαζί με άλλους ανθρώπους. Ανήκοντας σε κάποια κοινωνική ομάδα ο άνθρωπος έχει μέχρι σήμερα κατορθώσει να επιβιώσει σ' όλων των ειδών τις κοινωνίες. Οι κοινωνικές ομάδες των διαφόρων πολιτισμών ξεχωρίζουν από τα επίπεδα οργάνωσης και διαφοροποίησής τους. Οι πρωτόγονες κοινωνίες στηρίζονταν στο μεγάλο μέγεθος των ομάδων τους στις οποίες η κατανομή των λειτουργιών ήταν σταθερή. Καθώς οι κοινωνίες μετατρέπονταν σε πολυπλοκότερες πράγμα που απαιτεί καινούργιες δεξιότητες από τα μέλη της, οι κοινωνικές δομές διαφοροποιούνταν κι αυτές.

Η σύγχρονη κοινωνία απαιτεί δύο αλληλοσυγκρουόμενα προσόντα από το άτομο: την ικανότητα να αναπτύξει πολύ εξειδικευμένες δεξιότητες για να είναι ικανό να προσαρμόζεται στην κοινωνική ομάδα που ανήκει, αλλά ταυτόχρονα και τη δυνατότητα ταχείας προσαρμογής του στις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που συνεχώς αλλάζουν.

Η οικογένεια πάντοτε βρισκόταν και βρίσκεται σε τροχιά αλλαγής που βαίνει παράλληλα με τις αλλαγές της ευρύτερης κοινωνίας. Σε απάντηση μάλιστα προς αυτές τις αλλαγές και ανάλογα με τις εκάστοτε πολιτισμικές ανάγκες που προκύπτουν, άλλοτε λειτουργεί ως προστάτης των μελών της και άλλοτε τους προωθεί προς τα έξω, στην ευρύτερη κοινωνική ομάδα, προκειμένου να κοινωνικοποιηθούν κατάλληλα και να αναπτύξουν δεξιότητες προσαρμοστικότητας στις συνθήκες που επικρατούν εκεί. Έτσι η οικογένεια λειτουργεί καλύπτοντας δύο διαφορετικές ανάγκες των μελών της: η μία είναι «εσωτερική», η ψυχοκοινωνική προστασία τους, η άλλη είναι «εξωτερική», η προσαρμογή τους στην πολιτισμική ομάδα.

Είναι γνωστή πριν μερικές δεκαετίες η ορμή με την οποία η βιομηχανική κοινωνία εισέβαλε μέσα στην οικογένεια και ανέλαβε να αντικαταστήσει πολλές από τις λειτουργίες της. Ενώπιον αυτών των αλλαγών ο σύγχρονος άνθρωπος νοιώθει την ανάγκη, και συχνά το κάνει να παραμένει και να υπηρετεί αξίες παρωχημένων εποχών και κοινωνικών συστημάτων. Ωστόσο, η προσκόλληση του ατόμου σε παλαιά μοντέλα συχνά οδηγεί σε καταστάσεις που χαρακτηρίζονται παθολογικές και παθογενείς.

Στην τροχιά των ταχέων κοινωνικών ανακατατάξεων του κόσμου μας η οικογένεια καλείται να βρίσκεται σε μία διαδικασία συνεχούς προσαρμογής. Εξαιτίας όμως των δυσκολιών που παρουσιάζει η μεταβατική αυτή περίοδος, το ψυχοκοινωνικό έργο της οικογένειας, δηλαδή η στήριξη των μελών της, αποκτά ακόμη σημαντικότερο νόημα. Διότι, μόνο η οικογένεια, η μικρότερη κοινωνική μονάδα έχει τη δυνατότητα να αλλάξει αλλά ταυτόχρονα και να διατηρεί την απαραίτητη συνέχεια στους κόλπους της ώστε να ανατρέφει τα μέλη της έτσι που να αποκτήσουν βαθιές ρίζες για να αναπτυχθούν και να προσαρμοστούν και να μη νοιώθουν «ξένοι» σε «ξένη χώρα».

Σ' όλες τις κοινωνίες η οικογένεια «σφραγίζει» τα μέλη της με την αίσθηση της ταυτότητας. Η αντίληψη του ατόμου για την ταυτότητά του χαρακτηρίζεται από δύο στοιχεία: την αίσθηση του «ανήκειν» και την αίσθηση του «διαφέρειν». Τα δύο αυτά «συστατικά» του εαυτού αναμειγνύονται και ενεργοποιούνται στο πειραματικό εργαστήριο που ονομάζεται οικογένεια.

Η αίσθηση του «ανήκειν» εδραιώνεται στο παιδί με την «εγκατάστασή» του στην οικογενειακή ομάδα και την διαπίστωση που κάνει για την ύπαρξη σχημάτων αμοιβαίας αλληλεπίδρασης στη δομή της οικογένειας, τα οποία παραμένουν σταθερά κάτω από ποικίλες συνθήκες. Η αίσθηση της ταυτότητας κάθε μέλους επηρεάζεται ουσιαστικά από την αίσθηση του «ανήκειν» σε μία συγκεκριμένη οικογένεια.

Η αίσθηση του «διαφέρειν» και της ατομικότητας αρχίζει να διαμορφώνεται με τη συμμετοχή του ατόμου σε διαφορετικά οικογενειακά υποσυστήματα, καθώς και με τη συμμετοχή του σε εξωοικογενειακές ομάδες. Καθώς το παιδί και η οικογένεια μεγαλώνουν μαζί, η προσαρμογή της οικογένειας στις ανάγκες του παιδιού ορίζει το τμήμα αυτό της αυτονομίας του που το κάνει να νοιώθει ως ξεχωριστή οντότητα. Στους κόλπους της οικογένειας μορφοποιείται ένας χώρος για το συγκεκριμένο παιδί.

Η οικογένεια είναι η «μήτρα» της ψυχοκοινωνικής εξέλιξης των μελών της. Πρέπει όμως να προσαρμόζεται στις σύγχρονες κοινωνικές συνθήκες. Αυτή η λειτουργία της οικογένειας δέχεται επιθέσεις από την συνεχώς μεταβαλλόμενη κοινωνία του καιρού μας, διότι θεωρείται στοιχείο συντηρητισμού και στασιμότητας. Οι αλλαγές πάντοτε προχωρούν από την κοινωνία προς την οικογένεια. Ποτέ από τη μικρότερη μονάδα στη μεγαλύτερη. Η οικογένεια θα αλλάξει όμως ταυτόχρονα και θα διατηρείται γιατί, όπως έχει αποδειχθεί είναι ο καταλληλότερος χώρος για να επιβιώσει το άτομο σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη κοινωνία. Όσο περισσότερες είναι οι απαιτήσεις της κοινωνίας από τα μέλη της για ευελιξία και προσαρμοστικότητα, τόσο πιο σημαντική θα γίνεται η οικογένεια ως μήτρα της ψυχοκοινωνικής εξέλιξης των μελών της.²²

²² <http://agogi.duth.gr/modules.php>

Κάθε μελέτη της οικογένειας περιλαμβάνει και τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο αυτή λειτουργεί ως συμπληρωματική των επικρατουσών κοινωνικών συνθηκών. Η πυρηνική οικογένεια είναι συμπληρωματική της σημερινής κοινωνικής συγκυρίας και, βεβαίως, είναι μία σχετικά πρόσφατη ιστορική εξέλιξη. Οι μετατροπές των κοινωνικών συνθηκών επιφέρουν αλλαγές και στον τρόπο που γίνονται αντιληπτές διάφορες λειτουργίες που επιτελεί η οικογένεια. Για παράδειγμα, πριν 4-5 αιώνες η οικογένεια δεν εθεωρείτο μονάδα ανατροφής παιδιών. Τα παιδιά μάλιστα αναγνωρίστηκαν ως άτομα με δική τους υπόσταση πολύ αργότερα.

Κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα σημειώθηκαν διάφορες αλλαγές στη δομή της πυρηνικής οικογένειας στην Ελλάδα. Πολύ πιο νωρίς μάλιστα είχε ξεκινήσει η αλλαγή στο σύστημα αξιών και στην οργάνωση της οικογενειακής ζωής στην υπόλοιπη Ευρώπη. Οι σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, ιδιαίτερα μεταξύ των συζύγων, μεταβάλλονται, προδιαγράφοντας νέους συμπληρωματικούς ρόλους του άνδρα και της γυναίκας σχετικά με την οργάνωση της οικογενειακής ζωής.

Στη δεκαετία που πέρασε οι γάμοι στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης έχουν μειωθεί κατά το ήμισυ και οι γεννήσεις κατά το ένα τρίτο ή ένα τέταρτο. Τέτοιους είδους επανάσταση στο «κατεστημένο» του παλιού στερεότυπου, το οποίο αφορούσε τη μεσογειακή οικογένεια του παρελθόντος, έχει προκαλέσει ανησυχία σε όσους είχαν μακροπρόθεσμα υπολογίσει την κοινωνική, οικονομική και πολιτική κατάσταση των εθνών με βάση τους αριθμούς του πληθυσμού.

Η αλλαγή της κοινωνικής θέσης της γυναίκας και η αύξηση της συχνότητας του φαινομένου της μητρότητας εκτός γάμου, σύμφωνα με στατιστικές μελέτες διάφορων ευρωπαϊκών χωρών, επηρέασαν την Ελληνίδα. Η κοινωνική αλλαγή και οι εξελίξεις της βιοτεχνολογίας (νέες μέθοδοι αντισύλληψης, τεχνητή γονιμοποίηση κ.ά.) δίνουν τη δυνατότητα στις γυναίκες να επιλέξουν πλέον συνειδητά πότε θα γίνουν μητέρες.

Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει μειωμένος ρυθμός γεννήσεων και υπογεννητικότητα όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και σε άλλες προηγμένες χώρες. Σε κάποιες μεσογειακές χώρες –Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα και Πορτογαλία– το επίπεδο της γονιμότητας είναι ιδιαίτερα χαμηλό σε σύγκριση με προηγούμενες δεκαετίες. Η αιτία αυτού του φαινομένου σχετίζεται με τα οικονομικά και τα κοινωνικοπολιτισμικά γεγονότα στις χώρες αυτές, καθώς και με την κοινωνική πολιτική που εφαρμόζεται για την οικογένεια και την εργασία.

Αυτές οι διαφορετικές συμπεριφορές των μελών των οικογενειών στις χώρες της Βόρειας και Δυτικής Ευρώπης και της Ελλάδας ως προς τη γονιμότητα και τη γαμηλιότητα οδηγούν σε σημαντικές αλλαγές στη σύνθεση της σύγχρονης οικογένειας. Φυσικά δεν είναι απαραίτητο οι αλλαγές να συνοδεύονται οπωσδήποτε και από αποδυνάμωση των οικογενειακών δεσμών, οι οποίοι σε ορισμένες περιπτώσεις είναι ακόμη πιο στενοί από ότι κατά το παρελθόν.

Επιπλέον, η παρουσία μεγάλου αριθμού αλλοδαπών οικογενειών στην Ελλάδα, με μόνιμη εγκατάσταση, θα προσδώσει σε λίγα χρόνια τη διαπολιτισμική ποιοτική και ποσοτική διάσταση στα χαρακτηριστικά της Ελληνικής οικογένειας του μέλλοντος.

Αυτά τα κοινωνικά φαινόμενα θα διαμορφώσουν ένα εντελώς διαφορετικό οικογενειακό μοντέλο κατά την επόμενη δεκαετία. Η κοινωνική μεταρρύθμιση θα επαναπροσδιορίσει το ρόλο των μελών της οικογένειας και του κράτους. Πρέπει να αναπτυχθούν νέες στρατηγικές οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης για την οικογένεια. Πρόκειται για στρατηγικές που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των νέων μορφών κοινωνικού αποκλεισμού και στην υποκατάσταση των παλιότερων αξιών από νέες. Θα επεκταθούν σε όλες τις σχέσεις, ξεκινώντας από τις διαπροσωπικές, μεταξύ των μελών της οικογένειας και άλλων μικρών ομάδων, τις περιφερειακές έως και τις διεθνικές.

Τα παραπάνω θα οδηγήσουν αρχικά σε μια «κρίση ταυτότητας» της οικογένειας και της δομής της, λόγω της κοινωνικής μεταρρύθμισης που θα ακολουθήσει με την παγκοσμιοποίηση. Η κοινωνική αυτή αλλαγή είναι επόμενο να επηρεάσει περισσότερο την οικογένεια, ιδιαίτερα τις οικογένειες σε κρίση, τις εθνικές μειονότητες, τα παιδιά (τα παιδιά των δρόμων, εκείνα που ζουν σε ιδρύματα κ.ά.), τις μονογονεϊκές οικογένειες με γυναίκα αρχηγό, τις οικογένειες από μεικτούς γάμους, τους άνεργους νέους, τους εφήβους που εμπλέκονται στα ναρκωτικά και στο αλκοόλ κ.λπ.

Στο πλαίσιο λοιπόν της αλλαγής των οικογενειακών προτύπων και της διαπολιτισμικής διάστασης, η οποία χαρακτηρίζει πλέον το οικογενειακό μοντέλο στην Ευρώπη, χρειάζεται να αναπτυχθούν νέες πρακτικές αντιμετώπισης της εκπαιδευτικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής των ειδικών προβλημάτων που θα προκύψουν όχι μόνο στη δομή της κοινωνίας και του πολιτισμού, αλλά και στους κόλπους της οικογένειας. Τέλος, απέναντι στις νέες μορφές οικογενειακών προτύπων, θα πρέπει να υιοθετηθεί μια καινούργια αντίληψη από την κοινότητα κάθε κράτους-μέλους για τις διανθρώπινες σχέσεις.²³

²³ <http://www.psy.gr/first.php>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΝΕΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η προετοιμασία για τη δημιουργία οικογένειας στην ουσία σημαίνει προετοιμασία για την ίδια τη ζωή, γι' αυτό είναι μακροχρόνια και περίπλοκη. Ο γάμος σαν μια μορφή «σταδιοδρομίας» έχει τις περισσότερες απαιτήσεις, αφού κανονικά διαρκεί για ολόκληρη τη ζωή. Οι οικογένειες με παράδοση προετοιμάζουν τα παιδιά τους για το στόχο αυτό από πολύ νωρίς, με την αγωγή, τη μόρφωση, το καθημερινό παράδειγμα, την μακρόχρονη κοινωνικοποίηση και τη μύηση στα θέματα της οικογένειας.

Επισημαίνεται ότι προϋπόθεση δημιουργίας μιας ομαλής οικογενειακής σχέσης είναι η συνύπαρξη δύο κατά το δυνατόν ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων. Και η ολοκλήρωση μιας προσωπικότητας είναι θέμα αγώνα προσωπικής ζωής. Θεμελιακής σημασίας είναι η ομαλή κοινωνικοποίηση των δύο προσώπων που θα συναντηθούν για τη δημιουργία οικογένειας. Εμπειρίες, βιώματα, προσδοκίες, απόψεις, είναι μερικά στοιχεία που θα συνθέσουν την όλη κοινωνικοποίηση των ατόμων.²⁴

4.1 Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΡΟΦΟΥ

Η εποχή που η επιλογή συζύγου ήταν υπόθεση των γονιών ή των συγγενών, γιατί αισθάνονταν ανασφάλεια να την αφήσουν στη διακριτική ευχέρεια των νέων, αποτελεί παρελθόν. Η βάση στήριξης της παλαιάς νοοτροπίας ήταν η διασύνδεση της έννοιας του γάμου με την κληρονομικότητα στα παιδιά, με τη διάθεση της περιουσίας και την ευτυχία αυτών των συντρόφων. Βέβαια, η επιλογή του ποιος θ' αποτελέσει τον ή τη σύντροφο της ζωής, ανεξάρτητα από το ποιος τη διακινεί, είναι γεγονός υπέρτατης σημασίας, ειδικά για τη μέση και ανώτερη αστική τάξη, όχι όμως ήσσονος σημασίας και για τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα.

Έχει ενδιαφέρον να εξετάσουμε γιατί στο παρελθόν η αντίληψη ότι «ο γονιός γνωρίζει καλύτερα» ήταν αμφιλεγόμενη και τότε, αφού ο μέσος όρος ζωής ήταν σε χαμηλά επίπεδα και επομένως «ο γονιός» δε θα εξασφάλιζε την επιλογή συντρόφου παρά μόνο για τα μεγαλύτερα παιδιά καθώς, όταν τα νεότερα έφταναν σε ηλικία γάμου, δε θα υπήρχαν γονείς να το διευθετήσουν. Κι όταν ακόμη οι γονείς είχαν τον πρώτο λόγο για την επιλογή στο ζευγάρι, πολλές παράμετροι ήταν ανάγκη να συνυπολογιστούν, όπως η καλή σύζυγος να είναι εργατική, νηφάλια και αφοσιωμένη στο σύζυγο. Η γυναίκα γινόταν αντικείμενο επαίνου, σε κάθε περίπτωση, όταν τη

²⁴<http://agogi.duth.gr/modules.php>

χαρακτήριζαν η λιτότητα στο ντύσιμο, και η απλότητα στη δημόσια εμφάνισή της. Αυτή, βέβαια, είναι η επιθυμητή εικόνα της γυναίκας διαχρονικά. Και μπορεί σήμερα η θεώρηση της προίκας ν' αποτελεί προϋπόθεση δευτερεύουσας σημασίας, αλλά σε ισχύ, ωστόσο παλαιότερα η περιουσία και η θέση στην κοινωνία, ήταν παράγοντες πρωταρχικής σημασίας. Βέβαια, η νοοτροπία της εποχής στη βάση πίστευε ότι το νέο ζευγάρι δε θα είχε διάρκεια στη σχέση του μέσα στο γάμο αν έλειπε η αγάπη στο πλαίσιο της λογικής και όχι το σεξουαλικό πάθος.

Αν και το θέμα του διευθετημένου γάμου έχει πολυσυζητηθεί, παραμένει επίκαιρο, καθώς, θεωρητικά, μ' αυτό τον τρόπο, εξασφαλίζεται ο γάμος για τους πολλούς. Αντίθετα, ο γάμος της προσωπικής επιλογής αφήνει αρκετούς εκτός νυμφώνος. Εντούτοις οι διαδικασίες του γάμου στην εξέλιξή τους έχουν αποκτήσει όχι μόνο δημοκρατικό χαρακτήρα, αλλά και εκτός ορίων φιλελευθερισμό. Το επιχείρημα της επιλογής στο γάμο, στηριζόμενο στην αγάπη ως βασικό στοιχείο της δέσμευσης των νέων, εκτυλίσσεται από παλιά, πράγμα σημαντικό για την ιστορία της επιλογής συζύγου. Αξίζει να σημειώσουμε ότι, όταν στις κοινωνίες το πρότυπο του γάμου ήταν η διευθέτηση του, κυρίως από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, η αρχή της ελευθερίας στην επιλογή είχε εφαρμοστεί από τα εκκλησιαστικά δικαστήρια, τα οποία ξεκάθαρα διαβεβαίωναν ότι η συναίνεση των γονιών δεν ήταν απαραίτητη για την εγκυρότητα του γάμου. Και μπορεί η πράξη αυτή να μη σήμαινε ότι έπαυσε να υπάρχει ο έλεγχος των γονιών, ωστόσο, δεν ήταν οριστικός και απόλυτος.²⁵

Στην περίπτωση που οι νέοι εφαρμόζουν κριτήρια διαφορετικά από αυτά των γονιών, φαίνεται το μεγαλείο των διαφορών, καθώς οι άνθρωποι όλο και περισσότερο είναι διαφοροποιημένοι και η επιλογή από το ευρύτερο φάσμα αποτελεί πρόκληση. Η σύγχρονη ζωή με τη μεγαλύτερη απόκλιση των ενδιαφερόντων, ρυθμών και τρόπων ζωής και ο γενικότερος προσανατολισμός κάνουν όχι μόνο την επιλογή δυσκολότερη, αλλά, τα λάθη στη διαδικασία της επιλογής περισσότερο υπαρκτά.

Ακόμη κι όταν όλοι οι άνθρωποι σε μια κοινωνία είχαν την ίδια θρησκεία, την ίδια μόρφωση, προέρχονταν από την ίδια κοινωνική τάξη και φυλή, η επιλογή για το ταίρι της ζωής των νέων δεν ήταν τόσο εύκολη. Το θέμα προσδιορισμού της συμβατότητας γίνεται πολύ πιο σύνθετο όταν το φάσμα της επιλογής είναι ευρύτερο. Ίσως θα πρέπει να δεχτούμε ότι στο σύγχρονο κόσμο δεν είναι οι πολλοί αυτοί που έχουν βαθιές ρίζες αρχών και αξιών στη ζωή, αλλά οι λίγοι. Μ' αυτή την έννοια η ζωή γίνεται πολύ πιο σύνθετη και το να βρουν οι νέοι το ταίρι στα μέτρα τους αποκτά πολύπλοκες διαστάσεις. Φαίνεται ότι δεν είναι τόσο οι διαφορές που δυσκολεύουν τις επιλογές όσο τα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους.

²⁵ Κωνσταντινίδου Π., "Ο γάμος – Το μεγαλείο της διαφοράς, Μελέτη", Αθήνα, Εκδόσεις Ιωλκός, 2009, σελ. 57.

Είναι ενδιαφέρον ως προς το πώς σκιαγραφούν οι νέοι το ταίρι της επιλογής τους, καθώς εμφανίζεται, σε πρώτο πλάνο, η εικόνα ενός συμβατικού προσώπου. Οι διαφορές μεταξύ τους έγκεινται στην ιεράρχηση των αρετών του προσώπου, ενώ, επί της ουσίας, η ιδεώδης εικόνα στην οποία προσβλέπουν, αλλά και επιλέγουν, είναι ένας δύσκολος συμβιβασμός μεταξύ του ιδεατού και του πραγματικού. Έτσι, αυτό που γενικά εξυφάνεται όταν οι νέοι επιλέγουν μόνοι το ταίρι τους, είναι η φυσική εμφάνιση και η σεξουαλική έλξη. Από την άλλη, όταν ζητούν τη συνδρομή και των γονιών, στα χαρακτηριστικά συμπεριλαμβάνονται η σταθερότητα και η προοπτική, ασφαλώς.

Υποθετικά, οι νέοι ισχυρίζονται ότι γνωρίζουν τι θέλουν και ότι αυτό που θέλουν είναι ότι καλύτερο γι' αυτούς. Κανείς δε θα κατέρριπτε αυτό τον ισχυρισμό αν στην πραγματικότητα ήταν θεμελιωμένος από το ψυχολογικό αποτέλεσμα που έδειχνε ότι η επιλογή οδηγούσε στην ευτυχία τους και όχι στην αποσταθεροποίηση. Όμως, όσο κι αν η απεριόριστη εφευρετικότητα των νέων ζευγαριών μπορεί να τους οδηγεί σε συμβίωση μιζέριας, φαίνεται προτιμότερη όταν επιλέγεται από τους ίδιους παρά από το αυθεντικό κύρος των γονιών.

Παρ' όλα αυτά, παρουσιάζει ενδιαφέρον το θέμα ως προς τις ανάγκες που εξυπηρετεί η διαδικασία αυτή της επιλογής που αφορά στο ταίρι. Τα «ετερόκλιτα έλκονται», και σ' αυτή την φράση σημειώνουμε ότι και οι αντιθέσεις συμπληρώνονται για την ισορροπία της σχέσης. Παρατηρούμε ότι η ανάγκη να συμπληρώσει ο ένας τον άλλο, αποτελεί αιτία και αφορμή έλξης. Έχει μια θεωρητική βάση, υποθετικά, ότι ανάμεσα στους δύο υπάρχει ανάγκη ή ο ένας να είναι κυρίαρχος κι ο άλλος υποχωρητικός ή ο ένας να στηρίζει και ο άλλος να στηρίζεται ή, ακόμη, ο ένας να καταφέρει οδυνηρά χτυπήματα και ο άλλος να τα δέχεται. Είτε φανερά είτε με υπονοούμενα, στην παλιά αντίληψη περί γάμου ήταν μάλλον αποδεκτό το ζευγάρι να έχει την τάση να συμπληρώνει ανάγκες άλλοτε για τη φύση του θηλυκού κι άλλοτε του αρσενικού.

Αναφορές αυτού του είδους αναπτύχθηκαν σε ευρεία κλίμακα, οπότε και οι ψυχαναλυτές της εποχής δόμησαν την άποψη ότι η νεαρή γυναίκα στο ζευγάρι αναζητούσε τον πατέρα και ο νέος άνδρας έναν ακόλουθο, με άλλα λόγια τη μητέρα. Πληθώρα προσώπων αναφέρουν μελέτες, διαχρονικά, προσπαθώντας να αποδείξουν την υπόθεση της συμπληρωματικής ανάγκης που τα ζευγάρια αναζητούν, χωρίς όμως να είναι ούτε βάσιμα ούτε ν' αποτελούν εγγύηση για την ευτυχία στο ζευγάρι. Στο βάθος, το πρόβλημα της αναζήτησης συμπληρωματικών αναγκών στο ζευγάρι βρίσκεται στη θεμελιώδη σύγκρουση μεταξύ τού συνειδητά εφικτού σκοπού και των μη συνειδητών αναγκών.

Πράγματι, υπάρχει και η άλλη άποψη των ερευνητών πού συγκροτημένα αναφέρουν ότι οι περισσότεροι άνθρωποι που επιδιώκουν το γάμο, τον πραγματοποιούν μέσα στο δικό τους πολιτισμικό πλαίσιο, τάξη, θρησκεία, μόρφωση και φυλετική ομάδα. Επίσης, σημειώνουν ότι γάμοι μ' αυτές τις προϋποθέσεις αντιμετώπισαν λιγότερες αντιξοότητες απ' αυτούς που ακολούθησαν αντίθετες σ' αυτά τα όρια επιλογές. Όμως, το ερώτημα που αληθινά τίθεται είναι κατά πόσο οι νέοι

έχουν επιλογή όταν φθάνει η ώρα να βρουν σύντροφο. Την απάντηση μας τη δίνει η ψυχοκοινωνική θεώρηση στο θέμα που υποστηρίζει ότι οι μη συνειδητές ανάγκες είναι οι κυρίαρχοι παράγοντες κι ότι το πώς καταλήγουμε στο ταίρι για το γάμο δεν έχει δημοκρατική υπόσταση.²⁶

Με τις γνώσεις που μας έχει παράσχει η ψυχανάλυση μέχρι σήμερα ο έρωτας φαίνεται να είναι το τελικό αποτέλεσμα μιας αλληλεπίδρασης ενός πλήθους συνειδητών και ασυνειδητών παραγόντων οι οποίοι εξυπηρετούν έντονες ανάγκες μας.

Ως προς την αναζήτηση συντρόφου συνειδητές ανάγκες εννοούμε, την σεξουαλική ικανοποίηση, την συντροφικότητα, την δημιουργία οικογένειας, την κοινωνικο-οικονομική ανέλιξη και σταθερότητα, ή άλλες ικανοποιήσεις που αφορούν σε γνωστές σε μας ανάγκες.

Οι ασυνειδητές ανάγκες μας έχουν να κάνουν με το σύστημα αναγκών όπως διαμορφώθηκε, ικανοποιήθηκε ή ματαιώθηκε στις σχέσεις μας με τους γονείς μας κατά την πρώιμη παιδική μας ηλικία. Μέσα λοιπόν από τη συντροφική σχέση προσπαθούμε να ξαναζήσουμε τις ικανοποιήσεις που πήραμε ή τις ματαιώσεις που δεχτήκαμε τότε με την ασυνείδητη ελπίδα ότι με τον καινούριο σύντροφο θα τις μετατρέψουμε σε ικανοποίηση. Η επιλογή δηλαδή του συντρόφου έχει και έναν ασυνείδητο θεραπευτικό χαρακτήρα. Τον επιλέγουμε είτε ως θεραπευτή και αρωγό στην επανόρθωση των πρώτων μας τραυματικών εμπειριών είτε ως συνεχιστή εκείνου του τρόπου ικανοποίησης που απολαμβάναμε στην πρώιμη παιδική μας ηλικία.

Φαίνεται, ότι η αρχική επιλογή στηρίζεται στο ότι ο άλλος είναι ικανός και ασυνείδητα πρόθυμος να παίξει έναν τέτοιο ρόλο που να ικανοποιεί τις εσωτερικές μας ανάγκες, τις οποίες προβάλλουμε επάνω του. Για παράδειγμα η εμπειρία του έρωτα που βιώνεται από ένα πρόσωπο καθρεφτίζει τις αναπτυξιακές περιπέτειες των ενδοψυχικών του σχέσεων με τους γονείς του όταν ήταν παιδί περιγράφοντας ταυτόχρονα τα διάφορα εξελικτικά στάδια της συναισθηματικής του ανάπτυξης και ως εκ τούτου την ικανότητα για δημιουργία ώριμων και αμοιβαία ικανοποιητικών σχέσεων.

Μία άλλη σχετική υπόθεση είναι ότι υπάρχει η τάση να επιλέγουμε σύντροφο που βρίσκεται στο ίδιο περίπου επίπεδο ωρίμανσης και ψυχικής διαφοροποίησης με εμάς. Έτσι το ζεύγος έχει στο βάθος τα ίδια προβλήματα στην ψυχική του δομή και η ελπίδα ασυνείδητης αλληλο-κατανόησης και αλληλο-ικανοποίησης είναι παρόμοιες. Όταν ένα τέτοιο ζεύγος συνιστούν δύο "ανώριμοι" σύντροφοι εμφανίζονται πολλά προβλήματα στη σχέση γιατί ο καθένας θέλει απλώς να ικανοποιήσει τις δικές του ανάγκες εκδηλώνοντας αδυναμία και απροθυμία, όντας ανίκανος ταυτόχρονα, να παίξει τον συγκεκριμένο μητρικό (επανορθωτικό) ρόλο που του ζητάει ο άλλος και που ο ίδιος έχει πρώτα ανάγκη.

²⁶Κωνσταντινίδου Π., "Ο γάμος – Το μεγαλείο της διαφοράς, Μελέτη", Αθήνα, Εκδόσεις Ιωλκός, 2009, σελ. 58.

Πολύ συνηθέστερη φαίνεται να είναι η αντιθετική επιλογή. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή οι άνθρωποι τείνουν να επιλέγουν ως συζυγικούς συντρόφους άτομα που βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο συναισθηματικής ωριμότητας τα οποία όμως έχουν υιοθετήσει αντίθετους τρόπους στάσης, αντίδρασης και εν γένει συμπεριφοράς (π.χ. ένα κυριαρχικό άτομο επιλέγει ένα άλλο εύκολα υποτασσόμενο άτομο) . Δημιουργείται έτσι μία συμπληρωματικότητα αναγκών η οποία και αυτή μπορεί να οδηγήσει σε έντονα προβλήματα. Αυτή η συμπληρωματικότητα αναγκών αφορά κυρίως ασυνείδητες ανικανοποίητες ανάγκες της παιδικής ηλικίας, που ελπίζεται ότι με τον γάμο θα ικανοποιηθούν. Οι ανάγκες αυτές μπορεί να διαφέρουν ως προς το είδος, το περιεχόμενο ή την ένταση μεταξύ των δύο συζύγων. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο σύντροφος που επιλέγουμε γίνεται το υποκατάστατο για κάποιο ανικανοποίητο μέχρι τώρα κομμάτι του ιδανικού εαυτού μας. Τα άτομα προβάλλουν ορισμένα χαρακτηριστικά του ιδεώδους τους Εγώ στον άλλο, ο οποίος έτσι φαίνεται ότι τα κατέχει και ότι είναι ικανός να εκπληρώσει και να ικανοποιήσει τις αντίστοιχες ανάγκες. Έτσι τα προβαλλόμενα χαρακτηριστικά γίνονται αντιληπτά σαν αντικειμενικές ιδιότητες του αντικειμένου του έρωτά μας.

Οι ψυχολογικές διεργασίες που συμβαίνουν μέχρις ότου οι νέοι άνθρωποι καταλήξουν σε μια οριστική επιλογή συντρόφου ονομάζονται συμπλοκές . Το πρόβλημα που ανακύπτει και οδηγεί σε λανθασμένη επιλογή συντρόφου έχει δύο πηγές, την έλλειψη αυτογνωσίας, που συνήθως είναι χαμηλή στους έφηβους ή τους νέους, και την πίεση που αισθάνονται να συνάψουν σχέση με ένα άτομο του άλλου φύλου. Η πίεση αυτή ενισχύεται και κοινωνικά από τους γονείς, τους συγγενείς, τους φίλους και γενικά το κοινωνικό περιβάλλον πιέζει τους νέους ανθρώπους, και τους οδηγεί σε επιλογές βιαστικές, ακατάλληλες ή και κακές.

Αναμφίβολα καταλαβαίνουμε λοιπόν τον τρόπο με τον οποίο υπεισέρχονται και δημιουργούνται οι συγκρούσεις, όταν αυτές οι ανάγκες δεν ικανοποιηθούν ή ικανοποιηθούν σε μικρότερο βαθμό και με διαφορετικό τρόπο από τον επιθυμητό και αναμενόμενο.

Στα πιο ομαλά και ώριμα ζευγάρια, το κύριο χαρακτηριστικό των αναγκών τους είναι η ομοιότητα παρά η αντιθετικότητα. Τα ζευγάρια αυτά επιλέγουν το σύντροφό τους μέσω μίας ανακλητικής επιλογής η οποία έχει τη ρίζα της στο παρελθόν όπου ο γονιός ικανοποιούσε και εκπλήρωνε ανάγκες και επιθυμίες στην παιδική ηλικία με παρόμοιο τρόπο. Τα άτομα στα πιο ώριμα ζευγάρια επειδή έχουν ενδοβάλλει ικανοποιητικά τα γονεϊκά πρότυπα, έχουν αποχωριστεί από τους γονείς τους και έχουν σχηματίσει επαρκώς την ταυτότητά τους ως ανεξάρτητα άτομα δεν περιμένουν να "γεμίσουν" ο ένας από τον άλλο, αλλά μοιράζονται τα σωματικά και ψυχολογικά τους αγαθά.

Η ευρέως διαδεδομένη άποψη ότι «τα αντίθετα έλκονται» είχε αποκτήσει σε παλαιότερες έρευνες κάποιο επιστημονικό υπόβαθρο. Όμως, σήμερα γνωρίζουμε ότι οι περισσότεροι άνθρωποι επιλέγουν να δεσμευθούν με συντρόφους που τους συνδέει η ομοιότητα και τα κοινά

χαρακτηριστικά. Εκτός των άλλων, η ομοιότητα επιζητείται και ως προς, τα βασικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά: τη νοημοσύνη και την προσωπικότητα. Η εξερεύνηση των δυο αυτών χαρακτηριστικών γίνεται με μια διεργασία η οποία περιλαμβάνει τρία στάδια. Ας σημειωθεί ότι κάθε επόμενο στάδιο χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη οικειότητα μεταξύ των συντρόφων. Όσο υψηλότερος είναι ο δείκτης της οικειότητας, τόσο μεγαλύτερη ψυχολογική ασφάλεια αισθάνονται οι δυο σύντροφοι, προκειμένου να πάρουν την απόφαση να δεσμευθούν.²⁷

- **Το στάδιο των ερεθίσματος.** Στο αρχικό αυτό στάδιο οι σύντροφοι ελκύονται από εξωτερικά ερεθίσματα. Η φυσική εμφάνιση, το παράστημα, ο τρόπος που ντύνεται κανείς ή που κινείται στο χώρο, η φήμη του, ακόμη και ορισμένα φυσικά χαρακτηριστικά του, όπως η φωνή, η οσμή του σώματος, το χαμόγελο, η έκφραση του προσώπου κ.λπ. γίνονται ερεθίσματα καθοριστικής σημασίας, στα οποία εστιάζει ο έτερος των συντρόφων.

- **Το στάδιο των αξιών.** Στο μεσαίο στάδιο, οι αξίες ζωής έρχονται στην επιφάνεια, συζητούνται και συγκρίνονται. Δίνεται έτσι η ευκαιρία στους υποψήφιους συντρόφους να εμβαθύνουν την επικοινωνία τους, να την κάνουν πιο προσωπική και να μιλήσουν για τα όνειρα τους, τις προσδοκίες, τους φόβους, τις έγνοιες, τις ελπίδες και τις ανησυχίες τους. Εξερευνούν τις βαθύτερες πεποιθήσεις τους, έναντι σοβαρών ζητημάτων όπως είναι η θρησκεία και η πολιτική. Εκφράζονται ανοιχτά ως προς το πόσο άνετα αισθάνονται ο ένας με τις ιδέες του άλλου. Δεν κρύβουν την προσωπική τους ταυτότητα, τις δυσaráσκείες τους, ή αντίθετα αυτά που τους αρέσουν και τους ικανοποιούν. Έτσι, η αυτοαποκάλυψη αυξάνει και από τις δύο πλευρές. Μερικές φορές, οι σύντροφοι αποφασίζουν να προχωρήσουν σε οριστική δέσμευση όταν φθάσουν στο στάδιο αυτό. Τα περισσότερα ζευγάρια όμως επιλέγουν να προχωρήσουν και πέρα από το στάδιο των αξιών, στο τρίτο στάδιο.

- **Το στάδιο των ρόλων.** Στο τρίτο αυτό στάδιο, οι σύντροφοι αναρωτιούνται αν οι ρόλοι, που οι ίδιοι προϋποθέτουν ότι θα παίξουν στο μέλλον, είναι συμβατοί με τους ρόλους που θα παίξει ο άλλος σύντροφος αντίστοιχα. Έτσι, εξερευνούν τους τρόπους με τους οποίους θα λειτουργούν μαζί, ως ζευγάρι, και συγκρίνουν αυτό που βιώνουν με την ιδανική εικόνα που έχουν ο καθένας στο μυαλό του, για το πώς λειτουργεί η συντροφική σχέση. Οι σύντροφοι που προχωρούν σε αυτή τη λεπτή διεργασία είναι σε θέση να δουλέψουν ποιοτικά πάνω στη σχέση τους, ή να εκτελέσουν τις λεπτές προσαρμογές. Η ομαλή μετάβαση από στάδιο σε στάδιο διευκολύνει την εναρμόνιση και συνιστά την ασφαλή πρόοδο προς την κατεύθυνση της δέσμευσης.²⁸

Άλλοι ερευνητές έχουν διαφωνήσει με την ιδέα της θεωρίας των σταδίων. Πιστεύουν ότι υπάρχουν πολλαπλά μονοπάτια που οδηγούν στη δέσμευση, που διαφοροποιούνται από ζευγάρι σε

²⁷ <http://www.paidopsyhiatros.gr/index.php>

²⁸ Κωνσταντινίδου Π., “Ο γάμος – Το μεγαλείο της διαφοράς, Μελέτη”, Αθήνα, Εκδόσεις Ιωλκός, 2009, σελ. 59.

ζευγάρι. Υποστηρίζουν ότι η τελική επιλογή του συντρόφου και η οριστική δέσμευση είναι ένα σύνθετο φαινόμενο, που η επιστημονική έρευνα δεν μπορεί να κατανοήσει πολύ καλά.

Μια από τις προσεγγίσεις που βοηθά στο να γίνει κατανοητή η διαδικασία επιλογής συζύγου είναι το «μοντέλο φίλτρου», το οποίο διατυπώθηκε από τους ψυχολόγους Louis Janda και Karen Klenke-Hamel. Οι ερευνητές αυτοί υποστηρίζουν ότι, το άτομο που αναζητά σύντροφο, επιλέγει τούς πιθανούς υποψηφίους περνώντας τους μέσα από διαδοχικά λεπτότερα φίλτρα για να απαλλαγεί από τα ανεπιθύμητα στοιχεία. Σύμφωνα, με το μοντέλο αυτό, το άτομο πρώτα φιλτράρει για παράγοντες σχετικούς με την ελκυστική εξωτερική εμφάνιση. Μετά από αυτή την πρώτη αξιολόγηση χρησιμοποιούνται πιο πολύπλοκα είδη φίλτρων. Τελικά, το άτομο επιλέγει σύντροφο, ανάλογα με το βαθμό συμβατότητας μεταξύ των δύο προσώπων. Για παράδειγμα, τα άτομα συχνά παντρεύονται ακολουθώντας την αρχή της ομογαμίας. Ομογαμία είναι η τάση του ατόμου να παντρεύεται άτομο με παρόμοια ηλικία, φυλετική καταγωγή, μορφωτικό επίπεδο, θρησκεία και άλλα, βασικά, δημογραφικά χαρακτηριστικά.²⁹

Όπως επισημαίνει ο Αμερικανός σύμβουλος ζευγαριών Hamburg, οι αρνητικές δονήσεις που αισθάνονται οι δυο σύντροφοι στη διάρκεια της γνωριμίας τους είναι απαραίτητο να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη. Το συνηθέστερο ενδεχόμενο είναι ότι οι δονήσεις αυτές επισημαίνουν τη δυσαρμονία που υπάρχει. Ο Hamburg εξηγεί ότι οι νέοι άνθρωποι είναι απαραίτητο να έχουν φθάσει σε κάποιο βαθμό προσωπικής εξέλιξης, ώστε να μπορούν να αναζητήσουν κάποιον με τον οποίο να δίνουν και να παίρνουν επιβεβαίωση. Όταν ο ένας ή και οι δύο αναγκάζονται να αναχαιτίζουν τον εαυτό τους, συνειδητά ή ασυνείδητα, προκειμένου να ικανοποιήσουν τα κριτήρια του συντρόφου τους, αυτό σημαίνει ότι δεν βρίσκονται στο ίδιο μήκος κύματος, δηλαδή δεν είναι συμβατοί μεταξύ τους.

Η καθαρά ψυχολογική έννοια συνίσταται στην προαναφερθείσα συμβατότητα, δηλαδή τον παράγοντα που επιτρέπει στους δυο συντρόφους να «είναι ο εαυτός τους» και να εκφράζονται ελεύθερα μέσα στη σχέση, να δίνουν ή να παίρνουν συνεχή επιβεβαίωση.³⁰

²⁹ Felbman R., “Εξελικτική ψυχολογία δια βίου ανάπτυξη”, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg, 2009, σελ. 134.

³⁰ <http://ithe.gr/index.php>

4.2 TO NEO ZEYΓΑΡΙ

Το ζευγάρι λοιπόν είναι ένας καινούργιος οροθετημένος δεσμός όπου ο καθένας προσπαθεί να δημιουργήσει τις συνθήκες τις οποίες θεωρεί κατάλληλες για να συνεχίσει μέσα σε αυτά τα πλαίσια την ψυχοκοινωνική του ανάπτυξη. Η διαφορά έγκειται στο ότι, στην οικογένεια καταγωγής αυτές τις συνθήκες τις καθόριζαν οι γονείς, ενώ στο ζευγάρι πρέπει να τις κανονίσουν οι δύο σύντροφοι. Και αυτός ο καθορισμός ξεκινάει από την επιλογή του συντρόφου.

Το ζευγάρι λοιπόν έρχεται να συνεχίσει κάτι που έχει ζήσει στην οικογένεια καταγωγής και μερικές φορές η επιλογή του μελλοντικού συντρόφου μπορεί να στηρίζεται σε χαρακτηριστικά τα οποία έχουν βιωθεί στην πατρική οικογένεια.³¹

Η χρονική περίοδος όπου οι δυο σύντροφοι δημιουργούν το ανθρώπινο ζευγάρι μπορεί να είναι περίοδος έντονου stress. Συνιστά μια ξεχωριστή εξελικτική φάση και εμπεριέχει τον αποχωρισμό από τα πατρικά σπίτια, την υποταγή στους κανόνες της νέας συμβίωσης, την προσαρμογή της σεξουαλικότητας, τις πρακτικές ευθύνες και υποχρεώσεις, την καταπίεση της ατομικότητας και την κοινωνική διάσταση.³²

Οι άνθρωποι συνυπάρχουν, γίνονται ζευγάρι, με ένα τρόπο που έχει ή δημιουργεί νόημα, πρωτίστως για τους ίδιους αλλά και μέσα σε ένα ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο, που οδηγεί σε μια μορφή οικειότητας και εξοικείωσης, αλλά και οικειοποίησης της σχέσης, με κοινές εμπειρίες, κώδικα επικοινωνίας, ίσως κοινό χώρο και τελικά, τον ίδιο τον άλλο. Αυτό παραπέμπει σε μια απόπειρα δημιουργίας μιας εμπλοκής, με κάποια διάρκεια χρόνου και στη δημιουργία ενός συναισθηματικού δεσμού και ενός ιδιαίτερου δυαδικού «εμείς» που διαφοροποιείται από τις άλλες σχέσεις (φιλικές, οικογενειακές, επαγγελματικές) που ο κάθε σύντροφος μπορεί να διατηρεί.

Σήμερα, τα ζευγάρια πρέπει να διαπραγματευτούν διαφορές για τους ρόλους τους στη σχέση, τις προσδοκίες τους από τη σχέση, το άλλο άτομο, τον εαυτό τους, καθώς και ζητήματα θρησκευτικά, οικονομικά, πολιτικά, διαφορές στο επίπεδο μόρφωσης, διαφορές εθνικότητας, φυλής, ηλικίας, το πώς προσεγγίζει καθένας το σεξ, το βαθμό αποκλειστικής δέσμευσης και το βαθμό ανοχής στη μη αποκλειστικότητα και πολλά άλλα τέτοια ζητήματα.

Συνεπώς, μιλάμε για συνεχείς και πολυεπίπεδες «διαπραγματεύσεις» είτε στο διαπροσωπικό επίπεδο, αλλά και στο κάθε άτομο ξεχωριστά. Αυτού του είδους οι διαπραγματεύσεις μπορεί να έχουν έντονη συναισθηματική φόρτιση, μπορεί να οδηγήσουν σε μικρότερες ή μεγαλύτερες συγκρούσεις. Το πώς γίνεται αυτή η διαπραγμάτευση παίζει σημαντικό ρόλο στο χρόνο ζωής του ζεύγους και της σχέσης.³³

³¹ <http://kerentzis.blogspot.com/search/label>

³² <http://ithe.gr/index.php>

³³ <http://www.selftherapy.gr>

Η απόφαση για δέσμευση σημαίνει συνήθως ότι οι δύο σύντροφοι θα είναι αφοσιωμένοι ο ένας στον άλλον στην πορεία της σχέσης τους. Αυτή υπήρξε μια κοινή παραδοχή στα πλαίσια της παραδοσιακής κοινωνίας για πολλές δεκαετίες, τότε που οι αξίες και οι κανόνες συμπεριφοράς προέρχονταν από την κοινωνία και ίσχυαν απαρέκκλιτα για όλα τα μέλη που ανήκαν σε αυτή. Στη σημερινή εποχή, οι κανόνες συμπεριφοράς, όπως και οι στάσεις, δηλαδή οι εσωτερικές πεποιθήσεις και οι αξίες, δεν επιβάλλονται στους συντρόφους από κάποιους εξωτερικούς παράγοντες, αλλά συναποφασίζονται με βάση το βαθμό της λειτουργικότητας τους. Έτσι, η απόφαση για δέσμευση φέρει όλα τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των συντρόφων και συναρτάται άμεσα με αυτά.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό είναι και η ικανότητα για προσκόλληση. Οι διαταραχές που συνδέονται με την προσκόλληση στους ενήλικες συντρόφους είναι ποικίλες και διαφόρων διαβαθμίσεων. Η ίδια η συντροφική σχέση καθορίζεται από το είδος και το βαθμό της προσκόλλησης που τυπικά συμβαίνει σε όλες τις αποκλειστικές σχέσεις. Οι δυο πιο συχνές παρεκκλίσεις, που οδηγούν στην παθολογία των συντροφικών σχέσεων, είναι οι εξής: είτε ο ένας από τους δύο προσκολλάται αγχωδώς στον άλλον, είτε ο ένας από τους δύο είναι αποφευκτικός και δεν επιτρέπει την ασφαλή προσκόλληση του άλλου. Συνήθως, οι δύο σύντροφοι λειτουργούν με συμπληρωματικό τρόπο στο θέμα της προσκόλλησης: όσο ο ένας αναπτύσσει άγχος και επιδιώκει την προσκόλληση τόσο ο έτερος παίρνει αποστάσεις και αναπτύσσει αποφευκτικές συμπεριφορές.

Οι δυσλειτουργίες αυτές σχετίζονται με τις επιμέρους προσωπικότητες των δυο συντρόφων. Σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές οι δυσλειτουργίες και διαταραχές της προσωπικότητας συναντώνται σε υψηλά ποσοστά νέων ενηλίκων στις σύγχρονες κοινωνίες, με αποτέλεσμα να βιώνουν ματαιώση, απογοήτευση και αποθάρρυνση και να είναι πολύ διστακτικοί να εμπλακούν σε μια συντροφική σχέση. Η υγιής προσέγγιση προαπαιτεί την αυτονομία των συντρόφων, έτσι ώστε ο καθένας να διατηρεί την ανεξάρτητη οντότητα του, ενώ ταυτόχρονα είναι πρόθυμος να προχωρήσει σε αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση με τον άλλον. Όπως γνωρίζουμε από τις έρευνες με βρέφη και μικρά παιδιά, η προσκόλληση που είναι ασφαλής συμβάλλει στην -ψυχική υγεία των συμβαλλομένων μερών.

Ότι συμβαίνει στη δυάδα μητέρας-παιδιού, ισχύει και για τους νέους ενήλικες. Οι νέοι ενήλικες που είναι σε θέση να αντέχουν τον εαυτό τους, μπορούν ταυτόχρονα να επεξεργαστούν το άγχος προσέγγισης και το άγχος αποφυγής που εκδηλώνεται προς το σύντροφο τους. Έτσι, η συντροφική σχέση γίνεται υγειογενετική και για τα δύο μέρη του ζευγαριού.

Σύμφωνα με παλαιότερους και νεότερους ερευνητές, η συντροφική σχέση αναδεικνύεται ως ένα από τα ισχυρότερα αναχώματα της φυσικής όσο και της -ψυχικής ασθένειας. Η επιτυχημένη και ικανοποιητική για τα δύο μέλη συντροφική σχέση δημιουργεί τις προϋποθέσεις ώστε οι σύντροφοι να κινούνται σε υψηλότερα επίπεδα σωματικής και ψυχικής υγείας. Κατά κανόνα είναι πιο ήρεμοι, συμφιλωμένοι με την ανθρώπινη φύση και τις αντινομίες της, και διακρίνονται από

μεγαλύτερη αναρρωτική δύναμη σε περίπτωση ασθένειας. Οι εμπλεγμένοι στη συντροφική σχέση δέχονται κατά κανόνα μεγαλύτερο κοινωνικό έλεγχο για τις πράξεις και συμπεριφορές τους, σε σχέση με τους αδέσμευτους, παράλληλα όμως απολαμβάνουν και μεγαλύτερης ψυχοκοινωνικής υποστήριξης καθώς αντιμετωπίζουν τις αντιξοότητες που επιφυλάσσει η ζωή.

Η συντροφική σχέση απαιτεί συνεχή καλλιέργεια, έτσι ώστε να μην χαθεί η συναισθηματική εγγύτητα. Ο συντροφικός δεσμός παραμένει εύθραυστος ακόμη και στις σύγχρονες ανεπτυγμένες κοινωνίες, με το υψηλό μορφωτικό επίπεδο και την οικονομική ευμάρεια. Ο κυριότερος λόγος που συνιστά πηγή δυσλειτουργίας στα σύγχρονα νέα ζευγάρια είναι ο ακόλουθος: οι περισσότεροι νέοι ενήλικες, άνδρες και γυναίκες, γνωρίζουν τους ρόλους και τους κανόνες συμπεριφοράς που ίσχυαν στον παρελθόντα χρόνο για τη στενή διαφυλική σχέση, και σε άλλες ψυχοκοινωνικές συνθήκες. Οι μεταβολές που έχουν συντελεστεί και χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη εποχή επιβάλλουν την ανάπτυξη μιας νέας ψυχοκοινωνικής ταυτότητας, τόσο στις νέες γυναίκες, όσο και στους νέους άνδρες.³⁴

Ο γάμος δεν είναι το πεδίο μιας ελεύθερης και ανεξάρτητης ζωής αλλά έχει ευθύνες και υποχρεώσεις που απαιτούν καθημερινή προσπάθεια και φροντίδα της σχέσης για να μην προκαλέσουν φθορά. Η προσπάθεια θα πρέπει να είναι αμοιβαία και το ζευγάρι να μην εφησυχάσει μέσα στην ασφάλεια και την αίσθησης της μονιμότητας.

Ο ισχυρισμός ότι ο γάμος καταστρέφει τη σχέση είναι εν μέρει αληθινός. Δεν καταστρέφει ακριβώς τη σχέση, αλλά απομυθοποιεί τους συζύγους, τον έναν στα μάτια του άλλου. Αυτή η απομυθοποίηση βάζει τη σχέση σε νέα δεδομένα. Αυτή είναι η κατάλληλη στιγμή, ο ένας να δεχτεί τον άλλον όπως είναι στ' αλήθεια και να μην προσπαθήσει να τον αλλάξει.³⁵

³⁴ Harris T., "Είμαι ok, είσαι ok, Ψυχολογία της διαπροσωπικής σχέσης με τη γλώσσα της συνδιαλεκτικής ανάλυσης", Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1997, σελ. 44.

³⁵ Τζωρτζακάκη Κ., "Μαμά κόψε το κήρυγμα", Τόμος Α, Αθήνα, Εκδόσεις Καλέντης, 2005, σελ.26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΣΧΕΣΕΙΣ ΖΕΥΓΑΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

5.1 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΖΕΥΓΑΡΙΟΥ

Το ζευγάρι και ο ίδιος ο γάμος αποτελούν ένα καινούργιο χώρο και χρόνο όπου το άτομο καλείται να αντιπαρατεθεί απέναντι στο σύντροφό του και να πάρει θέση σε πολλά θέματα της σχέσης. Είναι ο χώρος όπου η λειτουργικότητα, η δημιουργικότητα και η πράξη του κάθε μέλους του ζευγαριού, θα καθορίσουν την μορφή και την βιωσιμότητα του.

Αυτό που παρατηρείται συνήθως στο ζευγάρι είναι ότι υπάρχουν δύο διαφορετικές θέσεις. Η επάνω και η κάτω θέση. Είναι όπως λέει ο Αμερικανός κλινικός ψυχολόγος Augoustus Y. Napier, σαν να υπάρχει μια «τραμπάλα όπου τα μέλη του ζευγαριού τραμπαλίζονται και τότε ανεβαίνει ο ένας επάνω και τότε ο άλλος. Πότε ο ένας παίρνει την επάνω θέση και ο άλλος την κάτω». Πότε ο ένας είναι ο δυνατός και πότε ο άλλος. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις όπου ο ένας κατέχει πάντα την επάνω θέση και ο άλλος την κάτω. Αυτό το «πάνω-κάτω» εκφράζει την δύναμη μέσα στο ζευγάρι. Αυτή η κατάσταση εκφράζει επίσης την εξέλιξη του ζευγαριού. Μια κατάσταση ισορροπίας όπου η «τραμπάλα» θα σταματήσει και θα μείνει σε μια οριζόντια θέση. Η οριζόντια θέση είναι η ισορροπία του ζευγαριού.³⁶

Αυτό που δείχνει να λείπει από τα ζευγάρια είναι η εκτίμηση της συνεισφοράς του συντρόφου, στο επίπεδο των δυνατοτήτων του, αποτέλεσμα του ανταγωνισμού μεταξύ τους. Ουσιαστικά, η ευτυχία που ονειρεύεται ένα ζευγάρι θα στηριχθεί αποκλειστικά στην ικανότητα να προσαρμόζεται στις νέες καταστάσεις, που είναι λίγο ως πολύ αναμενόμενες στη διάρκεια μιας ολόκληρης ζωής. Τα ζευγάρια πρέπει να αντιμετωπίσουν και τις «κλασικές και αναμενόμενες κρίσεις», αυτές που όλα τα ζευγάρια θα περάσουν, σε μια ακολουθία εξελικτικών σταδίων του ζευγαριού και της οικογένειας. Το ζευγάρι θα βιώσει συγκεκριμένα και αναμενόμενα γεγονότα στη διάρκεια του κύκλου ζωής του και καλείται να αντιδράσει σ' αυτά. Αν θα προσαρμοστεί με επιτυχία ή θα μείνει στο αζεπέραστο πρόβλημα είναι ζήτημα επένδυσης και των δύο. Την περίοδο της ερωτικής σχέσης, χωρίς δέσμευση και υποχρεώσεις αντικαθιστά η πρώτη περίοδος του γάμου, χωρίς παιδιά. Εδώ τα πράγματα δείχνουν σχετικά απλά, οι προοπτικές ευχάριστες, οι δυσκολίες της συμβίωσης αντιμετωπίσιμες.³⁷

Όταν ένα ζευγάρι ξεκινάει την ζωή του κανείς από τα μέλη του δεν φαντάζεται τι είδους καταστάσεις θα αντιμετωπίσει. Όχι μόνο δεν θέλουν να το φανταστούν αλλά είναι γεμάτοι ενεργητικότητα, γεμάτοι καλές προθέσεις και γεμάτοι με την ελπίδα, ότι η κοινή τους ζωή θα είναι

³⁶ <http://kerentzis.blogspot.com/search/label>

³⁷ <http://www.selftherapy.gr>

χαρούμενη και ευτυχισμένη. Η καθημερινότητα όμως φέρνει στην επιφάνεια της σχέσης την διαφορετικότητα στις αντιλήψεις τους, σε καταστάσεις τις οποίες δεν είχαν φανταστεί πριν από το γάμο. Μέσα από όλες αυτές τις καταστάσεις τα μέλη του ζευγαριού ανακαλύπτουν ότι ο σύντροφός τους δεν είναι έτσι όπως τον φαντάζονταν. Διότι μέσα από όλες αυτές τις καταστάσεις ο καθένας παίρνει τις πραγματικές του διαστάσεις, οι οποίες μπορεί να μην είναι αρεστές.

Πολλά νέα ζευγάρια βρίσκονται πολύ γρήγορα σε μια απογοήτευση μικρή ή μεγάλη ανάλογα με την ιδέα που είχαν σχηματίσει για τον σύντροφό τους και για τον γάμο. Σύμφωνα με πολλούς θεωρητικούς η εξιδανίκευση του συντρόφου αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα του ρομαντισμού με τον οποίο ο καθένας επενδύει στο ζευγάρι και η επένδυση αυτή έχει σχέση τόσο με τις προσωπικές του ανάγκες όσο και με την κουλτούρα της κοινωνίας που την περιβάλλει. Με αυτό τον τρόπο το κάθε μέλος της σχέσης προβάλλει στο άλλο μέλος, χαρακτηριστικά τα οποία θα ήθελε να έχει και τα οποία μπορεί να μην ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Έτσι τα μέλη της σχέσης δημιουργούν περισσότερο μια φανταστική σχέση μέσα από τις προσδοκίες που έχουν, οι οποίες πολύ γρήγορα μπορεί να μην πραγματοποιηθούν και να επέλθει η κούραση ή η απογοήτευση.

Μένοντας μαζί το κάθε μέλος της σχέσης ανακαλύπτει από τον τρόπο που κινείται ο άλλος και συμπεριφέρεται, μια καινούργια αντίληψη για αυτόν η οποία απομακρύνεται από αυτή που είχε πριν, όπως επίσης ανακαλύπτει ότι οι προσδοκίες που έχει δεν πραγματοποιούνται έτσι όπως θα ήθελε, οπότε την θέση της εξιδανίκευσης την παίρνει μια απογοήτευση η οποία μπορεί να φθάσει και στην δυσαρέσκεια. Αυτή η κατάσταση μπορεί να δημιουργήσει παρεξηγήσεις, διαφωνίες, και συγκρούσεις στο εσωτερικό του ζευγαριού, με κίνδυνο η ικανοποίηση από την σχέση να μειώνεται συνεχώς.

Σε αυτή την περίπτωση νομίζουν ότι έχουν να κάνουν με έναν άλλον άνθρωπο. Βιώνουν την παρουσία του άλλου σαν απειλή για την ακεραιότητα του εαυτού τους. Φοβούνται ότι ο σύντροφός τους έρχεται να τους επιβληθεί, να τους ελέγξει, να τους καθορίσει αρνητικά, δηλαδή σαν να επαναλαμβάνεται κάτι το οποίο είχαν ζήσει στην οικογένεια καταγωγής τους. Κάτι που είχαν ζήσει στην σχέση με τους γονείς τους. Σε αυτή την περίπτωση ο σύντροφος παίρνει διάφορες μορφές οι οποίες τις περισσότερες φορές δεν έχουν να κάνουν με τον ίδιο αλλά με τα βιώματα του παρελθόντος. Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο έρωτας πληγώνεται, η αγάπη παραχωρεί την θέση της στην απογοήτευση, στην απελπισία και στην αίσθηση της αποτυχίας. Ο χώρος της σχέσης από χώρο ισορροπίας και ηρεμίας μετατρέπεται σε χώρο κρίσης, όπου αναπτύσσεται η μνησικακία και ο φθόνος. Ο χώρος του ζευγαριού γίνεται το πεδίο επικράτησης του καθένα όχι σε συνεργασία με τον άλλον αλλά εις βάρος του άλλου.

Για τους λόγους αυτούς, ο γάμος δεν είναι μια στατική κατάσταση, δεν είναι ένα τέλος, αλλά μια καινούργια αρχή για το κάθε μέλος του. Ο γάμος αποτελεί ένα καινούργιο χώρο-χρόνο ζωής όπου το άτομο καλείται να επαναπροσδιορίσει την σχέση με τον εαυτό του καθώς και τη

στάση με τους άλλους. Είναι μια νέα περίοδος δοκιμασίας όπου καλείται να επανεξετάσει το τι ήξερε μέχρι τώρα και τι μπορεί να μάθει από εδώ και πέρα. Όπου καλείται να λαμβάνει αποφάσεις και να καθορίζει την εξέλιξη της σχέσης μέσα από τον δικό του τρόπο διαχείρισης της συμβίωσης, ο οποίος διαμορφώνεται μέσα στην σχέση και από την σχέση. Άρα το κάθε μέλος πρέπει να είναι ανοιχτό, έτοιμο να δεχτεί την διαφορετικότητα του άλλου αλλά και να δεχτεί τη δική του αλλαγή.

Η ευτυχία σε ένα ζευγάρι, δεν είναι κάτι που έρχεται τυχαία. Πρόκειται για ένα πολύτιμο αγαθό που αποκτιέται με κατανόηση για τις ανάγκες και ευαισθησίες του άλλου και με συνεχή προσπάθεια. Το τέλειο ζευγάρι, δεν υπάρχει. Ο άνδρας και η γυναίκα σε ένα ευτυχισμένο ζευγάρι, μπορεί να μαλώνουν μεταξύ τους κάθε μέρα. Δεν είναι ο αριθμός των καβγάδων που έχει σημασία στη σχέση ενός ζευγαριού αλλά ο τρόπος με τον οποίο μαλώνουν.³⁸

5.2 ΑΙΤΙΑ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ

Οι σύζυγοι πιθανώς δυσκολεύονται στη μετάβαση από τον ρόλο του παιδιού των γονέων τους στον ρόλο του αυτόνομου ενήλικα. Άλλοι δυσκολεύονται να διαμορφώσουν ταυτότητα, ανεξάρτητη από τον/τη σύντροφό τους, ενώ άλλοι δύσκολα βρίσκουν χρόνο να τον μοιραστούν με τον/τη σύντροφό τους, συγκριτικά με το χρόνο που αφιερώνουν σε φίλους και άλλα μέλη της οικογένειας.

Κάποια άλλα σημαντικά αίτια συγκρούσεων στη σχέση των συζύγων είναι η έλλειψη αναγνώρισης και σεβασμού του / της συζύγου, η μη απόδοση της αναγκαίας προσοχής στον σύζυγο όταν τη χρειάζεται, η μη τήρηση των υποσχέσεων και των υποχρεώσεων και η απουσία ειλικρίνειας. Οι συμπεριφορές αυτές μπορεί να είναι καταστροφικές για τη σχέση του ζευγαριού.

Οι εμπειρογνώμονες έχουν διαπιστώσει ότι υπάρχουν τέσσερις μέθοδοι διαμάχης και αρνητικής προσέγγισης που εάν χρησιμοποιούνται συχνά, προαναγγέλλουν κακές εξελίξεις στις σχέσεις ενός ζευγαριού. Αυτές οι τακτικές είναι το κριτικάρισμα, η άρνηση, η περιφρόνηση και η αμυντικότητα.

Τα ευτυχισμένα ζευγάρια αποφεύγουν ή χρησιμοποιούν πολύ λίγο τις τακτικές αυτές. Βέβαια χρησιμοποιούν αρνητικές προσεγγίσεις όπως θυμό ή συμπεριφορά που μπορεί να πληγώνει τον άλλο. Ωστόσο συνειδητοποιούν τα όρια που δεν πρέπει να ξεπεραστούν. Ταυτόχρονα είναι έτοιμοι για συμβιβασμό προσφέροντας μια εποικοδομητική συμβιβαστική συμπεριφορά που επουλώνει συνήθως τις πληγές που αφήνει μια διαμάχη. Οι θετικές εμπειρίες αποτελούν πηγή προστασίας της σχέσης τους. Οι ισχυροί δεσμοί που δημιουργούνται μεταξύ τους, δεν αφήνουν τις

³⁸ <http://www.medlook.gr>

δύσκολες στιγμές να διαβρώσουν αυτά που τους ενώνουν. Έχουν μια μακροχρόνια προοπτική και είναι έτοιμοι ο καθένας να κάνει θυσίες για την ικανοποίηση των προσωπικών αναγκών του συντρόφου του.

Η καλή ποιότητα της σεξουαλικής σχέσης μεταξύ των δύο στο ζευγάρι, αν και δεν είναι απόλυτα απαραίτητη προϋπόθεση για μια ευτυχισμένη σχέση, εντούτοις αποτελεί σημείο σύγκλισης και κοινής προσπάθειας για το καλύτερο δυνατό. Οι ειδικοί συστήνουν ότι η σεξουαλική σχέση στο ζευγάρι, πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα και να διαφυλάσσεται από τις αρνητικές επιδράσεις που μπορεί να προκαλεί σε αυτήν η επαγγελματική και οικογενειακή ζωή ή άλλοι περισπασμοί. Είναι απαραίτητο να διαφυλάσσεται χρόνος και ενέργεια για αυτό διότι συμβάλλει ουσιαστικά στην ποιότητα των δεσμών μεταξύ των δύο.

Δεν είναι σπάνιο, ακόμη και για τα ευτυχισμένα ζευγάρια, να υπάρχουν λογομαχίες ή οργή σε στιγμές που υποτίθεται θα έπρεπε να ήταν ευχάριστες και ρομαντικές. Είναι απρόβλεπτο πότε κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί. Θα προκύπτουν πάντοτε προβλήματα στη συζυγική ζωή που θα είναι αντικείμενο διαφορετικών απόψεων, προσεγγίσεων και ευαισθησιών μεταξύ των δύο. Τα ευτυχισμένα ζευγάρια έχουν και αυτά συχνά προβλήματα και καβγάδες. Η αναζήτηση της ιδανικής, ήρεμης, αρμονικής συζυγικής σχέσης, μπορεί να είναι ζημιογόνα. Εκείνο που είναι σημαντικό και συμβάλλει στην ευτυχία των ζευγαριών, είναι η ικανότητα που έχουν να εξισορροπούν τις αναπόφευκτες, δύσκολες αρνητικές για τις σχέσεις τους στιγμές με αναζωογονητικές, θετικές προσεγγίσεις και εμπειρίες που θεμελιώνουν και ενδυναμώνουν τους δεσμούς μεταξύ τους.³⁹

5.3 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΩΝ ΣΥΖΥΓΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Οι βασικές αρχές που στηρίζουν διαχρονικά τη συζυγική σχέση κτίζοντας ένα καλύτερο μέλλον για την οικογένεια είναι οι εξής:

- Εκτίμηση, σεβασμός, αναγνώριση της προσφοράς του συζύγου.
- Υποστήριξη στο σύντροφο για την επίτευξη των στόχων του.
- Επιθυμία για συγχώρεση.
- Ευγενική συμπεριφορά του ενός προς τον άλλο.
- Συζήτηση και επικοινωνία μεταξύ των συντρόφων.

Ο χώρος λοιπόν του ζευγαριού αποτελεί ακόμα μια δοκιμασία για το κάθε μέλος, το οποίο καλείται να επιδείξει μια υπεύθυνη συμπεριφορά απέναντι στον εαυτό του, αλλά και στον άλλον της σχέσης. Κάθε μέλος του ζευγαριού έχει ανάγκη από τρυφερότητα, από προστασία, από

³⁹ Angel S., “Ψυχολογία της καθημερινής ζωής”, Τόμος 3, Αθήνα, Εκδόσεις Lector, 2004, σελ. 68.

ασφάλεια, όπως και ανάγκη για αυτονομία και ανεξαρτησία μέσα στην σχέση. Για να εκπληρωθούν όμως αυτές οι ανάγκες χρειάζεται να υπάρχει μια σχέση ισότιμη. Η ισορροπία ανάμεσα στην ανάγκη ασφάλειας και προστασίας και στην ανάγκη για ανεξαρτησία και αυτονομία αποτελούν βασικούς παράγοντες για την ίδια την ζωή. Ο τρόπος λοιπόν με τον οποίον αντιμετωπίζονται αυτές οι ανάγκες μέσα στο ζευγάρι και στο γάμο επηρεάζουν με τρόπο αποφασιστικό και την ζωή του κάθε μέλους εκτός από το ζευγάρι.

Στο ζευγάρι, όπως και στο γάμο βιώνεται η δύναμη αλλά και η αδυναμία. Μπορεί ο σύζυγος να αισθάνεται δύναμη και να παρέχει υποστήριξη στον άλλον, όπως μπορεί να αισθάνεται αδύναμος και να ζητά την υποστήριξη του. Αυτά τα συναισθήματα μέσα στο ζευγάρι είναι φυσιολογικά στο βαθμό που αποτελούν διαδικασίες ωρίμανσης τόσο της σχέσης όσο και του εαυτού. Για αυτό το λόγο το ζευγάρι, όπως και ο γάμος αποτελούν ένα καινούριο πεδίο συνειδητοποίησης, ένα καινούριο πεδίο δημιουργικής λειτουργικότητας, καθώς και ένα πεδίο αλλαγής του εαυτού μέσα από τον άλλον και αντίστροφα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ

6.1 ΟΙ ΡΟΛΟΙ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η διαφορετικότητα των δύο φύλων και οι ρόλοι που διαδραματίζουν στην οικογένεια, αποτέλεσαν αντικείμενο μελέτης των κοινωνικών επιστημών στη δεκαετία του '60. Διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις, που προέρχονται κυρίως από την κοινωνιολογία και την ψυχολογία, ερμηνεύουν τους μηχανισμούς μέσα από τους οποίους κάθε φύλο ενσωματώνει τελικά όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που συγκροτούν την ταυτότητά του.

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν συγκροτούν τις εξής δύο ομάδες:

- Η μια ομάδα προτάσσει το βιολογικό παράγοντα και τον καθιστά υπεύθυνο για τη μεταβίβαση των χαρακτηριστικών στα δυο φύλα.
- Η δεύτερη ομάδα προτάσσει τις θεωρίες της κοινωνικής εκμάθησης των ρόλων.

Σύμφωνα με την πρώτη θεωρητική οπτική, οι ψυχολογικές ιδιότητες, οι κλίσεις και οι ικανότητες των αγοριών και κοριτσιών αποδίδονται σε έμφυτες ιδιότητες που συνδέονται με τις ανατομικές διαφορές των δύο φύλων. Για παράδειγμα, το ότι τα κορίτσια είναι πιο ευαίσθητα από τα αγόρια, αποδίδεται στα έμφυτα και βιολογικά χαρακτηριστικά των δύο φύλων και όχι στις διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες ανατροφής τους.

Το φύλο αποτελεί κριτήριο «κανονικής» συμπεριφοράς και αξιολόγησής της: άλλα πρέπει να κάνουν οι άντρες και άλλα οι γυναίκες και επομένως είναι αναμενόμενο τα άτομα να συμπεριφέρονται σύμφωνα με τις ιδιότητες που παρουσιάζουν στο φύλο τους. Αυτή η αρχή ισχύει για όλες τις πτυχές συμπεριφοράς των δύο φύλων, από τη σεξουαλική έκφραση έως την πολιτική εκπροσώπηση. Το αποτέλεσμα αυτής της οπτικής είναι η χαμηλή εκπροσώπηση των γυναικών σε πολλά επαγγέλματα, γεγονός που αποτελεί τη βάση για τη δικαιολόγηση και τη διαίωνιση της ανισότητας μεταξύ των δύο φύλων.

Κάθε κοινωνία καθορίζει για κάθε φύλο ένα πρότυπο συμπεριφοράς το οποίο ενσωματώνεται στην ψυχοσύνθεση των παιδιών καθώς αυτά μεγαλώνουν. Ακόμη και ο τρόπος αντιμετώπισης των παιδιών από τη γέννησή τους είναι διαφοροποιημένος κατά φύλο. Το βιολογικό φύλο είναι αυτό που διαμορφώνει τον τρόπο που οι άλλοι αντιμετωπίζουν τα παιδιά αλλά και πως τα ίδια βλέπουν τον εαυτό τους. Μερικές κοινωνίες διαφοροποιούνται εντονότερα από άλλες, ως προς τον τρόπο αντιμετώπισης των παιδιών από την γέννησή τους κατά φύλο, αλλά και στις πιο ισότιμες κοινωνίες το βιολογικό φύλο διαμορφώνει το πεπρωμένο σε κάποιο βαθμό.

Τα βρέφη αφομοιώνουν σύμβολα που χαρακτηρίζουν το φύλο τους από τους άλλους, όμως δεν έχουν αίσθηση του δικού τους κοινωνικού φύλου. Μετά τον πρώτο χρόνο ταυτίζονται με εκείνους που ανήκουν στο ίδιο φύλο διαπλάθοντας τη συμπεριφορά του κοινωνικού τους φύλου στο παιχνίδι, και μιλούν με τους γύρω ενήλικες, τα αδέρφια και τους συνομηλίκους για τις ιδιότητες που ταιριάζουν στο δικό τους φύλο και στο αντίθετο. Η συγκρότηση της ταυτότητας του φύλου δεν εξαρτάται από τον τρόπο που αντιμετωπίζονται από τους γύρω αλλά το πώς είναι δομημένη η κοινωνική αντίληψη των κοριτσιών και των αγοριών για τη διαφοροποίηση του φύλου.

Στη συνέχεια – και ιδίως μετά τις διαπιστώσεις των κοινωνικών ανθρωπολόγων, όπως ο M. Mead (1935) ο οποίος μελέτησε απλές και σύνθετες κοινωνίες και παρατήρησε σημαντικές παραλλαγές στον καταμερισμό της εργασίας μεταξύ των δύο φύλων – η έννοια του φύλου αλλάζει περιεχόμενο. Στη δεκαετία του '70 διατυπώνεται μια νέα θεωρητική οπτική σύμφωνα με την οποία, το φύλο κατασκευάζεται και ο ρόλος του κάθε φύλου διαφέρει από πολιτισμό σε πολιτισμό. Άρα και οι αξιολογήσεις που σχετίζονται με τα φύλα είναι και αυτές προϊόντα του πολιτισμού, που μεταδίδονται μέσα από τη διαδικασία της μάθησης.

Σύμφωνα με τη δεύτερη οπτική, της κοινωνικής εκμάθησης των ρόλων, δίνεται έμφαση στην καθοριστική επίδραση της κοινωνίας στην κατασκευή του φύλου (και όχι της φύσης ή της βιολογίας). Το αγόρι μαθαίνει να συμπεριφέρεται ως αγόρι, όπως άλλωστε και το κορίτσι μαθαίνει να συμπεριφέρεται ως κορίτσι, και αυτό συμβαίνει, κατά κύριο λόγο, μέσα στην οικογένεια κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης.

Το κορίτσι μαθαίνει – είτε μέσω των παιχνιδιών είτε μέσω των καθημερινών πρακτικών της μητέρας του, την οποία καλείται να βοηθήσει – ότι προορίζεται για τις οικιακές εργασίες και την καθημερινή διαχείριση της οικιακής οικονομίας, αποκλεισμένο σε ένα χώρο ιδιωτικό, με κύριο προορισμό το γάμο και τη μητρότητα, ώστε να λειτουργήσει «ως νοικοκυρά στο δικό της σπίτι». Κάθε παρέκκλιση από το ρόλο αυτό αποτελεί παραβίαση του κανονιστικού προτύπου, δηλαδή παραβίαση του κοινωνικού κανόνα, και επιφέρει κοινωνική απαξίωση.

Αντίθετα, το αγόρι μαθαίνει μέσα από ανάλογες πρακτικές ότι προορίζεται για την εκπροσώπηση της οικογένειας προς τα «έξω», για το δημόσιο, τον «επίσημο» χώρο, για τις εξωτερικές εργασίες, που είναι και πιο θεαματικές σε σχέση με τις «κρυφές», «ιδιωτικές» εργασίες και ασχολίες του γυναικείου φύλου, όπως η ανατροφή των παιδιών και η καθαριότητα του σπιτιού. Κάθε παρέκκλιση από το ρόλο που καλείται να ασκήσει το αγόρι αποτελεί αμφισβήτηση του ανδρισμού του. Η κριτική αυτή αποτελεί άτυπη μορφή κοινωνικού ελέγχου, όταν διατυπώνεται από το οικείο περιβάλλον.

Γίνεται φανερό από τα παραπάνω παραδείγματα ότι ο κυριότερος μηχανισμός μέσα από τον οποίο το βιολογικό φύλο αλλάζει σε κοινωνικό φύλο (δηλαδή σε συμπεριφορές, ρόλους, πρακτικές) είναι η οικογένεια και οι συγγενείς που περιβάλλουν ένα παιδί στα πρώτα του βήματα. Για το λόγο

αυτό άλλωστε η οικογένεια ονομάστηκε μηχανισμός πρωτογενούς κοινωνικοποίησης. Επομένως, οι ρόλοι των δύο φύλων μαθαίνονται στο πλαίσιο της οικογένειας και δεν αποτελούν δεδομένα της φύσης ούτε έμφυτες κλίσεις και δεξιότητες. Αντίθετα, αποτελούν σύμβολα μιας κοινωνικής σχέσης η οποία είναι κοινωνικά και ιστορικά προσδιορισμένη. Για παράδειγμα, σε μια πατριαρχική εκτεταμένη οικογένεια τα παιχνίδια των παιδιών και οι οικογενειακές πρακτικές, στις οποίες καλούνται να συμμετέχουν διαφοροποιημένα κατά φύλο τα παιδιά, αναπαράγουν τα πρότυπα της ανδρικής «κυριαρχίας» και της γυναικείας «υποταγής».⁴⁰

Οι σχέσεις στην οικογένεια μπορούν να θεωρηθούν ένα πάρε-δώσε. Το ποιος δίνει και ποιος παίρνει, όμως, διαφέρει κατά τη διάρκεια της σχέσης. Η ισορροπία ως προς την ισχύ και την εξουσία μπορεί να θεωρηθεί ότι καθορίζεται από συνολικότερους παράγοντες, όπως είναι η γενικότερη ισορροπία εξουσίας μεταξύ ανδρών και γυναικών – π.χ. η πρόσβαση σε θέσεις εργασίας, στη μόρφωση κ.λπ. – καθώς επίσης και από τις συγκεκριμένες συνθήκες – π.χ. η σχετική ισορροπία εξουσίας μεταξύ των συντρόφων. Ένας τρόπος για να αντιληφθούμε την εξουσία είναι με βάση τους πόρους που έχει στη διάθεσή του ο κάθε σύντροφος. Οι πλέον προφανείς και αντικειμενικοί πόροι είναι το εισόδημα, η μόρφωση, η σωματική δύναμη και η επαγγελματική θέση.

Υπάρχει όμως μια πλειάδα σχετικών πόρων, όπως είναι η ελκυστική εμφάνιση, η αγάπη, η στοργή, το χιούμορ, η συναισθηματική εξάρτηση, οι δεξιότητες κ.λπ. Αυτοί είναι περισσότερο διαπραγματεύσιμοι και σε ένα βαθμό κατασκευάζονται μέσα στη σχέση. Έτσι ο ένας σύντροφος μπορεί να αποκτήσει σημαντική εξουσία επειδή ο άλλος είναι βαθιά ερωτευμένος, συναισθηματικά εξαρτημένος, νιώθει μειονεκτικά κ.λπ. Το ποιοι πόροι υπερισχύουν και το πως θα αξιοποιηθούν εξαρτάται, σε κάποιο βαθμό, από ένα σύνολο κοινωνικά διαμορφωμένων υποχρεώσεων. Για παράδειγμα, οι σύντροφοι «είθισται» να προσφέρουν ο ένας στον άλλο, τόσο οικονομικά όσο και συναισθηματικά και σωματικά. Η αδυναμία τους να προσφέρουν, ή η στέρηση αυτών των βασικών πόρων, μπορεί να δώσει αφορμή για τερματισμό της σχέσης.

Οι διαφορές των δύο φύλων όσον αφορά τους πόρους καθορίζονται σε κάποιο βαθμό επίσης πολιτισμικά. Για παράδειγμα, στις δυτικές κοινωνίες οι γυναίκες σε γενικές γραμμές χαίρουν εκτίμησης αν έχουν ομορφιά και γοητεία και αν προσφέρουν φροντίδα και υποστήριξη. Ωστόσο, αρκετές από αυτές τις ιδιότητες όχι μόνο δεν έχουν ιδιαίτερη ανταλλακτική αξία αλλά είναι και βραχύβιες. Ιδιαίτερα η ομορφιά θεωρείται κεντρικός πόρος και οι γυναίκες παροτρύνονται να δώσουν έμφαση στην εμφάνισή τους. Η δυτική κουλτούρα έχει την τάση να ταυτίζει τη γυναικεία ομορφιά με τη νιότη, την καλή σωματική κατάσταση και την αδύνατη σιλουέτα. Καθώς μεγαλώνουν οι γυναίκες, αυτός ο πόρος αναπόφευκτα φθίνει. Παρόμοια, οι πόροι μιας γυναίκας

⁴⁰ <http://www.schools.ac.cy/eyliko/mesi/Themata/koinoniologia/pdf>

καθορίζονται από τον ρόλο της ως συζύγου και μητέρας, αλλά καθώς μεγαλώνουν τα παιδιά γίνεται όλο και λιγότερο απαραίτητη για τη φροντίδα τους. Η αξία του ρόλου της ως συζύγου ενδέχεται επίσης να είναι παροδική αλλά και να χαθεί λόγω χωρισμού ή διαζυγίου, με την έννοια ότι είναι απαραίτητη προϋπόθεση να βρίσκεται σε μια σχέση και να χαίρει εκτίμησης σε αυτή τη σχέση. Πράγματι, πολλές γυναίκες που έχουν περιγράψει τις σχέσεις τους ως ισότιμες, όταν η σχέση τους διαλύεται, συνειδητοποιούν με φοβερή έκπληξη τον βαθμό ανισότητας και εξάρτησής τους, ενώ αντιλαμβάνονται ότι μεγάλο μέρος της ισχύος τους εξαρτιόταν από αυτήν του συζύγου τους και από την ιδιαίτερη φύση της σχέσης τους.

Πολλοί ερευνητές και θεραπευτές (Homans 1961, Haley 1976, Madanes 1981) έχουν υποστηρίξει ότι η ικανοποίηση από τη σχέση συσχετίζεται με την ισότιμη κατανομή αμοιβών μέσα σε αυτήν. Η ισχύς και εξουσία που κάθε σύντροφος κατέχει εξαρτάται από το εύρος των πόρων που διαθέτει και που μπορεί να χρησιμοποιήσει για να επηρεάσει τον σύντροφό του/της ή άλλα μέλη της οικογένειας. Υποστηρίζεται επίσης ότι η κατανομή της εξουσίας σε μια πυρηνική οικογένεια μεταβάλλεται κατά τη διάρκεια του κύκλου ζωής.⁴¹

Συνήθως, μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι οι άνδρες και οι γυναίκες είναι σχετικά ισοδύναμοι την πρώτη εποχή της σχέσης τους. Ακόμα και αν υπάρχουν διαφορές, δεν έχουν τόσο μεγάλη σημασία, καθώς δεν έχουν εδραιωθεί ακόμη οι δομές εξάρτησης που συνήθως προκύπτουν από τη συμβίωση. Με τη γέννηση του πρώτου παιδιού, και αυξητικά με τη γέννηση κάθε επόμενου παιδιού, η εξουσία της γυναίκας είναι πολύ πιθανό να μειωθεί. Είναι σύνηθες για μια γυναίκα να σταματήσει να εργάζεται ή να πάψει να επενδύει τόσο πολύ στη δουλειά της. Γίνεται έτσι όλο και πιο εξαρτώμενη από ένα σύζυγο και όσο πιο πολλά παιδιά έχει τόσο περισσότερο ίσως χρειαστεί να απομακρυνθεί από την εργασία ή την καριέρα της, χάνοντας έτσι ευκαιρίες απόκτησης περαιτέρω εμπειρίας, δυνατότητες προαγωγής κ.λπ.

Αντίθετα, ένας σύζυγος είναι πιθανότερο να είναι κυρίως εκτός σπιτιού και ενδέχεται ακόμα να δουλεύει περισσότερες ώρες για να μπορέσει να καλύψει τα επιπλέον έξοδα μιας οικογένειας. Κάτι τέτοιο μπορεί να βοηθήσει την εξέλιξη της δικής του καριέρας αλλά ενδέχεται επίσης να επιδεινώσει τις ανισότητες εξουσίας στη σχέση. Όταν τα παιδιά αρχίσουν το σχολείο, όπως και όταν φύγουν από το σπίτι, η ισχύς και εξουσία μιας γυναίκας μπορεί να αυξηθεί αν καταφέρει να επιστρέψει στη δουλειά. Την ίδια στιγμή η καριέρα ενός άνδρα μπορεί να αρχίσει να φθίνει. Καθώς το ζευγάρι προχωράει προς τη σύνταξη, η ισορροπία εξουσίας ίσως να φαίνεται πια περισσότερο ισότιμη, οι κοινωνικές νόρμες ωστόσο μπορεί να εξακολουθούν να διαιωνίζουν ανισότητες δύναμης και εξουσίας.

⁴¹ Muncie J., Wetherell M., Langan M., Dallos R., Cochrane A., "Οικογένεια. Η μελέτη και κατανόηση της οικογενειακής ζωής", Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2008, σελ. 122.

Οι πιο πρόσφατες μελέτες σχετικά με τη λειτουργία της οικογένειας και το ρόλο των φύλων μέσα σ' αυτή, έχει σημειωθεί ότι σε μια σύγχρονη πυρηνική οικογένεια, με εργαζόμενους και τους δύο γονείς και με σχέσεις ισοτιμίας μεταξύ τους, ο μηχανισμός εκμάθησης των ρόλων είναι (ή μπορεί να είναι) διαφορετικός. Δεν υπάρχουν αποκλεισμοί λόγω φύλου ούτε στα παιδικά παιχνίδια, ούτε στις οικιακές εργασίες στις οποίες καλούνται να βοηθήσουν τα παιδιά. Συνεπώς στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες οι άνδρες και οι γυναίκες κατανέμουν κατά ένα ισότιμο τρόπο (ή τουλάχιστον προσπαθούν να κατανείμουν) τη δημόσια και την οικιακή σφαίρα. Αυτό συμβαίνει γιατί τα τελευταία χρόνια, η γυναίκα, εισερχόμενη στον επαγγελματικό στίβο αναγκάστηκε σε μια αναπροσαρμογή των δραστηριοτήτων που αφορούσαν το ρόλο της, το χρόνο της αλλά και την ταυτότητά της. Παράλληλα όμως και ο άνδρας προσπαθεί να διαχειριστεί με νέους όρους το ρόλο του στην οικογένεια.

Το γενικό συμπέρασμα είναι πως το φύλο αναμφισβήτητα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς ενός ανθρώπου αλλά όχι σε τέτοιο βαθμό που να επισκιάζει τη μοναδικότητα της ύπαρξής του. Άτομα του ίδιου φύλου παρουσιάζουν ομοιότητες αλλά και διαφορές μεταξύ τους καθώς η προσωπικότητα και η ψυχοσύνθεση κάθε ανθρώπου είναι μοναδική.

6.2 ΡΟΛΟΙ ΜΕΛΩΝ ΣΕ ΚΑΘΕ ΤΥΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η οικογένεια παρέχει ένα σύνολο ρόλων που επιτρέπει στα μέλη της να τοποθετηθούν μέσα στην κοινωνική τάξη πραγμάτων ως σύζυγοι και παιδιά. Αυτοί οι ρόλοι φέρουν κάποιες αξίες που επιτρέπουν στους ενήλικες μέσα στην οικογένεια να σηματοδοτήσουν και να αναγνωρίσουν την ενήλική τους ιδιότητα. Η ιδιότητα του/της συζύγου αποτελεί κατόρθωμα, κάτι που οι άνθρωποι επιθυμούν να επιτύχουν. Το να είναι κανείς σύζυγος, σημαίνει ότι αποδεικνύει στα μάτια του κόσμου και στα δικά του μάτια ότι έχει κατακτήσει το επίπεδο σεξουαλικότητας που αντιστοιχεί σε έναν ενήλικα άνδρα. Το να είναι κάποια σύζυγος, ή, ακόμα περισσότερο, μητέρα, σημαίνει ότι καταφέρνει να αποδείξει πως είναι μια κανονική και ελκυστική γυναίκα. Αυτά αποτελούν ταυτόχρονα μορφές κοινωνικού ελέγχου αλλά και στόχους που οι άνθρωποι επιθυμούν να επιτύχουν. Η ελκυστικότητα αυτών των στόχων είναι αυτό που δίνει στην ιδεολογία της οικογένειας την ισχύ της: οι άνθρωποι αναπαράγουν την οικογένεια ως θεσμό μέσω των δικών τους σκόπιμων ενεργειών, ακολουθώντας τους στόχους που η ίδια η ιδεολογία της οικογένειας έχει θεσπίσει. Για τα παιδιά η ζωή μέσα στην οικογένεια εδραιώνει επίσης μια κοινωνική θέση, και μάλιστα μια κατώτερη θέση. Ενώ η αποχώρησή τους από το σπίτι αποτελεί μια σημαντική μετάβαση στην ενήλικη ζωή.

6.3 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΡΟΛΟΙ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

Κατά το παρελθόν στην παραδοσιακή οικογένεια επισημαίνεται ο έντονος διαχωρισμός ανδρών και γυναικών τόσο στον χώρο όσο και στις δραστηριότητες. Οι άνδρες κινούνται στη «δημόσια σφαίρα» και οι γυναίκες στην «οικιακή». Ωστόσο, οι ρόλοι που υιοθετούνται από το συζυγικό ζευγάρι χαρακτηρίζονται μάλλον από συμπληρωματικότητα, που φαίνεται να εξασφαλίζει, με τους όρους του συγκεκριμένου πλαισίου, λειτουργικότητα και ισορροπία.

Στο πλαίσιο όπου ο γάμος και η απόκτηση παιδιών αποτελεί πρωτίστως έκφραση της συλλογικότητας, προώθηση της ενότητας της οικογενειακής ομάδας και υπογράμμιση των αναγκών της, η αναγνώριση και η αναζήτηση ενός ατομικού εαυτού θα ήταν διαταρακτική τόσο για το άτομο όσο και για το σύνολο. Η ιδεολογία του ζευγαριού σε ένα τέτοιο σχήμα δεν έχει θέση. Άνδρας και γυναίκα ενσαρκώνουν τους συζυγικούς τους ρόλους, ο καθένας από την πλευρά του.

Εκτός σπιτιού ο πιο συγκροτημένος συλλογικός χώρος γυναικείας συνάντησης είναι η γειτονιά, που προσφέρει την ευκαιρία στις γυναίκες να περνούν μαζί σημαντικό μέρος του χρόνου τους. Στη συναναστροφή με τις άλλες γυναίκες ανακτώνται η οικειότητα και η συναισθηματική πληρότητα που δεν υπάρχουν στη σχέση με τον άνδρα.

Στο παραδοσιακό πλαίσιο η μόνη σκοπιμότητα του ζευγαριού βρίσκεται στην αναπαραγωγή. Σε μια κατεξοχήν οικογενειοκρατική κοινωνία ο ρόλος της μάνας αποκτά ύψιστη σημασία και καθιστά τη γυναίκα πρόσωπο σεβαστό, αφού της προσφέρει την ευκαιρία να εκπληρώσει τον «προορισμό» της.

Η παραδοσιακή δομή της οικογένειας αντικατοπτρίζει τους κοινωνικά προσδιορισμένους ρόλους και τις αντίστοιχες ιεραρχίες ώστε οι άνδρες να φαίνεται ότι έχουν εξουσία πάνω στις γυναίκες. Ωστόσο η ιεραρχία των φύλων, ο αποκλεισμός των γυναικών από δημόσιους χώρους και ρόλους, ο συσχετισμός δυνάμεων μεταξύ ανδρών και γυναικών κινδυνεύουν να γίνουν αντιληπτοί μονοσήμαντα εάν δεν λάβουμε υπόψη έναν κοινωνικό καταμερισμό όπου το «ανδρικό κύρος και γόητρο» προβάλλονται προς τα έξω σε αντίστιξη με την «πραγματική» αλλά άτυπη και ανεπίσημη δύναμη των γυναικών στον οικιακό χώρο, ιδίως όταν αυτές διαθέτουν την οικονομική ισχύ της προίκας.

Ωστόσο ούτε αυτή η κατανομή εξουσίας και δύναμης είναι μονοσήμαντη. Όπως επισημαίνεται ο βαθμός ισοτιμίας στις συζυγικές σχέσεις συναρτάται και με τον τόπο εγκατάστασης μετά τον γάμο. Όταν ο άνδρας μετά τον γάμο μετακινείται στον τόπο της γυναίκας του, όπως συμβαίνει σε κάποιες περιοχές, το συμβολικό του κύρος μειώνεται. Σε αυτές τις γυναικοτοπικές και μητροπλευρικές κοινωνίες η συμβολική και πρακτική σημασία της γυναίκας ως κυρίαρχης «στα του οίκου» της αποκτά δομικό χαρακτήρα. Όπου μάλιστα η γυναίκα συμβάλει στην οικογενειακή ιδιοκτησία με τη γη από την οποία εξαρτάται η ζωή του άνδρα και των παιδιών,

κινητοποιούνται αλυσιδωτές αντιδράσεις περιορισμού της ανδρικής εξουσίας. Αντίθετα, όταν η γυναίκα μετακινείται στον τόπο του συζύγου, δηλαδή στις πατροτοπικές και πατροπλευρικές κοινωνίες (που είναι και οι περισσότερες), εκεί κυριαρχεί μια πατριαρχική δομή που οδηγεί σε σχέσεις ανισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η γυναίκα βρίσκεται αποκομμένη από το περιβάλλον της οικογένειας καταγωγής της, στερημένη από τους φυσικούς της συμμάχους, με την πεθερά να έχει κυρίαρχο ρόλο «στα του οίκου» και εκείνη να περιορίζεται στον συρρικνωμένο ρόλο της φροντίδας του νοικοκυριού και της παραγωγής αρσενικών απογόνων.⁴²

Στην παραδοσιακή οικογένεια που αποτελεί μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης, τα παιδιά είναι απαραίτητα για την παραδοσιακή γεωργική οικονομία και έχουν ενεργό οικονομικό ρόλο από πολύ νωρίς. Η εμπειρία των αγοριών και των κοριτσιών διαφοροποιούνταν στο πεδίο της συμμετοχής στην οικογενειακή οικονομία. Τα κορίτσια, ακόμα και σε πολύ μικρή ηλικία επιβαρύνονταν με οικιακές και αγροτικές εργασίες, με τον ίδιο τρόπο που οι γυναίκες περισσότερο από τους άνδρες επωμίζονταν τις μεγαλύτερες εργασιακές ευθύνες σε καθημερινό επίπεδο. Τα αγόρια, σε σύγκριση με τα κορίτσια, έπαιζαν μεγαλύτερο και πιο συγκεκριμένο και, ως εκ τούτου, πιο προνομιακό ρόλο στην εθιμική και κοινωνική ζωή της κοινότητας. Από μικρά μυσούνται σε ανδρικά προνόμια, συνυφασμένα με το βασικό ανδρικό πρότυπο του ελεύθερου χρόνου στο πλαίσιο της καθημερινής ζωής της κοινότητας. Αγόρια και κορίτσια μάθαιναν από νωρίς ότι ανήκουν σε χωριστούς και ιεραρχημένους κόσμους: στον κόσμο των ανδρών όπου επικρατούσε σχετικά ελευθερία κινήσεων και η παρέκκλιση από τους κανόνες επιτρεπόταν σε σχετική επιείκεια, και στον κόσμο των γυναικών όπου οι υποχρεώσεις ήταν αυτονόητα περισσότερες από τα δικαιώματα, και η παρέκκλιση από συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς ήταν αδιανόητη.

6.4 ΝΕΩΤΕΡΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΡΟΛΟΙ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

Στην επόμενη φάση της εξέλιξης, η οικογένεια αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στα παραδοσιακά πρότυπα και στην κατάλυσή τους η οποία χαρακτηρίζει την φάση της νεωτερικότητας. Ο δημόσιος βίος διαχωρίζεται αυστηρά από τον ιδιωτικό και η δομή της οικογένειας αλλάζει. Οι μεταβολές είναι πολλές: η μετατροπή της από πλήρη οικονομική μονάδα (δηλαδή μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης) σε μονάδα κατανάλωσης, η συρρίκνωσή της λόγω αφενός της γεννητικότητας που μειώνεται και αφετέρου της γεωγραφικής κινητικότητας, η εμφάνιση της εξωοικιακής απασχόλησης των γυναικών όπως και της καινούργιας ανάγκης συμβιβασμού της εργασίας με την οικογένεια για κάποιο αριθμό γυναικών.

⁴²Muncie J., Wetherell M., Langan M., Dallos R., Cochrane A., “Οικογένεια. Η μελέτη και κατανόηση της οικογενειακής ζωής”, Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχιμο, 2008, σελ. 124.

Στη νέα αυτή διάσταση του οικιακού, οι προδιαγραφές του ρόλου των γυναικών αρχίζουν αναπόφευκτα να αλλάζουν και, μολονότι η αλλαγή συμπαρασύρει και τις αντίστοιχες των ανδρών, οι προδιαγραφές των ανδρικών ρόλων σε αυτή τη φάση αλλάζουν λιγότερο από των γυναικών. Τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες υποχρεώνονται να ανακατανεύμουν τους μεταξύ τους ρόλους και ιδιαίτερα την εξουσία που παραδοσιακά είχαν οι άνδρες και τη δύναμη που παραδοσιακά είχαν οι γυναίκες. Δεν είναι ωστόσο σε θέση τα άτομα να προβούν εύκολα σε αυτήν την ανακατανομή. Αλλά ακόμα και όταν οι γυναίκες είναι ενταγμένες στην αγορά εργασίας, οι άνδρες αρέσκονται να διατηρούν τον ρόλο του προμηθευτή αγαθών και οι γυναίκες εξακολουθούν να υπηρετούν ένα ρόλο που είναι συνυφασμένος με τη μητρότητα και με τη φροντίδα του σπιτιού και των παιδιών.

Παρατηρούμε ότι η εργαζόμενη Ελληνίδα απασχολείται σε «γυναικείους» κλάδους, σε θέσεις υποδεέστερες των «ανδρικών» παρά τα συχνά περισσότερα προσόντα της (π.χ. ανώτερο μορφωτικό επίπεδο στην περίπτωση των υπηρεσιών) και ότι οι οικονομικά ενεργές μητέρες είναι υψηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου από τις μη ενεργές. Επίσης οι εργαζόμενες γυναίκες αναγκάζονται σε μεγαλύτερη εξάρτηση από τα πεθερικά και τη γονική τους οικογένεια. Τέλος, η γυναικεία απασχόληση σε μεγάλο βαθμό είναι συνεπικουρική στο οικογενειακό εισόδημα.

Κατά τη δεκαετία του 1980 επισημαίνεται ότι οι Έλληνες και οι Ελληνίδες προσπαθούν να ανταπεξέλθουν στους σύγχρονους εργασιακούς τους ρόλους χωρίς να έχει επέλθει ρήξη με την παράδοση. Στην πυρηνική οικογένεια της νεωτερικότητας οι παραδοσιακές καταβολές, όπως εκφράζονται μέσα από την παραδοσιακή κατανομή ρόλων, συγκρούονται με τις νέες απαιτήσεις που προκύπτουν για τα φύλα στο πλαίσιο της ένταξής τους σε μια γοργά αναπτυσσόμενη και εξαιρετικά πολύπλοκη πραγματικότητα. Ίσως αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι στην Ελλάδα το πέρασμα από μια αγροτικού τύπου κοινωνία σε μια βιομηχανικού τύπου συντελέστηκε με ταχύτατους ρυθμούς μέσα σε διάστημα 30-40 χρόνων. Ο ανταγωνισμός, ο ατομικισμός και η έντονη ανάγκη αυτονόμησης ως παράγωγα του νεωτερικού τρόπου κοινωνικής οργάνωσης έρχονται σε σύγκρουση με την παράδοση αξιών όπως η συνεργατικότητα, η συλλογικότητα και η αλληλεξάρτηση.

Η αδυναμία να επιτευχθεί η ανακατανομή των ρόλων των φύλων δεν έχει ίσως ως αίτιο το γεγονός ότι δεν την επιθυμούν ούτε οι άνδρες ούτε οι γυναίκες, αλλά θεωρούμε ότι δεν είναι σε θέση να την επιτελέσουν. Η διεργασία ανακατανομής απαιτεί ψυχοσυναισθηματικές επεξεργασίες που δεν ξέρουν πως να φέρουν σε πέρας και δεν μπορούν να κάνουν, καθώς οι κοινωνικοπολιτισμικές αλλαγές επιφέρουν μεγάλες ανακατατάξεις στο ψυχολογικό πεδίο.

Στην οικογένεια της νεωτερικότητας τα παιδιά έχουν πάψει να έχουν οικονομικά ενεργό ρόλο και δεν είναι πια τα εργατικά χέρια που συμβάλλουν στη γεωργική οικονομία. Αντίθετα είναι οικονομικά παθητικά και αποτελούν οικονομικό βάρος για την οικογένεια. Η οικογένεια αποκτά λιγότερα παιδιά. Βασικός σκοπός της οικογένειας είναι η ανατροφή των παιδιών και τις φιλοδοξίες

της για κοινωνική ανέλιξη τις εναποθέτει στην εκπαίδευσή τους. Η επένδυση που κάνει για την πραγμάτωση αυτών των φιλοδοξιών είναι μεγάλη. Η οικογένεια γίνεται όλο και πιο παιδοκεντρική, καθώς εξυπηρετείται έτσι η βασική ανάγκη για τη σταθεροποίηση της οικογενειακής ενότητας σε μια εποχή που οι καινούργιες συνθήκες ζωής την απειλούν με διάλυση.

Με τις νεωτερικές αλλαγές πρέπει να σημειωθεί ότι οι γυναίκες έχασαν το ευρύ πλαίσιο της οικογένειας και της κοινότητας στο οποίο μπορούσαν να στηριχθούν σε προηγούμενες φάσεις για το μεγάλωμα του παιδιού. Ο πατέρας πλέον έχει την δουλειά του σε απόλυτη προτεραιότητα και πολλοί πιστεύουν ότι ίσως να μην τα καταφέρνει εξ ίσου καλά με την μητέρα στην διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Μειώθηκε η επιθυμία των συγγενών για την φύλαξη των παιδιών, ενώ παλιότερα τα παιδιά, όταν δούλευαν οι γονείς, τα πρόσεχαν κυρίως οι παππούδες. Τέλος, στις μέρες μας έχει αλλάξει η ιδέα ότι οι γονείς πρέπει να θυσιάσουν τα πάντα, ακόμα και την επαγγελματική καριέρα τους για τα παιδιά. Έτσι, η εργαζόμενη μητέρα αναγκάζεται να βρει εναλλακτικές λύσεις για την φύλαξη των παιδιών. Βέβαια όλοι οι τρόποι δεν είναι βολικοί ή διαθέσιμοι για την οικογένεια, ούτε είναι σύμφωνοι με τις αρχές της.⁴³

Η εκκίνηση γίνεται από την αγανάκτηση των γυναικών ότι όλο το βάρος της φροντίδας του παιδιού το επωμίστηκε μόνο ο ένας γονιός. Πράγματι, οι βρεφονηπιακοί σταθμοί σχεδιάστηκαν και λειτουργούν για να εξυπηρετήσουν τις παιδικές ανάγκες και μ' αυτή την έννοια έχουν λόγο να υπάρχουν. Επίσης υπάρχουν κέντρα προγραμματισμένα να λειτουργούν ώστε οι γυναίκες να μπορούν να εργάζονται και μάλιστα το ανθρώπινο δυναμικό τους ν' απαρτίζεται αποκλειστικά από γυναίκες, δε φαίνεται να είναι αρκετό, καθώς στη βάση του μοιάζει ως υποκατάστατο στο μοίρασμα του ρόλου.

Από τη μια οι τροφοί και φροντιστές των παιδικών αναγκών κι από την άλλη οι δασκάλες δεν αφήνουν περιθώρια ή μάλλον αποτρέπουν τους πατεράδες από το να διαθέσουν χρόνο να βρεθούν με τα παιδιά και μάλιστα τίθεται ζήτημα θηλυπρέπειας για τα αγόρια.

Παρ' όλα αυτά υπάρχει ένας αριθμός ανδρών που με ευχαρίστηση θα δεχόταν το μοίρασμα των ρόλων και μάλιστα θα το εκλάμβανε ως μερική ανακούφιση από την ανιαρή και πολλές φορές ελλιπώς αμειβόμενη εργασία που απορροφά ένα μεγάλο κομμάτι του χρόνου τους. Με προθυμία θα αντάλλαζε το μισό τουλάχιστον του χρόνου με ασχολίες γύρω από το σπίτι και γιατί όχι ακόμη και με τη φροντίδα των παιδιών. Βέβαια, υπάρχουν και οι πολέμιοι αυτής της άποψης, που αγαπούν τη δουλειά τους, περισσότερο ακόμη και από τις οικογένειές τους σε αρκετές περιπτώσεις.

Παράλληλα υπάρχουν άνδρες οι οποίοι θα στήριζαν τις γυναίκες τους που επιζητούσαν την εργασία που τους γοητεύει έναντι του νοικοκυριού, προτείνοντας εναλλακτικές λύσεις για το δεύτερο. Οι θέσεις αυτές δε δείχνουν, οπωσδήποτε, αποστροφή από τις οικιακές δουλειές ή τη φροντίδα των παιδιών.

⁴³ Σύγχρονη Ψυχολογία, Τόμος 4, Αθήνα, Ευρωεκδοτική, σελ. 71

Όσον αφορά τις γυναίκες που αντιμετωπίζουν συζύγους της αντίθετης νοοτροπίας, είναι δύσκολο να τους πείσουν να αλλάξουν τόσο τον προσανατολισμό τους ως προς την κατά πολύ καλύτερα αμειβόμενη καριέρα τους, έναντι της δικής τους, όσο και την ελευθερία τους από τις οικιακές φροντίδες τους. Σε κάθε περίπτωση, αυτές οι ιδιαιτερότητες αποτελούν θέμα διαπραγμάτευσης μεταξύ των συζύγων και της ποιότητας της σχέσης που έχει αναπτυχθεί.

Από την άλλη, πανομοιότυπη αυτής της επίδρασης της εργασίας στους άνδρες, όπως άλλοι ισχυρίζονται, είναι και η στάση ενός μεγάλου αριθμού γυναικών στον κόσμο που με κανέναν τρόπο δε θα ήθελαν να επιδιώξουν κάτι άλλο εκτός του να διαδραματίσουν το ρόλο της νοικοκυράς. Βέβαια, αυτή είναι μια επιλογή που δεν πρέπει να αποκλειστεί, γιατί αποτελεί μια γνήσια προτίμηση της γυναίκας ν' αφοσιωθεί στο ρόλο της μητρότητας και της νοικοκυράς και χρειάζεται να είναι σεβαστή και αναμφισβήτητη. Ακόμη, όμως, και σ' αυτή την περίπτωση, η δυνατότητα απασχόλησης σε μερική βάση θα διεύρυνε το φάσμα των επιλογών καθώς και τις ευκαιρίες των γυναικών για εκτός σπιτιού δυναμική και αμειβόμενη δράση.

Υπάρχουν, όμως, κι άλλες παράμετροι που φαίνεται ν' αποτελούν πρόβλημα στο μοίρασμα των συζυγικών ρόλων. Μια από αυτές είναι ο φόβος, κυρίως των ανδρών, ότι θα χάσουν την άνεση των υπηρεσιών που τους παρέχονται με το να παραμένει η γυναίκα στο σπίτι, με το πρόσχημα ότι είναι υποχρέωσή της να φροντίζει την οικογένεια.

Είναι προφανές ότι με το να συμμετέχει η γυναίκα-σύζυγος στην αγορά εργασίας επηρεάζει το γάμο για τον άνδρα, καθώς η οικονομική της ανεξαρτησία μειώνει την ανωτερότητα που παραδοσιακά ο γάμος παρέχει στον άνδρα. Ο φόβος, λοιπόν, της εισοδηματικής δύναμης που ανυψώνει τη γυναίκα στη συζυγική σχέση αποτελεί μια άλλη αιτία που δυσχεραίνει την πραγμάτωση της κατανομής των ρόλων.

Ένας άλλος φόβος που έχει καταγραφεί να τρομάζει τα ζευγάρια στο να μοιράσουν τους ρόλους στη συζυγική τους σχέση είναι το ενδεχόμενο αποπόλωσης των φύλων. Δηλαδή, φοβούνται τα ζευγάρια μήπως και χάσουν οι μεν άνδρες την ανδρικότητα τους, οι δε γυναίκες τη θηλυκότητά τους. Σ' αυτή την περίπτωση ένας τρόπος που μπορεί ν' απομακρύνει αυτό το αίσθημα που τρομάζει, είναι να διαφοροποιήσουν την αντίληψη της ανδρικότητας και θηλυκότητας απ' αυτήν που πράγματι είναι, δηλαδή του άνδρα ή της γυναίκας. Αρκεί να δεχτούν ότι, όσο πιο απελευθερωμένοι είναι από το σεξουαλικό διαχωρισμό, τόσο λιγότερο οι διαφορές, που από τη φύση τους δεν εξαλείφονται, θα μειώνουν την ισχύ. Εξάλλου, οι διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι τόσο βιολογικά εμφανείς που τίποτε δεν έχει τη δύναμη να τις αλλάξει ή να τις μειώσει, και επομένως κάθε φόβος μπορεί ν' απομακρυνθεί, αν και οι δύο, άνδρες και γυναίκες, αποδεχτούν τη φύση τους και τη βιώσουν μέσα στα όρια και τις επιταγές που οι ίδιοι συναινετικά θα καθορίσουν.

Αξίζει, όμως, να σημειώσουμε άλλες θετικές πλευρές που στηρίζουν την άποψη που φέρει το μοίρασμα των ρόλων στο γάμο ως ενισχυτικό παράγοντα της δομής του. Ενδεικτικά να αναφέρουμε πόσο ο ρόλος του άνδρα ως του μόνου οικονομικού φροντιστή ανακουφίζεται από την εργασία της γυναίκας όχι μόνο υπό το βάρος της οικονομικής ευθύνης αλλά και ηθικά. Η επίδραση της εργασίας στην ψυχική υγεία της γυναίκας ενισχύει το δεσμό, καθώς τον απαλλάσσει από τυχόν συμπτώματα ψυχολογικής δυσφορίας που το «σύνδρομο της νοικοκυράς» ενδέχεται να προκαλεί. Ιδιαίτερα όταν η εργασία προσφέρεται σε μερική βάση απασχόλησης τόσο εκτός σπιτιού όσο και ποικιλίας ενδιαφέροντος με προοπτική.⁴⁴

Η αναφορά γύρω από το μοίρασμα των ρόλων εξαρτάται και από το κατά πόσο υπάρχουν διαθέσιμες εργασίες με ελαστικές ώρες σε μια οργανωμένη αγορά. Αυτό όμως που δεν αναφέρεται είναι η φύση της δέσμευση των συζύγων και το είδος του σπιτιού που στήνουν για να εγκαταστήσουν το γάμο τους και που μπορεί να έχει διάφορες μορφές, συμπεριλαμβανομένης ή μη και της συμβατικής. Σε κάθε περίπτωση, το μοίρασμα των ρόλων φαίνεται να είναι προς όφελος τόσο των συζύγων όσο και των παιδιών που απολαμβάνουν τη γονική παρουσία στην ανατροφή τους, και της μητέρας και του πατέρα. Η τρέχουσα αυτή πρακτική είναι το αποτέλεσμα του μοιράσματος των λειτουργιών μεταξύ των φύλων με τρόπο ώστε τόσο ο άνδρας όσο και η γυναίκα στην οικογένεια να έχουν τις ίδιες πρακτικές ευκαιρίες συμμετοχής στο ρόλο του γονέα, αλλά και στην αμειβόμενη απασχόληση. Η νέα αυτή κατάσταση είναι το αποτέλεσμα μιας κοινωνικής εξέλιξης όπου κανείς δεν πιέζεται να προσχωρήσει σε προκαθορισμένους ρόλους λόγω φύλου. Συνεχίζει να διαμορφώνεται μια κοινωνία όπου άνδρες και γυναίκες έχουν τη δυνατότητα επιλογής να προγραμματίσουν και να διαμορφώσουν τη ζωή τους όπως επιλέξουν και επιθυμούν. Προϋπόθεση πάντα σ' αυτό το κοινωνικό κλίμα είναι η αποδοχή της ισότητας των φύλων αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα τις ανθρώπινες και βιολογικές διαφορές.

Το μοίρασμα των συζυγικών ρόλων φαίνεται να έχει προοπτική για τη σταθερότητα του γάμου, όπου οι προϋποθέσεις το ευνοούν. Όμως, δεν προσφέρεται ως λύση στα σύνθετα προβλήματα του γάμου, που είναι ενσωματωμένα με τη σύγκρουση των ασύμβατων επιθυμιών. Το μοίρασμα των ρόλων δεν είναι πανάκεια για το μέλλον του γάμου. Πολλές είναι οι αναφορές που έχουν γίνει σχετικά με το ρόλο των συζύγων στο γάμο και πώς αυτοί οι ρόλοι διαδραματίζονται στις σχέσεις τους. Πράγματι, η συζυγική αγάπη στην καλύτερη εκδοχή της και στην πλέον ανιδιοτελή μορφή της αντηχεί ως πατρική και μητρική αγάπη.

⁴⁴ Κωνσταντινίδου Π., “Ο γάμος – Το μεγαλείο της διαφοράς, Μελέτη”, Αθήνα, Εκδόσεις Ιωλκός, 2009, σελ. 75.

Ο πρώτος ρόλος της γυναίκας μέσα στην οικογένεια είναι αυτός που της δώρισε η φύση προνομιακά, αυτός της μητέρας. Ένας πραγματικά υψηλός ρόλος, που για να πετύχει έχει ανάγκη σοβαρής επένδυσης σε χρόνο και κόπο. Η ενασχόληση με τα παιδιά αποτελεί την καλύτερη επένδυση για το μέλλον τους. Ανάλογα με το ποια ατμόσφαιρα θέλει να επικρατεί μέσα στο σπίτι και το πώς επιθυμεί να θυμούνται τα παιδιά τα χρόνια της παιδικής ανεμελιάς, οφείλει να υιοθετήσει μια ισορροπημένη στάση σωστής κατανομής της ενέργειάς της. Ο ρόλος της μητέρας είναι εκείνου που μειώνει τις τριβές και αυξάνει τη διάθεση για δημιουργική ενασχόληση.

Παράλληλα με τον ρόλο της μητέρας ακολουθεί ο ρόλος της αφοσιωμένης συζύγου. Η σύγχρονη γυναίκα, «δασκαλεμένη» από την εμπειρία της μητέρας της, οφείλει να αντεπεξέρχεται επιτυχώς και στη «φροντίδα» του συζύγου. Να ενδιαφέρεται για την ισορροπημένη διατροφή του, την καλή ψυχική και σωματική του υγεία, να συζητάει τους προβληματισμούς του, να καθησυχάζει τις δικαιολογημένες ή μη ανησυχίες του. Επίσης να τονώνει την αυτοπεποίθησή του, να ακούει τα σχέδιά του, να καταλαβαίνει (ή ακόμη να μαντεύει) τις επιθυμίες του. Έτσι μπορεί να τιθασεύσει τις εξάρσεις του και να διατηρήσει τη γαλήνη και την ισορροπία ολόκληρης της οικογένειας.

Όμως και ως επαγγελματίας δεν πρέπει να δείξει ότι υστερεί. Η γυναίκα έχει αποδειχθεί ότι προσπαθεί με κάθε μέσο που διαθέτει να πετύχει τους στόχους της φανερώνοντας έτσι την αξία της δουλειάς και της προσωπικότητάς της. Προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τη δύναμη του μυαλού της, τη μαγεία της καρδιάς της και την επιρροή του συναισθήματός της. Και όλα αυτά αντλώντας από τα τεράστια αποθέματα υπομονής, επιμονής, αντοχής και δημιουργικότητας που έχει.⁴⁵

Για την ανάπτυξη των παιδιών σημαντική είναι η ύπαρξη και των δύο γονέων στην οικογένεια. Ο πατέρας έχει το δικό του ξεχωριστό ρόλο και η καλλιέργεια της σχέσης αυτής είναι καθοριστική για την οικογένεια και την ποιότητα ζωής των παιδιών.

Οι περισσότεροι άνδρες δεν είναι προετοιμασμένοι για το ρόλο αυτό, οι δε επαγγελματικές τους υποχρεώσεις και οι στόχοι (επαγγελματικοί ή προσωπικοί) τους απορροφούν ευκολότερα με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται συχνά να θέσουν την οικογένεια στην πρώτη θέση των προτεραιοτήτων τους.

⁴⁵ <http://paroutsas.jmc.gr/family/index.htm>

Η συνεργασία των γονιών τόσο μεταξύ τους όσο και με τα παιδιά είναι επιτακτική, παρά το γεγονός ότι η μητέρα μπορεί να φαίνεται στενότερα συνδεδεμένη με τα παιδιά. Και οι δύο είναι ανάγκη να παίρνουν από κοινού αποφάσεις και ν' αντιμετωπίζουν αναφερόμενα προβλήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η οικογένεια αποτελεί ένα όλο που δε περιλαμβάνει μόνο τους δεσμούς των μελών, αλλά και τις αλληλοαντιδράσεις και τις διεργασίες μεταξύ των μελών της οικογένειας. Οι σχέσεις που αναπτύσσονται, ο τρόπος επικοινωνίας και ο ρόλος που το κάθε μέλος κατέχει στην οικογένεια είναι ουσιώδη στοιχεία που καθορίζουν το όλο. Η αναφορά της οικογένειας, δηλαδή, γίνεται σε πλαίσια και αλληλεπιδράσεις, και όχι σε μεμονωμένους παράγοντες και χαρακτηριστικά. Από αυτές τις αλληλεπιδράσεις οι διαπροσωπικές σχέσεις, και ιδίως οι σχέσεις αυτές μέσα στην οικογένεια, αποτελούν το βασικό μηχανισμό για τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς. Η συμπεριφορά δε θεωρείται προσωπική υπόθεση του ατόμου, αλλά αποτέλεσμα του όλου πλαισίου στο οποίο το άτομο ανήκει. Οτιδήποτε γίνεται ή συμβαίνει σε κάποιο μέλος της οικογενειακής ομάδας, είτε καλό είτε κακό, αγγίζει τον καθένα που είναι μέλος του συστήματος

Η θεωρία οικογένειας και η βιβλιογραφία της οικογενειακής θεραπείας αναφέρουν δύο βασικές διαστάσεις της συμπεριφοράς της οικογένειας, που καθορίζουν τη λειτουργία της οικογένειας ως συστήματος, καθώς και τις διαπροσωπικές σχέσεις στην οικογένεια: τη συναισθηματική συνοχή και την προσαρμοστικότητα στις αλλαγές που λαμβάνουν χώρα με την πάροδο του χρόνου και με την αύξηση της ηλικίας των γονέων, των παιδιών κ.λ.π.⁴⁶

⁴⁶ Παπαδιώτη-Αθανασίου, Β. "Οικογένεια και Όρια", Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2000.

7.1 Η ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ

Η συναισθηματική συνοχή αφορά το βαθμό κατά τον οποίο τα μέλη της οικογένειας αισθάνονται απομονωμένα ή συνδεδεμένα με την οικογένειά τους. Η διάσταση της συναισθηματικής συνοχής αφορά τους συναισθηματικούς δεσμούς, τα όρια, τις συμμαχίες μέσα στην οικογένεια, τον κοινό χώρο, τους φίλους, την λήψη των αποφάσεων στα πλαίσια της οικογένειας, τα ενδιαφέροντα και τις διαπροσωπικές σχέσεις των μελών.

Η συναισθηματική συνοχή κινείται σε τέσσερα επίπεδα, από πολύ χαμηλή συνοχή έως πολύ υψηλή. Έτσι, έχουμε τις οικογένειες που είναι:

- Συναισθηματικά αποδεδεσμευμένες, στις οποίες το κάθε μέλος ασχολείται με δικά του θέματα, με περιορισμένο συναισθηματικό δεσμό ή δέσμευση με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας. Η αυτονομία στο χρόνο, στο χώρο και στα ενδιαφέροντα δεν επιτρέπει τη μεταξύ τους στήριξη και τη βοήθεια στην επίλυση προβλημάτων.
 - Συναισθηματικά διαφοροποιημένες, στις οποίες τα μέλη έχουν κάπως μεγαλύτερη συναισθηματική συνοχή από τις προαναφερθείσες, καθώς οι ατομικές δραστηριότητες του κάθε μέλους θεωρούνται σημαντικότερες και καταλαμβάνουν περισσότερο χρόνο από τις κοινές. Ωστόσο, υπάρχουν κοινές αποφάσεις, στήριξη σε δύσκολες στιγμές και ορισμένα κοινά ενδιαφέροντα.
 - Συναισθηματικά συνδεδεμένες, όπου υπάρχουν δυνατοί συναισθηματικοί δεσμοί, συναισθηματική εγγύτητα και αφοσίωση στη σχέση. Ο κοινός χρόνος και οι κοινές δραστηριότητες θεωρούνται σημαντικότερες από τις ατομικές. Υπάρχουν προσωπικοί φίλοι και προσωπικές δραστηριότητες αλλά δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο «μαζί».
 - Τέλος, συναισθηματικά αδιαφοροποίητες, στις οποίες τα μέλη της οικογένειας είναι τόσο αλληλοεξαρτώμενα, ώστε δεν υπάρχει ατομικότητα και αυτονομία. Υπάρχει ακραία συναισθηματική εγγύτητα και απαιτείται η αφοσίωση στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας. Επιτρέπεται ελάχιστος προσωπικός, ζωτικός χώρος και η ενέργεια των μελών εστιάζεται κυρίως μέσα στα πλαίσια της οικογένειας, με αποτέλεσμα να υπάρχουν ελάχιστοι προσωπικοί φίλοι ή ενδιαφέροντα.
-

Ο βαθμός συναισθηματικής συνοχής που θεωρείται λειτουργικός για μια οικογένεια είναι όταν η οικογένεια κατατάσσεται στις συναισθηματικά διαφοροποιημένες και στις συναισθηματικά συνδεδεμένες οικογένειες.⁴⁷

7.2 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η οικογενειακή προσαρμοστικότητα αναφέρεται στο βαθμό κατά τον οποίο ένα οικογενειακό σύστημα είναι εύκαμπτο, ευέλικτο και ικανό να αλλάζει. Θα μπορούσαμε να ορίσουμε την οικογενειακή προσαρμογή ως την ικανότητα ενός συστήματος ζευγαριού ή οικογένειας να μεταβάλλει την ιεραρχική δομή, τους ρόλους και τους κανόνες που ρυθμίζουν τις διαπροσωπικές σχέσεις των μελών ώστε να χειριστούν το στρες που προκαλούν κάποιες εξωτερικές συνθήκες, ή, ακόμα και εξελικτικές ανάγκες του συστήματος.

Οι θεωρητικές έννοιες που χρησιμοποιούνται για τη διάγνωση και τη μέτρηση της διάστασης της προσαρμοστικότητας, είναι η δύναμη στην οικογένεια (ποιος έχει τον έλεγχο, οι κανόνες πειθαρχίας κ.λ.π.), ο τρόπος που γίνονται οι διαπραγματεύσεις σε διάφορα θέματα (όταν πρέπει να ληφθούν αποφάσεις), η σχέση μεταξύ των διαφόρων ρόλων και οι κανόνες που ρυθμίζουν τις σχέσεις.

Υπάρχουν, επίσης, τέσσερα επίπεδα οικογενειακής προσαρμοστικότητας ή «ευελιξίας», που κυμαίνονται από την ακραία χαμηλή προσαρμοστικότητα μέχρι την ακραία υψηλή. Σύμφωνα με αυτά, έχουμε:

- Τις άκαμπτες οικογένειες που δεν επιδέχονται καμία αλλαγή στη δομή τους και στους κανόνες της λειτουργίας τους, ένα μέλος έχει την ευθύνη της οικογένειας και είναι πολύ ελεγκτικό προς τα υπόλοιπα μέλη. Οι διαπραγματεύσεις και οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ τους είναι ελάχιστες, καθώς και οι περισσότερες αποφάσεις λαμβάνονται και επιβάλλονται από τον «αρχηγό». Οι ρόλοι είναι προσδιορισμένοι με αυστηρότητα και οι κανόνες δεν αλλάζουν.
- Τις δομημένες οικογένειες που έχουν μια βασική δομή, η οποία, όμως, μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου. Υπάρχει ένα είδος «δημοκρατικής» ιεραρχίας στις σχέσεις, με διαπραγματεύσεις στις οποίες εν μέρει συμμετέχουν και τα παιδιά. Οι ρόλοι παραμένουν σχετικά σταθεροί και υπάρχει μοίρασμα, συνευθύνη σε αυτούς τους ρόλους. Γίνονται μικρές αλλαγές στους κανόνες αλλά οι κανόνες που

⁴⁷ Χουρδάκη Μ., “Οικογενειακή Ψυχολογία”, Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρη, 1992, σελ. 263.

υπάρχουν είναι αρκετά ισχυροί.

- Τις ευέλικτες οικογένειες που επιτρέπουν αλλαγές στους κανόνες τους ευκολότερα από τις προηγούμενες. Υπάρχει ισότιμη ιεραρχία με δημοκρατική διαδικασία στη λήψη αποφάσεων. Οι διαπραγματεύσεις γίνονται ανοικτά και συμμετέχουν τα παιδιά ενεργητικά. Οι ρόλοι μοιράζονται και τροποποιούνται, όταν χρειάζεται. Οι κανόνες αλλάζουν και συγχρονίζονται με τις αναπτυξιακές απαιτήσεις κάθε φάσης.

- Τις χαοτικές οικογένειες που δεν έχουν καθόλου δομή, ούτε ξεκάθαρους και σαφείς κανόνες. Στη χαοτική σχέση υπάρχει αλλοπρόσαλλη ή περιορισμένη αρχηγία. Οι ρόλοι είναι ασαφής και μεταβιβάζονται από πρόσωπο σε πρόσωπο. Δεν υπάρχουν σαφείς και ξεκάθαροι κανόνες.⁴⁸

Από τα πρώτα βήματα της ζωής ενός παιδιού, οι ανθρώπινες σχέσεις παίζουν σημαντικό ρόλο στη δομή των νοητικών και κοινωνικών τους σχημάτων. Στα πρώτα χρόνια της ζωής του, ένας από τους πιο σπουδαίους παράγοντες που επηρεάζει τη διαμόρφωση του εαυτού είναι η συμπεριφορά της μητέρας και των άλλων ανθρώπων που έρχονται σε στενή φυσική επαφή με αυτό. Η αίσθηση του εαυτού δεν είναι έμφυτη ούτε εμφανίζεται στο άτομο απομονωμένη από τους άλλους ανθρώπους. Σύμφωνα με τον ψυχολόγο C. Rogers (κλινική ψυχολογία, προσωποκεντρική θεωρία), η έννοια του εαυτού (αυτό – αντίληψη) αναπτύσσεται όταν το άτομο διαφοροποιεί το φυσικό του εαυτό από το περιβάλλον. Μέσω της συνεχούς αλληλεπίδρασης με τους άλλους, ο κοινωνικός εαυτός αναπτύσσεται και συμβάλει στην οργάνωση της σταθερής εικόνας του εαυτού. Ο εαυτός έχει τη σημαντική αντανάκλαστική ποιότητα να είναι ταυτόχρονα υποκείμενο και αντικείμενο. Υποκείμενο, όταν ανταποκρίνεται στους άλλους και αντικείμενο, όταν δέχεται τις αντιδράσεις των άλλων σε αυτόν. Το άτομο αποκτά αυτό – αντίληψη όταν μπορέσει να μπει στη θέση άλλων χρησιμοποιώντας την οπτική μέσω της οποίας αυτοί τον αντιλαμβάνονται.

Η οργάνωση, λοιπόν, των ανταποκρίσεων των άλλων απέναντι στο ίδιο το παιδί, το βοηθά να μάθει να βλέπει τον εαυτό του από την προοπτική των άλλων και αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι στην εξέλιξη του εαυτού.

⁴⁸ Χουρδάκη Μ., “Οικογενειακή Ψυχολογία”, Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρη, 1992, σελ. 264.

7.3 ΓΟΝΕΪΚΗ ΕΠΙΡΡΟΗ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Το οικογενειακό περιβάλλον μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη μιας «υγιούς» προσωπικότητας των παιδιών, μπορεί να συντελέσει στην κοινωνική τους προσαρμογή καθώς και στην ανάπτυξη των γνωστικών τους ικανοτήτων, προσφέροντας στα παιδιά ένα πλούσιο σε ερεθίσματα περιβάλλον, που στο μέλλον θα αποτελέσει εφόδιο για τις διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών και σε έξω-οικογενειακό επίπεδο (σχολείο, φίλοι και αργότερα στις ερωτικές σχέσεις, στο εργασιακό περιβάλλον κ.τ.λ.). Το παιδί που ανατρέφεται με τέτοιο τρόπο ώστε να βιώνει θετικά την αξία του μέσα στην οικογένεια, θα αποκτήσει μια αίσθηση του ευζην και θα συμπεριφέρεται με τρόπους που έχουν υιοθετηθεί ως αποδεκτοί από το κοινωνικό σύνολο.

Κατά τη διάρκεια της πρώιμης κοινωνικοποίησης του παιδιού η εκμάθηση των ρόλων και η εξέλιξη της αυτό – αντίληψης είναι απόλυτα συνδεδεμένες. Και οι δύο επιτυγχάνονται μέσα από τη διαμόρφωση των διαπροσωπικών σχέσεων που αναπτύσσει το παιδί στα διάφορα στάδια της κοινωνικής τάξης.

Με τους γονείς του το παιδί αλληλεπιδρά συχνότερα, ενώ ο Sullivan (συμβουλευτική ψυχολογία) παρουσιάζει τη σημασία που έχει η μητέρα και ο πατέρας για το παιδί, χαρακτηρίζοντάς τους ως «σημαντικούς άλλους». Οι σημαντικοί άλλοι ορίζονται ως:

- Οι άλλοι στους οποίους το άτομο είναι αρχικά αφοσιωμένο συναισθηματικά και ψυχολογικά.
- Οι άλλοι που παρείχαν στο παιδί το γενικό λεξιλόγιο, καθώς και τις βασικότερες έννοιες και νοητικές κατηγορίες.
- Οι άλλοι που παρείχαν και συνεχίζουν να παρέχουν στο άτομο τις κατηγορίες του εαυτού και τις διαφορετικές έννοιες των ρόλων.
- Οι άλλοι που μέσω της επικοινωνίας με αυτούς διαμορφώνεται ή αλλάζει η εικόνα της αυτό – αντίληψης στο άτομο.

Οι γονείς πρέπει να κατανοήσουν το παιδί και τις επιδιώξεις της συμπεριφοράς του για να μπορέσουν να το βοηθήσουν και να το καθοδηγήσουν ώστε να προσαρμοστεί γρηγορότερα και καλύτερα στις απαιτήσεις της κοινωνίας. Γονείς που λειτουργούν με το δημοκρατικό μοντέλο οικογένειας και αφήνουν το παιδί να παίρνει πρωτοβουλίες από νωρίς, διευκολύνουν αυτή τη μετάβαση στην ωριμότητα

και την προετοιμασία του για την έξοδο του παιδιού στην ευρύτερη κοινωνία, με τις πιο διευρυμένες κοινωνικές σχέσεις και τους πιο πολυσύνθετους ρόλους.

Όταν οι γονείς μπορούν να δημιουργήσουν καλές διαπροσωπικές σχέσεις με τα παιδιά τους, (που έχουν ως βασική αρτηρία τη παροχή ψυχολογικής στήριξης, την αμοιβαία εμπιστοσύνη, την εκτίμηση, τον αλληλοσεβασμό, την αλληλοεκτίμηση, την αποδοχή ρόλων και κανόνων) τότε οι γονείς λειτουργούν ως οι «πλάστες» της ομαλής προσωπικής και κοινωνικής εξέλιξης των παιδιών τους.

Οι γονείς μπορεί να συμβάλουν ώστε τα παιδιά τους να διαπράττουν εποικοδομητικές διαπροσωπικές σχέσεις. Για να το πετύχουν αυτό πρέπει οι γονείς να έχουν τη δική τους αυτογνωσία. Η αυτογνωσία των γονέων θα οδηγήσει και στην αυτό-αποδοχή τους, η αυτό-αποδοχή θα αποτελέσει την αφετηρία της θετικής γονεϊκής συμπεριφοράς, που με την σειρά της θα αποτελέσει (για τα παιδιά) την βάση για «ορθά» κριτήρια διαπροσωπικών σχέσεων. Μέσα από τις θετικές διαπροσωπικές τους σχέσεις (που ξεκινάνε πρόωρα από την μικρό-ομάδα οικογένεια) ο άνθρωπος βοηθιέται να ξεπεράσει ανασφάλειες που τον κυριεύουν, μπορεί να διαχειριστεί καλύτερα τους διάφορους στρεσογόνους παράγοντες που τον περιβάλλουν, μπορεί να υιοθετήσει μια αρτιότερη εικόνα του εαυτού του και να προσαρμόσει ευκολότερα την συμπεριφορά του σύμφωνα με τις απαιτήσεις της ομάδας που είναι μέλος.

Η επιτυχημένη διαπροσωπική επικοινωνία στην οικογένεια επιτελείται όταν η αλληλοεπίδραση στηρίζεται:

- στον τρόπο με τον οποίο οι γονείς αντιλαμβάνονται τη συμπεριφορά του παιδιού τους,
- στην απόφαση των γονέων για το πώς να αντιδράσουν σε αυτή τη συμπεριφορά και
- στον τρόπο με τον οποίο θα αντιληφθούν οι γονείς την αντίδραση του παιδιού στις δικές τους ενέργειες.

Αυτή η διαδικασία εμφανίζεται σε κάθε είδος διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης και δείχνει το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι άνθρωποι οικοδομούν και διατηρούν σχέσεις. Οι καλές σχέσεις επικοινωνίας απαρτίζουν τη δίαυλο κοινωνικοποίησης και εξέλιξης κάθε ατόμου. Βοηθούν τα παιδιά να επεκτείνουν τις σχέσεις τους και με άλλα πρόσωπα έξω-οικογενειακά σε ένα πρώτο στάδιο και σε ένα δεύτερο να τις βελτιώσουν. Επίσης, τα βοηθούν να αποκτούν αυτοεκτίμηση, υπευθυνότητα με

καθορισμένους-συγκεκριμένους προσανατολισμούς, εφικτούς στόχους και σιγά-σιγά να χτίζουν την αυτονομία τους.⁴⁹

Οι γονείς μπορεί να εκτιμούν (να αποδέχονται ή μη) τις συμπεριφορές των παιδιών τους με διαφορετικά κριτήρια κάθε φορά, άλλοτε με αντικειμενικά κριτήρια και άλλοτε όχι. Αυτά τα κριτήρια, οι διάφοροι παράγοντες και το πλαίσιο που λαμβάνει χώρα η συμπεριφορά του παιδιού θα διαμορφώσει και τον τρόπο που θα την αντιμετωπίσουν και θα καθορίσουν τις διαπροσωπικές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας.

Οι γονείς που είναι γενικά ανεκτικοί με τους συνανθρώπους τους, θα είναι και με τα παιδιά τους. Άρα η προσωπικότητα του γονέα καθορίζει σε αρκετό βαθμό την αποδοχή ή όχι της συμπεριφοράς του παιδιού. Η αποδεκτικότητα είναι χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, ενδεικτικό της εσωτερικής σιγουριάς, του υψηλού επιπέδου ανοχής, της αγάπης προς τον εαυτό. Τέτοιοι γονείς κάνουν τα παιδιά να νιώθουν πιο άνετα να μιλήσουν μαζί τους.

Η αποδοχή ή μη της συμπεριφοράς του παιδιού από το γονέα έχει να κάνει επιπρόσθετα: Α) με το ίδιο το παιδί, με κάποια εσωτερικά η εξωτερικά χαρακτηριστικά του και Β) με την συμπεριφορά του αυτή κάθε αυτή.

Α) αν το παιδί είναι το πρωτότοκο ή το δευτερότοκο στην οικογένεια. Οι γονείς συχνά είναι λιγότερο αυστηροί με τις πράξεις του πρώτου παιδιού. Στα μάτια του γονέα φαίνεται πιο ώριμο το πρωτότοκο παιδί ακόμα και αν η διαφορά της ηλικίας ανάμεσα στα παιδιά είναι μικρή. Αυτό ίσως συμβαίνει γιατί το πρώτο παιδί έχει περισσότερο χρόνο να ταυτιστεί με τους γονείς του και να αναλάβει πιο σαφείς ρόλους. Στις παραδοσιακές οικογένειες φαίνεται να είναι λειτουργικό το πρώτο παιδί να θεωρείται συνεχιστής της οικογένειας σε διάφορους τομείς, ενώ το δεύτερο φαίνεται σαν να έρχεται και να παίρνει ότι υπολείπεται από το οικογενειακό του περιβάλλον. Το μικρότερο παιδί μπορεί να βιώνει έντονα αυτή τη διάκριση και να γίνεται πιο αντιδραστικό, αναζητεί περισσότερο χρόνο για να αναπτύξει τη δική του προσωπικότητα. Αυτό κάνει το δευτερότοκο παιδί να φαίνεται στα μάτια των γονέων του επαναστατικό. Οι αντιδράσεις του δεύτερου παιδιού να προσλαμβάνονται ως παράλογες ή υπερβολικές, ενώ πολλές από τις πράξεις του πρωτότοκου οι γονείς προσπαθούν να τις εκλογικεύσουν ή να τις παραβλέψουν για να δικαιολογήσουν την αποδοχή ή την επιείκεια τους σε αυτές.

⁴⁹ <http://www.exanatolis.gr/epikoinonia>

Αν το παιδί είναι εσωστρεφές ή εξωστρεφές. Οι γονείς μπορεί να δείχνουν μια μεγαλύτερη επιείκεια σε συμπεριφορές του εσωστρεφή παιδιού γιατί ανησυχούν γι' αυτό. Τα παιδιά που είναι εσωστρεφή είναι και πιο απρόβλεπτα. Μπορούν και κρύβουν τα συναισθήματα τους και επομένως τις αντιδράσεις που μπορούν να προκληθούν από αυτά. Αυτή η εσωστρέφεια προκαλεί μια αγωνία στους γονείς για το πώς να χειριστούν το παιδί και οδηγούνται πολλές φορές στο να προτιμούν να πάνε με τα «νερά» του, παρά με τα «πρέπει» τους (δεν ξέρουν οι γονείς τι να αναμένουν ως αντίδραση του παιδιού τους απέναντι στην δική τους μη αποδοχή της συμπεριφοράς του παιδιού). Από την άλλη το εξωστρεφές παιδί είναι πιο προβλέψιμο, πιο εκδηλωτικό, ξέρουν τι να περιμένουν από αυτό, τι αντιδράσεις θα εκδηλώσει, γιατί η συμπεριφορά του είναι πιο οικία στους γονείς. Άρα έχουν τα περιθώρια οι γονείς να επιβάλουν τα «πρέπει» τους χωρίς να ανησυχούν για τον ψυχικό, συναισθηματικό κόσμο και για τις αντιδράσεις του παιδιού στην δικιά τους μη αποδοχή (ξέρουν οι γονείς τι να αναμένουν ως αντίδραση του παιδιού τους απέναντι στην δική τους μη αποδοχή της συμπεριφοράς του).

Β) Η επιθετικότητα, μια συμπεριφορά που στο σύνολο της είναι μη αποδεχτή κοινωνικά. Η επιθετικότητα περιλαμβάνει μια έντονη τάση για παράβλεψη και καταπάτηση των δικαιωμάτων των άλλων. Το άτομο παραβιάζει τις κοινωνικές επιταγές και τις υποχρεώσεις του που απορρέουν από αυτές. Οι γονείς λοιπόν είναι δύσκολο να αποδεχθούν την υπερβολική επιθετικότητα του παιδιού τους όσο ανεκτικοί και αν είναι, γιατί δεν μπορούν να πάνε κόντρα στο σύστημα, είναι και αυτοί μέλη της κοινωνίας. Πρέπει να υπακούν λοιπόν στις αρχές και αξίες της. Το ίδιο απαιτούν και από το παιδί τους για την ομαλή συμβίωση όλων των μελών ενδο-οικογενειακά αλλά και έξω-οικογενειακά (στην διευρυμένη κοινωνία).

Υπάρχουν όμως περιπτώσεις που οι γονείς μπορεί να είναι ανεκτικοί απέναντι στην επιθετικότητα των παιδιών τους. Για παράδειγμα η επιθετικότητα που συχνά εμφανίζεται στα αγόρια μπορεί να είναι και προϊόν κοινωνικής ενίσχυσης. Τα επιθετικά αγόρια ενθαρρύνονται από κάποιους γονείς να είναι επιθετικά έξω από το σπίτι. Να «διεκδικούν τα δικαιώματα τους» και να χρησιμοποιούν την επιθετικότητά τους ως μέσω αυτών. Οι γονείς που ενισχύουν την επιθετική συμπεριφορά φαίνονται να αντλούν ακόμα και ικανοποίηση από αυτή την συμπεριφορά των παιδιών τους.

Εδώ παρεμβάλουν και το πλαίσιο, τα στερεότυπα του φύλου και η ιδιοσυγκρασία του γονέα.

Το φύλο του παιδιού, επίσης, μπορεί συχνά να επηρεάζει τις διαπροσωπικές σχέσεις των γονέων και των παιδιών (τα στερεότυπα). Πολλοί γονείς είναι περισσότερο ανεκτικοί στη συμπεριφορά των αγοριών από ότι εκείνη των κοριτσιών τους ή και το αντίθετο. Υπάρχουν διάφορες καταβολές σχετικά με το τι αρμόζει σε ένα αγόρι και το τι σε ένα κορίτσι (π.χ. ο τρόπος διασκέδασης, τα παιχνίδια, γενικότερα η συμπεριφορά κ.τ.λ.).

Η διάθεση της στιγμής του γονέα επηρεάζει την αντίδραση της συμπεριφοράς του παιδιού του. Όταν ο γονέας είναι ξεκούραστος, υγιής, χαρούμενος από κάτι που συνέβη τότε έχει και μεγαλύτερη ανοχή και αποδέχεται ευκολότερα την συμπεριφορά του παιδιού του. Αντίθετα αν ο γονέας είναι κουρασμένος, ή ασθενής η ανοχή του για διάφορες συμπεριφορές του παιδιού του μειώνεται.

Η ανεκτικότητα των γονέων επηρεάζεται και από το πλαίσιο που εκδηλώνεται η συμπεριφορά του παιδιού του. Οι γονείς είναι πιο ανεκτικοί όταν η συμπεριφορά λαμβάνει χώρα στο σπίτι και λιγότερο ανεκτικοί όταν εκδηλώνεται σε ένα άλλο κοινωνικό περιβάλλον.⁵⁰

Ορισμένα από τα οφέλη που έχουν τα παιδιά των οποίων οι γονείς είναι συναισθηματικά επαρκείς εκτείνονται σε όλο το φάσμα της συναισθηματικής τους νοημοσύνης, και είναι τα εξής:

- Τα παιδιά αυτών των γονέων τα πηγαίνουν καλύτερα στις μεταξύ τους σχέσεις δείχνουν περισσότερη τρυφερότητα και εκδηλώνουν λιγότερη επιθετικότητα προς αυτούς.
- Είναι επίσης σε θέση να χειριστούν τα δικά τους συναισθήματα, κατορθώνουν να κατευνάσουν τον εαυτό τους, όταν στενοχωριούνται, αλλά, στενοχωριούνται λιγότερο συχνά.
- Τα ίδια παιδιά παρουσιάζουν μεγαλύτερη βιολογική χαλάρωση, με χαμηλότερα επίπεδα έκκρισης ορμονών άγχους και άλλων βιοσωματικών δεικτών συγκινησιακής διέγερσης, πράγμα που αν υποστηριχτεί σε όλη τους τη ζωή, μπορεί εξίσου καλά να προοιωνισθεί και καλύτερη φυσική υγεία.

⁵⁰<http://www.exanatolis.gr/epikoinonia>

- Υπάρχουν και πολλά πλεονεκτήματα κοινωνικού χαρακτήρα : είναι πιο δημοφιλή και οι συνομήλικοί τους τα συμπαθούν περισσότερο, ενώ οι δάσκαλοί τους τα θεωρούν πιο επαρκή από κοινωνική άποψη. Οι γονείς τους καθώς και οι δάσκαλοί τους τα κατατάσσουν επίσης σε μια ομάδα που παρουσιάζει λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς, όπως έλλειψη ευγένειας ή επιθετικότητα.⁵¹

Καθώς το παιδί μαθαίνει το περιεχόμενο του ρόλου του και των ρόλων των άλλων, μαθαίνει να χειρίζεται τις σχέσεις του μαζί τους. Μαθαίνει τι προσδοκούν οι άλλοι από αυτό και τι μπορεί το ίδιο να περιμένει από αυτούς. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να προβλέπει τις αντιδράσεις των άλλων στους διαφορετικούς τρόπους συμπεριφοράς του. Προσαρμόζεται στο τι θέλουν και περιμένουν οι άλλοι από αυτό ενσωματώνοντας τις απόψεις και τους κανόνες των άλλων στο δικό του πλαίσιο απόψεων και δομών.

Εν ολίγοις, το πλέγμα των κοινωνικών αρχών και σχέσεων περνά στο παιδί από τους γονείς του, οι οποίοι φιλτράρουν και καθορίζουν τις αρχές και τις σχέσεις μέσω των αλληλεπιδράσεων μαζί του. Παράλληλα, η έννοια της «πραγματικότητας», τι είναι δηλαδή η κοινωνία και οι κοινωνικές σχέσεις, πως είναι οι συνάνθρωποί του και τι είναι «σημαντικό», «καλό» ή «σωστό» και κοινωνικά «αξιοπρεπές», μεταβιβάζεται στο παιδί μέσω της γονεϊκής συμπεριφοράς.

7.4 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η οικογενειακή επικοινωνία αποτελεί συχνά απόρροια της οικογενειακής συνοχής και της οικογενειακής προσαρμοστικότητας και ταυτόχρονα επηρεάζει αυτές τις δύο διαστάσεις. Η επικοινωνία αποτελεί πρωταρχικής σημασίας έννοια για τη

⁵¹ Goleman D., “Η Συναισθηματική Νοημοσύνη”, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 1995.

γενική θεωρία των συστημάτων. Πληροφορίες ανταλλάσσονται ανάμεσα στα μέλη του οικογενειακού συστήματος δημιουργώντας διόδους επικοινωνίας. Οι επικοινωνιακές δεξιότητες όπως η ενσυναισθησία, η ενεργητική ακρόαση, τα υποστηρικτικά σχόλια, επιτρέπουν στα μέλη της οικογένειας να μοιραστούν τις μεταβαλλόμενες ανάγκες και προτιμήσεις τους σχετικά με τη συνοχή και προσαρμοστικότητα. Αντίθετα, η εμπλοκή στην επικοινωνία όπως διπλά και αντιφατικά μηνύματα, η έντονη κριτική, παρεμποδίζουν τα μέλη της οικογένειας να μοιραστούν τα συναισθήματά τους και κατ' επέκταση να εξελιχθούν σε σχέση με τη συναισθηματική συνοχή και την προσαρμοστικότητά τους.

Η επικοινωνία είναι απόλυτα αναγκαία για κάθε άνθρωπο. Το βρέφος επικοινωνεί με τους γύρω του μέσω της διαίσθησης και της γλώσσας του σώματος που ακόμα και στους ενήλικους καλύπτει το 55% του κώδικα επικοινωνίας. Μόνο το υπόλοιπο 45% καλύπτει η επικοινωνία μέσω της γλώσσας, προφορικής και γραπτής.

Είναι πολύ σημαντικό το βάθος, η ουσία των συναισθημάτων. Εξίσου σημαντική είναι όμως και η επιφάνεια, η έκφραση των συναισθημάτων και ο ποιοτικός, ο ευγενής τρόπος με τον οποίο εξωτερικεύεται. Ο ευγενικός τρόπος, το τακτ, η διακριτικότητα είναι μεν επιφανειακά και μερικές φορές δεν εκφράζουν ειλικρινή αισθήματα, όμως βελτιώνουν την ποιότητα ζωής και διευκολύνουν την καλή επικοινωνία των ανθρώπων.

Ο τρόπος που ο άνθρωπος διαχειρίζεται τα συναισθήματά του, τον κρατά ψυχολογικά ανώριμο ή τον ωθεί προς την ψυχολογική ωριμότητα. Ο άνθρωπος που είναι ψυχολογικά ανώριμος δεν είναι σε επαφή ούτε με το βαθύτερο εαυτό του, ούτε με τα συναισθήματα και τη δημιουργία τους. Ο άνθρωπος αυτός αφήνεται στην τυχαία δημιουργία κάθε του συναισθήματος, ταλαιπωρείται ο ίδιος και κουράζει και τους άλλους με την επιπόλαιη και επιφανειακή δημιουργία συναισθημάτων, την υπερβολική τους έκφραση και τη συνεχή εναλλαγή τους. Αυτού του είδους η έκφραση συναισθημάτων αποδιοργανώνει την επικοινωνία τους με τους άλλους, γιατί δεν μπορούν να εμπιστευτούν ούτε αυτόν ούτε τα συναισθήματά του.

Ο άνθρωπος στηρίζει τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του στην ωριμότητα που έρχεται από τις κατευθύνσεις: σωματική, πνευματική και ψυχολογική ωριμότητα. Για να εξελιχθεί αρμονικά πρέπει οι τρεις πλευρές να συμβαδίζουν ηλικιακά: η σωματική του ηλικία να ακολουθείται από την πνευματική και την ψυχολογική ηλικία.

7.5 ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ

Η συναισθηματική ωριμότητα είναι ανεξάρτητη από την αντίστοιχη σωματική και πνευματική. Υπάρχουν πολλοί άνθρωποι με καλή σωματική ανάπτυξη, έξυπνοι, μορφωμένοι, καλλιεργημένοι, που είναι συναισθηματικά ανώριμοι. Η ψυχική ωριμότητα είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων, όχι τόσο κληρονομικών, όσο ανατροφής, προσωπικών εμπειριών και περιβάλλοντος. Η ψυχολογική ωριμότητα προϋποθέτει ένα άτομο που έχει καλή επαφή με τον πυρήνα των συναισθημάτων του.

Ο συναισθηματικά ώριμος άνθρωπος μπορεί να χειριστεί ακόμα και τα καταστροφικά του συναισθήματα (οργή, μίσος, ανεξέλεγκτη επιθετικότητα, μοχθηρία, εκδικητικότητα, κακία) και να είναι σε θέση ακόμα και να τα εμποδίσει να εκδηλωθούν. Επίσης, ξέρει τι αξίζει ως προσωπικότητα, δεν έχει κόμπλεξ και δεν θεωρεί τους γύρω του ως προσωπικούς του αντιπάλους.⁵²

Οι ιδιότητες που συνθέτουν την συναισθηματική ωριμότητα δύσκολα συναντώνται όλες μαζί στο ίδιο άτομο. Μπορούν όμως να διδαχθούν, να καλλιεργηθούν μέσω της οικογένειας και να βοηθήσουν τα παιδιά να επικοινωνούν ουσιαστικότερα με τους γύρω τους, αφού η επικοινωνία προϋποθέτει καλή επαφή με τα συναισθήματα του ίδιου και τα συναισθήματα των άλλων. Όμως ένα μεγάλο μέρος της συναισθηματικής ωρίμανσης του ανθρώπου είναι το φυσικό αποτέλεσμα των θετικών βιωμάτων του ως παιδί από τις πρώτες σχέσεις αγάπης με τους δικούς του σημαντικούς ανθρώπους.

Η ανάπτυξη της συναισθηματικής ωριμότητας του ανθρώπου βασίζεται σε κάποιες βασικές δεξιότητες, που τον βοηθούν να νιώθει καλά με τον εαυτό του, με την οικογένειά του, με τους γύρω του. Κάποιες από τις δεξιότητες, είναι οι εξής:

- **Η αυτοεπίγνωση:** Είναι η ικανότητα του ανθρώπου να αντιλαμβάνεται και να αναγνωρίζει τα συναισθήματά του τη στιγμή που δημιουργούνται, ούτως ώστε να μπορεί να τα παρατηρήσει και να τα κατανοήσει όσο γίνεται καλύτερα. Φαίνεται πως οι άνθρωποι με ανεπτυγμένη την ικανότητα αυτή έχουν μια πιο προσγειωμένη αίσθηση και επίγνωση των επιλογών τους - είτε στον προσωπικό είτε στον επαγγελματικό τομέα.
- **Ο έλεγχος των συναισθημάτων :** Η ικανότητα αυτή βασίζεται στην

αυτοεπίγνωση και επιτρέπει στον άνθρωπο να ελέγχει και να χειραγωγεί τα συναισθήματά του, όπως ο θυμός, ο φόβος, το άγχος, η λύπη, έτσι ώστε να μπορεί να ξεπερνά κρίσιμες στιγμές και δυσκολίες.

- **Η εξεύρεση προσωπικών κινήτρων :** Για να μπορεί ο άνθρωπος να βάζει στόχους και να τους υλοποιεί, είναι απαραίτητη η γνώση των συναισθημάτων που σχετίζονται με αυτούς, η προσήλωση της προσοχής και η χαλιναγωγή της παρορμητικότητας. Τότε μόνο μπορεί ένα άτομο να είναι σαφής, συγκροτημένος και αποτελεσματικός σε αυτά που επιδιώκει.

- **Η αναγνώριση των συναισθημάτων των άλλων :** Η ικανότητα αυτή, και ίσως πολύ περισσότερο η έλλειψή της, γίνεται ιδιαίτερα αισθητή στις σχέσεις. Ο ψυχολογικός όρος «ενσυναίσθηση» χαρακτηρίζει ανθρώπους που έχουν μάθει να είναι πιο ευαίσθητοι και δεκτικοί στα σιωπηλά κοινωνικά σήματα, που υποδηλώνουν τι θέλουν, τι αισθάνονται, τι έχουν ανάγκη οι άλλοι.

- **Η διαχείριση των σχέσεων :** Η «τέχνη» της καλής διαχείρισης των σχέσεων βασίζεται πάνω σε όλες τις προηγούμενες ικανότητες και είναι πολύ σημαντική για την κοινωνική επάρκεια και τη δημιουργία επιτυχημένων διαπροσωπικών, προσωπικών και επαγγελματικών σχέσεων. Οι άνθρωποι που κατέχουν την τέχνη αυτή είναι κοινωνικά καταξιωμένοι με την έννοια ότι δημιουργούν και αναπτύσσουν σχέσεις που είναι ικανοποιητικές για τους ίδιους και για τους άλλους.

Οι παραπάνω δεξιότητες δεν σημαίνουν ότι συναισθηματικά ώριμοι είναι μόνον οι άνθρωποι που είναι πολύ κοινωνικοί, εξωστρεφείς και δημοφιλείς. Ένας άνθρωπος που είναι εσωστρεφής και προτιμά να ζει αποτραβηγμένος, έχοντας λίγες σχέσεις, μπορεί να είναι συναισθηματικά ώριμος και πολύ ικανοποιημένος από τη ζωή του, αν έχει επίγνωση των προτιμήσεών του αυτών και κάνει τις επιλογές του ανάλογα.⁵³

7.6 ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Σύμφωνα με τον Αμερικανό ψυχολόγο Goleman (1995) οι βάσεις για την απόκτηση συναισθηματικής αγωγής μπαίνουν «από την κούνια». Η ζωή μέσα στην οικογένεια είναι το πρώτο σχολείο της συναισθηματικής αγωγής. Τα παιδιά μαθαίνουν από τους γονείς, ακολουθώντας το παράδειγμά τους, πώς να χειρίζονται τα

⁵²Τζωρτζακάκη Κ., “Μαμά κόψε το κήρυγμα”, Τόμος Β, Αθήνα, Εκδόσεις Καλέντης, 2007,σελ 164.

συναισθήματά τους, αλλά βέβαια και από τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι συμπεριφέρονται στα παιδιά τους. Οι γονείς γίνονται οι «συναισθηματικοί προπονητές» των παιδιών τους, όταν παίρνουν τα συναισθήματά τους στα σοβαρά, προσπαθούν να καταλάβουν τι τους συμβαίνει και επιδιώκουν διακριτικά να τα βοηθήσουν να βρουν θετικούς τρόπους να ηρεμήσουν και να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες. Ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς συμπεριφέρονται στα παιδιά τους- είτε πρόκειται για άτεγκτη πειθαρχία, είτε για ενσυναισθητική κατανόηση, αδιαφορία ή ζεστασιά, - έχει βαθιά και διαρκή επίδραση στη συναισθηματική ζωή του παιδιού. Όλες οι μικρές αλληλεπιδράσεις μεταξύ γονιού και παιδιού έχουν ένα συναισθηματικό υπόβαθρο, και με την επανάληψη αυτών των μηνυμάτων καθ' όλη τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας τα παιδιά διαμορφώνουν τον πυρήνα της συναισθηματικής τους δομής και ικανότητας.

Όταν ένα μωρό έρχεται στον κόσμο, δεν έχει παρελθόν, δεν έχει πείρα για να χειριστεί τον εαυτό του, δεν έχει κριτήρια για να κρίνει την αξία του. Το μωρό στηρίζεται στις εμπειρίες του με τους ανθρώπους και στα μηνύματά τους για την αξία του ως άτομο. Η εμπειρία, ιδιαίτερα στην παιδική ηλικία, διαπλάθει τον εγκέφαλο. Οι βασικές εμπειρίες σχετίζονται με το πόσο αξιόπιστοι και θετικοί είναι οι γονείς προς το παιδί, με τις ευκαιρίες και την καθοδήγηση που του προσφέρουν έτσι ώστε να μάθει να χαλιναγωγεί τη στενοχώρια του, να ελέγχει την παρόρμησή του και να εκδηλώνει ενσυναίσθηση.

Σε πολλές θεωρίες της προσωπικότητας οι εμπειρίες της πρώιμης παιδικής ηλικίας θεωρούνται πολύ σημαντικές. Ο σημαντικότερος παράγοντας είναι ο βαθμός στον οποίο βίωσε κανείς αγάπη και αποδοχή από τους σημαντικούς άλλους, συνήθως από τους γονείς. Ο Rogers (κλινική ψυχολογία, προσωποκεντρική θεωρία)⁵⁴ πίστευε ότι τα παιδιά έχουν την ανάγκη να νιώθουν πως οι σημαντικοί και πολύτιμοι γι αυτά άνθρωποι τα αγαπούν και τα εκτιμούν «χωρίς όρους». Η αγάπη των σημαντικών αυτών ανθρώπων μπορεί να προσφέρεται είτε υπό όρους είτε ανεπιφύλακτα. Αν έχουμε τη δεύτερη περίπτωση (χωρίς προσαρτημένους όρους), τότε τα παιδιά είναι σε θέση να δέχονται και να εκφράζουν όλα τα συναισθήματά τους, να δέχονται και να εκτιμούν τον εαυτό τους.

⁵³ <http://www.vita.gr>

⁵⁴ Mery T., “Πρόσκληση στην Προσωποκεντρική Προσέγγιση”, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτης,, 2002

Όσο τα παιδιά είναι σε μικρή ηλικία, η επικοινωνία μαζί τους, συνήθως, είναι εύκολη και αβίαστη γιατί είναι στηριγμένη κατά μεγάλο μέρος στη συναισθηματική επαφή, την τρυφερότητα, την απεριόριστη εμπιστοσύνη που δείχνουν στους γονείς τους, καθώς και στην απουσία κριτικής από την πλευρά τους.

Σε πιο μεγάλη ηλικία, υπάρχουν περιπτώσεις παιδιών που έχουν ανικανοποίητη ανάγκη για επικοινωνία ώστε χρησιμοποιούν αρνητικές μορφές συμπεριφοράς, για να αναγκάσουν τους γονείς τους να ασχοληθούν μαζί τους, έστω και με άσχημη συμπεριφορά. Ακόμα και η τιμωρία είναι προτιμότερη γι' αυτά τα παιδιά από την αδιαφορία και την απουσία επικοινωνίας. Άλλα παιδιά που μεγαλώνουν μέσα σε οικογένειες αδιάφορες ή προβληματικές, χωρίς επικοινωνία, μπορούν να παρουσιάσουν «ψευδοκαθυστέρηση», να έχουν δηλαδή όλες τις ενδείξεις πνευματικής καθυστέρησης ενώ στην πραγματικότητα γεννήθηκαν με φυσιολογική νοημοσύνη.

Ο ψυχισμός του παιδιού είναι ακόμα αθώος και αδιαμόρφωτος, δεν έχει χαραχτεί από απανωτές δυσάρεστες εμπειρίες και αναμνήσεις. Όσο μεγαλώνει όμως το παιδί, αλλάζει ο εσωτερικός του κόσμος και εκφράζει διαφορετικά τα συναισθήματά του. Γίνεται πιο επιλεκτικό, πιο κουμπωμένο, λιγότερο αυθόρμητο. Η αναζήτηση της δικής του ταυτότητας και η προσπάθειά του να χτίσει μια δικιά του, ξεχωριστή προσωπικότητα, το κάνουν να στραφεί κυρίως προς το ξεδίπλωμα και την έκφραση των αρνητικών του συναισθημάτων.

7.7 ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ «ΠΡΟΤΥΠΑ»

Η αίσθηση ευθύνης των γονιών απέναντι στα παιδιά τους, τους κάνει πολλές φορές να υπερβάλλουν και να θεωρούν τον εαυτό τους υπεύθυνο για όλα. Κάθε πράξη του παιδιού τους, κάθε εκδήλωση συμπεριφοράς, κάθε επιτυχία ή αποτυχία, ακόμα και οι σκέψεις τους αντανακλούν στο γονιό και τον κάνουν να αισθάνεται επιτυχημένος ή αποτυχημένος στον ρόλο του.

Τα μεγαλύτερα και τα δυσκολότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει μια οικογένεια δεν προέρχονται από τις ατυχίες της, την οικονομική της κατάσταση ή τη σωματική κούραση. Τα προβλήματα είναι κατά πλειοψηφία προβλήματα και δυσκολίες στις σχέσεις με τους άλλους, όπως δυσκολίες και έλλειψη ουσιαστικής επικοινωνίας με το σύντροφο, τα παιδιά, τους συγγενείς.

Σε μία πρόσφατη εκτεταμένη έρευνα με οικογένειες, που έγινε στο Πανεπιστήμιο της Ουάσινγκτον, αναλύθηκε προσεκτικά και κατ' επανάληψη στη διάρκεια τεσσάρων ετών η αλληλεπίδραση μεταξύ γονιών και παιδιών. Οι ερευνητές κατέληξαν σε τρεις αρκετά κοινούς τύπους «συναισθηματικά ακατάλληλων» γονιών:

- Τους αδιάφορους, αυτούς δηλαδή που αγνοούν εντελώς τα συναισθήματα, αντιμετωπίζουν τις κάθε είδους συναισθηματικές εκρήξεις των παιδιών τους ως μπελά που πρέπει να τον υπομείνουν, ώσπου να περάσει, και δεν κάνουν την παραμικρή προσπάθεια να πλησιάσουν το παιδί τους ή να του δείξουν άλλους τρόπους να χειρίζεται τα συναισθήματά του.
- Τους υπερβολικά παραχωρητικούς, που θεωρούν θεμιτό κάθε συναισθηματικό ξέσπασμα του παιδιού και δεν κρίνουν απαραίτητο να του δείξουν άλλους τρόπους αντίδρασης, ενώ προσπαθούν πολύ συχνά, προκειμένου να μην «το κακοκαρδίσουν», να απαλύνουν τις αντιδράσεις του με δωροδοκίες.
- Τους υπερβολικά αυστηρούς, αυτούς δηλαδή που αντιδρούν μιλώντας άσχημα, υποτιμητικά, τιμωρούν και απαγορεύουν σχεδόν κάθε συναισθηματική εκδήλωση και οργίζονται με τα πρώτα σημάδια εκνευρισμού, δυσαρέσκειας, θυμού του παιδιού τους.
- Τους υπερπροστατευτικούς, που είναι αρκετά συνηθισμένη κατηγορία γονιών στην Ελλάδα. Οι υπερπροστατευτικοί γονείς είναι αυτοί που αντιμετωπίζουν το παιδί τους ως σωματικά και συναισθηματικά ανάπηρο και προσπαθούν να το προστατέψουν από οτιδήποτε θα μπορούσε -κατά τη γνώμη τους- να το βλάψει ή να το πληγώσει. Για να το πετύχουν αυτό, προσπαθούν να ασκούν μονίμως έλεγχο πάνω στη ζωή του, αποφεύγουν «κακοτοπιές» και δυσάρεστες καταστάσεις «για να μη στενοχωρηθεί» και δεν του αφήνουν ευκαιρίες να μάθει από τις αρνητικές εμπειρίες και τα λάθη του.

Σύμφωνα με την έρευνα, τα παιδιά των γονιών που ανήκαν στις τρεις πρώτες κατηγορίες είχαν -μεγαλώνοντας- πιο συχνά έντονα ξεσπάσματα, δεν μπορούσαν να χειριστούν τα συναισθήματά τους, στενοχωριόνταν συχνότερα και εκδήλωναν λιγότερη τρυφερότητα και περισσότερη επιθετικότητα απέναντι στα μέλη της οικογένειάς τους και τους φίλους τους. Ακόμα, παρουσίαζαν υψηλότερα επίπεδα ορμονών άγχους και άλλων δεικτών βιολογικής διέγερσης.

Από κοινωνική άποψη ήταν λιγότερο αγαπητά στους φίλους τους και δυσκολεύονταν να έχουν σταθερή θέση στην ομάδα των συνομηλίκων τους, επειδή έδειχναν ατομικιστική, επιθετική ή αγενή συμπεριφορά. Στα μαθήματα

δυσκολεύονται πιο συχνά να συγκεντρωθούν -είτε μέσα στην τάξη είτε στο σπίτι- και γενικά οι επιδόσεις τους δεν ήταν τόσο καλές. Στο μέλλον, η έλλειψη συναισθηματικής παιδείας και ωριμότητας είναι πολύ πιθανόν να τους εμποδίζει σε πολλούς τομείς της ζωής τους, να δυσκολεύει τις σχέσεις τους και να μην τους επιτρέπει να νιώθουν πληρότητα και ικανοποίηση με αυτά που κάνουν, ακόμη και αν τα έχουν επιλέξει.⁵⁵

Σε μια λειτουργική οικογένεια, η συναισθηματική εκφραστικότητα των μελών της, μπορεί να περιλαμβάνει όλο το φάσμα, όχι μόνο των θετικών αλλά και των αρνητικών συναισθημάτων. Για παράδειγμα τη δυνατότητα έκφρασης θυμού ή σύγκρουσης χωρίς αυτό να βιώνεται ως προδοσία, καταστροφή ή απειλή για τη συνοχή της οικογενειακής ισορροπίας. Επίσης, είναι σημαντικό το λεκτικό μέρος της επικοινωνίας, να είναι όσο το δυνατόν συμβατό με το εξωλεκτικό (μιμήσεις, γκριμάτσες, σιωπές, απόσυρση, παθητική επιθετικότητα). Μια τέτοια εύρυθμη λειτουργία, προσφέρει ευκολότερα τη δυνατότητα προσαρμογής της οικογένειας, σε αλλαγές, είτε εξωγενείς είτε εγγενείς, που απορρέουν από τον κύκλο ζωής της.

Οι μελετητές της οικογενειακής επικοινωνίας υποστηρίζουν επίσης, ότι ο ένας από τους καλύτερους τρόπους για να συνδεθούν τα μέλη της οικογένειας μεταξύ τους, είναι να συμμετέχουν σε κοινές δραστηριότητες. Μια από τις σημαντικότερες είναι το φαγητό. Το φαγητό αποτελεί για όλους τους ανθρώπους μια άμεση και πολύ ουσιαστική επικοινωνία. Σε παλιότερες κοινωνίες, τα μέλη της οικογένειας συνδέονταν χάρη στο φαγητό με μια σχεδόν ιερή σχέση. Σήμερα, πολλές οικογένειες είτε από έλλειψη χρόνου, είτε επειδή δεν το θεωρούν απαραίτητο, σπάνια κάθονται μαζί στο τραπέζι. Έτσι όμως τα παιδιά στερούνται την εικόνα του συνόλου, της ομάδας, που είναι ουσιαστικό μήνυμα για τη συμπεριφορά τους προς τα αδέρφια, τους γονείς και τον εαυτό τους.

Οι γονείς λειτουργούν σαν πρότυπο για τα παιδιά τους οπότε αυτά πιθανότατα θα τους μιμηθούν στην ενήλικη ζωή τους. Είναι σημαντικό για τα παιδιά να βλέπουν μια καλή συντροφική σχέση στο σπίτι καθώς μεγαλώνουν. Ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς χειρίζονται τις καθημερινές συζυγικές δυσκολίες και διαφορές, έχει μεγάλη επίδραση στη μελλοντική συναισθηματική εξέλιξη και προσαρμογή των παιδιών τους στην κοινωνία. Όταν η σχέση μεταξύ των δυο γονιών λειτουργεί καλά το παιδί κερδίζει μια ισχυρή συναισθηματική ασφάλεια, η οποία του είναι απαραίτητη για να

⁵⁵ <http://www.vita.gr>

μπορέσει να εξερευνήσει τους άλλους ανθρώπους και να δημιουργήσει σχέση μαζί τους. Αντίθετα όταν η συναισθηματική ασφάλεια του παιδιού διαβρώνεται από καταστροφικές διαμάχες των γονιών, το παιδί χάνει την εμπιστοσύνη και την αυτοπεποίθησή του. Διστάζει να προχωρήσει μπροστά ή προχωρά με απορρυθμισμένο τρόπο, ενώ δυσκολεύεται να στηριχθεί στον εαυτό του ή να βρει στήριξη σε σχέσεις με άλλους.

Η συζήτηση είναι ένας πολιτισμένος τρόπος διαφωνίας. Δίνει στα παιδιά το πρότυπο για τη μέθοδο, με την οποία μπορούν να φτάσουν σε ένα συμβιβασμό, να βρουν μια λύση ή να συμφωνήσουν που και γιατί διαφωνούν. Οι συζητήσεις γίνονται σε μια ατμόσφαιρα αμοιβαίου σεβασμού όπου οι φωνές δεν υψώνονται. Από την άλλη, οι καβγάδες συχνά γίνονται με κατηγορίες και φωνές. Όταν οι μεγάλοι καβγαδίζουν, καταστρέφουν την αίσθηση ασφάλειας στο σπίτι. Αν το κυρίαρχο κλίμα στην οικογένεια είναι αρνητικό μαθαίνουν να βλέπουν τον κόσμο με παθητικό και αρνητικό βλέμμα και να χρησιμοποιούν τη γκρίνια και τον καβγά στη θέση της δράσης και της προσπάθειας επίλυσης των προβλημάτων. Ο σεβασμός για τους μεγάλους μειώνεται καθώς επίσης ελαττώνεται η αίσθηση αυτοσεβασμού του παιδιού.⁵⁶

7.8 ΤΡΙΓΩΝΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η έννοια των τριγώνων παρέχει το θεωρητικό πλαίσιο για την κατανόηση της λειτουργίας, σε μικροσκοπικό επίπεδο, όλων των συναισθηματικών συστημάτων. Ακόμα περισσότερο, η βήμα προς βήμα κατανόηση των τριγώνων παρέχει στον θεραπευτή μια άμεση πρόταση εργασίας, την οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει ο ίδιος ή οποιοδήποτε μέλος της οικογένειας για μια προβλέψιμη αλλαγή στη λειτουργία ενός συναισθηματικού συστήματος. Το μοντέλο της λειτουργίας των τριγώνων είναι ίδιο σε όλα τα συναισθηματικά συστήματα. Όσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο διαφοροποίησης ή όσο πιο σημαντική είναι η σχέση, τόσο πιο έντονα είναι αυτά τα σχήματα. Αντίθετα, ακριβώς τα ίδια σχήματα είναι λιγότερο έντονα στα υψηλότερα επίπεδα διαφοροποίησης και στις λιγότερο σημαντικές σχέσεις.

Το συναισθηματικό σύστημα δύο ατόμων είναι ασταθές, γι' αυτό και κάτω από την επήρεια στρες διαμορφώνεται από μόνο του σε σύστημα τριών ατόμων ή

τρίγωνο. Ένα σύστημα μεγαλύτερο των τριών ατόμων αποτελείται από μια σειρά από αλληλοδιαπλεκόμενα τρίγωνα. Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά της λειτουργίας ενός τριγώνου είναι τα ακόλουθα. Καθώς η ένταση συσσωρεύεται σε ένα σύστημα δύο ατόμων, συνήθως ο ένας νιώθει λιγότερο άνετα από τον άλλο. Αυτός που βρίσκεται στην πιο άβολη θέση τριγωνοποιεί ένα τρίτο πρόσωπο, λέγοντας στο δεύτερο πρόσωπο μια ιστορία για τον τρίτο. Αυτό απαλώνει την ένταση ανάμεσα στους δύο πρώτους και την μεταφέρει ανάμεσα στο δεύτερο και το τρίτο πρόσωπο. Ένα τρίγωνο σε κατάσταση ηρεμίας αποτελείται από μια «άνετη» δυάδα και έναν «αουτσάιντερ». Η καλύτερη θέση είναι να αποτελεί κανείς μέρος της δυάδας. Όταν στον «αουτσάιντερ» αυξάνεται η ένταση, η επόμενη προβλεπόμενη κίνησή του είναι να σχηματίσει δυάδα με ένα από τα πρόσωπα του αρχικού ζεύγους, καθιστώντας το άλλο μέλος περιθωριακό.

Έτσι οι δυνάμεις μέσα στο τρίγωνο αλλάζουν και μετακινούνται από στιγμή σε στιγμή ή και για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα. Όταν το τρίγωνο βρίσκεται σε ένταση, η εξωτερική θέση είναι η προτιμότερη. Είναι η στάση που δηλώνει το εξής: Εσείς οι δύο μαλώστε και αφήστε με απ' έξω. Αν σ' αυτό προσθέσουμε την επιπλέον διάσταση του πως θα κερδηθεί η εγγύτητα ή θα αποφευχθεί η ένταση, το τρίγωνο παρέχει ακόμα μια πιο παραστατική περιγραφή των μετατοπιζόμενων δυνάμεων. Κάθε μέλος του τριγώνου κινείται διαρκώς είτε για να ανακουφιστεί λίγο παραπάνω μέσα από την εγγύτητα είτε για να αποσυρθεί από την ένταση, και κάθε κίνηση του ενός συνεπάγεται μια διορθωτική κίνηση από τον άλλο.

Σε κατάσταση έντασης, όταν δεν είναι δυνατό για το τρίγωνο να μετατοπίσει, με το συνηθισμένο τρόπο, τις δυνάμεις μέσα σε αυτό, τα δύο μέλη της αρχικής δυάδας θα βρουν ένα άλλο βολικό τρίτο πρόσωπο (θα τριγωνοποιήσουν ένα άλλο άτομο) και οι συναισθηματικές δυνάμεις θα διατρέξουν τα κυκλώματα στο νέο τρίγωνο. Τα κυκλώματα στο πρώτο τρίγωνο ησυχάζουν, αλλά είναι έτοιμα να ενεργοποιηθούν οποιαδήποτε στιγμή. Σε περιόδους πολύ μεγάλης έντασης ένα σύστημα θα τριγωνοποιήσει όλο και περισσότερα άτομα που δεν ανήκουν σε αυτό. Ένα συνηθισμένο παράδειγμα είναι μια οικογένεια με μεγάλο στρες, η οποία χρησιμοποιεί το σύστημα των τριγώνων για να εμπλέξει γείτονες, σχολεία, αστυνομία, κλινικές και ένα φάσμα από ξένους προς το σύστημα ανθρώπους, για να πάρουν μέρος στο οικογενειακό πρόβλημα. Μ' αυτό τον τρόπο η οικογένεια μειώνει

⁵⁶ Τζωρτζακάκη Κ., “Μαμά κόψε το κήρυγμα”, Τόμος Β, Αθήνα, Εκδόσεις Καλέντης, 2007,σελ 50

την ένταση στο εσωτερικό της και διαμορφώνει συνθήκες ώστε αυτή την οικογενειακή ένταση να την παλέψουν οι τρίτοι.

Έπειτα από μεγάλο χρονικό διάστημα τα μέλη ενός τριγώνου αποκτούν σταθερές συμπεριφορές και καθορισμένες λειτουργικές θέσεις το ένα προς το άλλο. Ένα συνηθισμένο σχήμα είναι αυτό στο οποίο η μητέρα και το παιδί σχηματίζουν τη στενή δυάδα και ο πατέρας είναι το αουτσάιντερ. Σε αυτό το τρίγωνο, η λεπτό προς λεπτό διαδικασία των συναισθηματικών δυνάμεων μετατοπίζεται πάνω στο τρίγωνο, αλλά όταν οι δυνάμεις ηρεμούν, το κάθε άτομο βρίσκεται πάντα στην ίδια θέση. Ένα τρίγωνο έχει δύο θετικές και μια αρνητικά πλευρά. Για παράδειγμα, ένα μέλος από την στενή δυάδα μπορεί να έχει θετικά συναισθήματα για τον αουτσάιντερ, ενώ το άλλο νιώθει αρνητικά γι' αυτόν.

Η έννοια του τριγώνου είναι πολύ πιο προσιτή για την κατανόηση ενός συστήματος τριών ατόμων απ' ότι οι πιο συμβατικές έννοιες του οιδιπόδειου συμπλέγματος. Για παράδειγμα η σύγκρουση μεταξύ αδερφών συνίσταται, σχεδόν παγκόσμια, σε ένα τρίγωνο μεταξύ της μητέρας και των δύο παιδιών, στο οποίο η μητέρα έχει μια θετική σχέση με το καθένα από τα παιδιά, με αποτέλεσμα η σύγκρουση να πραγματοποιείται ανάμεσα στα παιδιά. Η έννοια του τριγώνου παρέχει πολύ περισσότερες ενδείξεις για το τι πρέπει να αλλάξει στην περίπτωση των αδερφών από αυτές που μας δίνει η θεωρία του οιδιπόδειου. Ακόμα και στο πιο παγιωμένο τρίγωνο οι θετικές και αρνητικές δυνάμεις μετακινούνται μόνιμα μπρος-πίσω. Ο όρος παγιωμένο αναφέρεται στην πιο χαρακτηριστική του θέση. Ένα σύστημα τριών ατόμων είναι ένα τρίγωνο, ένα σύστημα τεσσάρων ατόμων είναι τέσσερα βασικά τρίγωνα, ένα σύστημα πέντε ατόμων είναι εννέα βασικά τρίγωνα κ. λ. π. Ο αριθμός τους αυξάνει με γεωμετρική πρόοδο καθώς τα συστήματα διευρύνονται. Επιπλέον υπάρχει μια ποικιλία δευτερευόντων τριγώνων, όταν δύο ή περισσότερα άτομα ενώνονται στη μια γωνία του τριγώνου για ένα συναισθηματικό ζήτημα, τη στιγμή που το ενδιαφέρον μετατοπίζεται σε άλλο θέμα.

Υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά του τριγώνου τα οποία προσφέρονται από μόνα τους στην ψυχοθεραπεία ή σε οποιαδήποτε άλλη προσπάθεια αλλαγής του τριγώνου. Οι συναισθηματικές δυνάμεις μέσα σε ένα τρίγωνο λειτουργούν τόσο προβλέψιμα όσο ένα συναισθηματικό αντανακλαστικό. Η απαντητικότητα λειτουργεί αλυσιδωτά, με τρόπο ώστε η μια αντίδραση να ακολουθεί την άλλη προβλέψιμη ακολουθία. Το θεραπευτικό σύστημα βασίζεται στην ικανότητα να παρατηρεί κανείς

προσεκτικά τον ρόλο που παίζει ο εαυτός και να ελέγχει συνειδητά αυτή την προγραμματισμένη συναισθηματική απαντητικότητα.

Τόσο η παρατήρηση όσο και ο έλεγχος είναι δύσκολα. Η παρατήρηση δεν είναι δυνατή μέχρις ότου μπορέσει κανείς να ελέγξει τις δικές του αντιδράσεις σε τέτοιο βαθμό, ώστε να είναι σε θέση να παρατηρήσει. Η διαδικασία της παρατηρήσεις επιτρέπει έναν μεγαλύτερο έλεγχο, ο οποίος με την σειρά του, μέσα από μια σειρά μικρών βημάτων, επιτρέπει ακόμα πιο βελτιωμένη παρατήρηση. Η διαδικασία με την οποία γίνεται κανείς ικανός να παρατηρεί αποτελεί μόλις την αρχή για το πρώτο μικρό βήμα που θα του επιτρέψει να τοποθετήσει τον εαυτό του “έξω” από ένα συναισθηματικό σύστημα. Μόνο όταν κάποιος μπορεί να βγει λίγο απ’ έξω, είναι δυνατό να αρχίσει να παρατηρεί και να τροποποιεί ένα συναισθηματικό σύστημα.

Τελικά μόνο όταν ο ένας από τους τρεις μπορέσει να ελέγξει τις συναισθηματικές του αντιδράσεις με το να μην παίρνει το μέρος κανενός από τους άλλους δύο, ενώ παραμένει σταθερά κοντά τους συναισθηματικά, θα μπορέσει να μειωθεί η συναισθηματική ένταση μέσα στη δυάδα και οι δύο να κινηθούν προς ένα υψηλότερο επίπεδο διαφοροποίησης. Αν το τριγωνοποιημένο άτομο δεν μπορεί να παραμείνει σε συναισθηματική επαφή, η δυάδα θα κάνει τρίγωνο με κάποιον άλλο.⁵⁷

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

ΤΑ ΝΕΑ ΖΕΥΓΑΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΤΡΙΚΕΣ ΤΟΥΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ

Όταν δύο σύντροφοι ενώνονται με την πρόθεση να δημιουργήσουν οικογένεια, αυτό αποτελεί την επίσημη έναρξη της διαμόρφωσης μιας νέας οικογενειακής μονάδας. Ωστόσο υπάρχουν πολλά βήματα που πρέπει να γίνουν από την τυπική εγκαινίαση μιας οικογένειας έως τη δημιουργία μιας βιώσιμης οικογενειακής μονάδας.

⁵⁷ Bowen M., “Τρίγωνα στην οικογένεια”, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 1998.

Ένα από τα καθήκοντα που επιβαρύνουν το νέο ζευγάρι είναι η διαπραγμάτευση της σχέσης τους με την οικογένεια καταγωγής του κάθε συντρόφου. Επιπλέον κάθε οικογένεια καταγωγής πρέπει να προσαρμοστεί στον αποχωρισμό ή στον μερικό χωρισμό ενός από τα μέλη της, στην ένταξη ενός νέου μέλους και στην αφομοίωση του υποσυστήματος των συντρόφων στη λειτουργία του οικογενειακού συστήματος. Αν οι μακρόχρονες εδραιωμένες δομές των οικογενειών καταγωγής δεν μεταβληθούν μπορεί να απειλήσουν τις διαδικασίες διαμόρφωσης της νέας μονάδας.

Όσο και αν φαίνεται περίεργο όταν παντρεύονται δύο άνθρωποι παντρεύονται και δύο οικογένειες. Η οικογένεια της νύφης και του γαμπρού. Το ζευγάρι όμως είναι ο χώρος σε μια δέσμευση, σε μια σχέση, σε μια προοπτική ζωής, που αφορά αποκλειστικά τους δυο συντρόφους. Η οικογένεια είναι ο χώρος της αφοσίωσης δηλαδή του σεβασμού, ακόμη και της υπακοής, σε κανόνες που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά. Οι δύο αυτοί χώροι μπορεί να είναι ασύμβατοι, η «φωνή του αίματος» από τη μια και από την άλλη μια επιλογή η οποία πηγάζει από ένα αμοιβαίο συναίσθημα. Κάτι που η οικογένεια καταγωγής ενός από τους συντρόφους θεωρεί καλό, μπορεί να είναι κακό για το ζευγάρι και, αντιστρόφως, αυτό που το ζευγάρι θεωρεί καλό, μπορεί να είναι κακό για την οικογένεια καταγωγής.

Είναι χρήσιμο να σημειώσουμε ότι, στις σύγχρονες κοινωνίες, οι σύζυγοι – σύντροφοι προέρχονται κατά κανόνα από διαφορετικά περιβάλλοντα, πολλές από τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις τους δεν είναι κοινές και, επομένως, ούτε η αντίδραση σε διάφορα γεγονότα είναι αναγκαστικά κοινή ούτε η διαμόρφωση των στενών σχέσεων που προϋποθέτει μια συμβίωση είναι αυτονόητη ή και απλή. Σήμερα, σε κάθε γάμο, διαφορετικοί τρόποι ζωής, τρόποι σκέψης και επικοινωνίας, τελετουργίες και καθημερινή ρουτίνα πρέπει να συνδυαστούν σε έναν οικογενειακό κόσμο. Τούτο σημαίνει ότι οι δύο σύζυγοι πρέπει να επιτύχουν την οικοδόμηση μιας νέας πολιτισμικής πραγματικότητας. Λειτουργούν σε έναν εκ των προτέρων ελάχιστα δομημένο χώρο μέσα στον οποίο συναντώνται δύο διαφορετικοί κόσμοι. Στην κατάσταση αυτήν, για την οποία ούτε είχαν προετοιμαστεί ούτε συγκεκριμένοι κανόνες υπάρχουν, οι σύζυγοι πρέπει να προβούν στις δικές τους διευθετήσεις.

Η ποικιλία τρόπων οργάνωσης του ιδιωτικού βίου, τα οικογενειακά σχήματα με τις παραλλαγές, τους ενδιασμούς και τις εναλλαγές τους, συνθέτουν την εικόνα της ρευστότητας που σήμερα χαρακτηρίζει την οικογενειακή πραγματικότητα.⁵⁸

⁵⁸ Μουσούρου Λ., “Οικογένεια και οικογενειακή πολιτική”, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg, 2005.

8.1 ΤΟ ΑΙΣΘΗΜΑ ΤΟΥ «ΑΝΗΚΕΙΝ»

Πώς μπορεί λοιπόν ένα νέο ζευγάρι να κρατήσει την αναγκαία απόσταση από τις πατρικές οικογένειες, χωρίς να τραυματίσει τους δεσμούς με τους γονείς αλλά και μεταξύ τους; Χρειάζεται να αναγνωρίσουν τα συναισθήματά τους, που τις περισσότερες φορές είναι σεβασμός, αίσθημα χρέους, ενοχή και συμπόνια για γονείς που γερνούν και δεν αλλάζουν νοοτροπία, χρειάζεται να κατανοήσουν επίσης ότι οι γονείς του συντρόφου τους μπορεί να γίνουν ανταγωνιστικοί και εχθρικοί για το άτομο που βρέθηκε δίπλα στο παιδί τους, διαρκώς ανήσυχοι αν του εξασφαλίζει την ευτυχία. Για τον λόγο αυτό πρέπει μαζί να βάλουν όρια στους δεσμούς αφοσίωσης, υπακοής και αφομοίωσης, που επιζητά η πατρική τους οικογένεια.

Θα χρειαστεί, επίσης, οι σύντροφοι να παρατηρήσουν πόσο, ίσως, παλινδρομούν στην παιδική τους ηλικία, και γίνονται «άλλοι άνθρωποι», όταν βρίσκονται κάτω από την οικογενειακή στέγη, αγνοώντας τον σύντροφό τους και δίνοντας προτεραιότητα στους γονείς και άλλους στενούς συγγενείς. Η συμμαχία των συντρόφων θα ήταν καλό να είναι ορατή και ξεκάθαρη, όπως και η αλληλοϋπεράσπιση.

Το αίσθημα της αφοσίωσης, που πολλές φορές νιώθουν οι σύντροφοι για τις πατρικές τους οικογένειες, είναι η υπακοή στους κανόνες που ισχύουν στην οικογένεια καταγωγής και το αίσθημα ότι αποτελούν μέρος μια γονικής σχέσης, ότι ασπάζονται τους οικογενειακούς μύθους που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά. Η αφοσίωση κάνει τον άνθρωπο να νιώθει πως υπάρχει μέσα στον κύκλο της δικής του οικογένειας καταγωγής. Προσδιορίζει το αίσθημα του «ανήκειν» και του επιτρέπει να κάνει τα πρώτα βήματα προς την εξατομίκευση και τη διαφοροποίηση.

Πίστη είναι η εμπιστοσύνη στη σχέση μεταξύ δύο ανθρώπων που επέλεξαν ο ένας τον άλλον και οι οποίοι κατάγονται από διαφορετικές οικογένειες. Είναι η πεποίθηση πως αυτή η σχέση θα είναι η πιο σημαντική και για τους δυο και πως θα καθορίσει πλήρως ή εν μέρει την ενήλικη ζωή τους.

Η αφοσίωση είναι, ως ένα βαθμό, το αντίθετο της πίστης. Ανάμεσα στις δύο αυτές δυνάμεις, υπάρχει μια θεμελιώδης ασυμβατότητα, αφενός η δύναμη που ωθεί κάθε παιδί να παραμείνει το παιδί των γονιών του και αφετέρου η επιθυμία να γίνει ο

άνδρας ή η γυναίκα μιας ξένης ή ενός ξένου που την ή τον διάλεξε από τον έξω κόσμο, εκτός του οικογενειακού κύκλου.

Το άτομο κάνοντας πράξη την ικανότητά του να βγει από τα όρια της οικογένειας καταγωγής και να συνδεθεί με έναν άνθρωπο που δεν ανήκει στην ομάδα από την οποία προέρχεται περνά στο επόμενο στάδιο της διαδικασίας εξατομίκευσης και διαφοροποίησης που προσδιορίζουν την ανθρώπινη υπόσταση.⁵⁹

Η δημιουργία ενός καινούργιου κοινωνικού συστήματος σημαίνει δημιουργία ή ενδυνάμωση των ορίων γύρω από το ζευγάρι. Το ζευγάρι απομακρύνεται από ορισμένες προγενέστερες επαφές και δραστηριότητες. Η επένδυση στον γάμο λειτουργεί σε βάρος άλλων σχέσεων. Ο βαθμός επένδυσης στο γάμο μπορεί να εξαρτάται από το πλήθος των άλλων κοινωνικών ρυθμίσεων που έχουν εγκαταλειφθεί.

Στο πλαίσιο της καινούργιας σχέσης, το ζευγάρι φαίνεται να έχει δύο εναλλακτικές λύσεις: είτε να υπακούσει στους οικογενειακούς κώδικες είτε να επιλέξει την χειραφέτηση από τους κώδικες αυτούς και την εφεύρεση νέων. «Αιώνια υπακοή» στους κανόνες που διέπουν την λειτουργία της οικογένειας καταγωγής, σημαίνει παραίτηση από την ιδιωτική ζωή, δηλαδή θυσία της οικογενειακής ενότητας εις βάρος μιας πιο προσωπικής ανάπτυξης. Κάποιοι πιστεύουν πως η απομάκρυνση από την οικογένεια μπορεί να αποβεί καταστροφική. Φοβούνται, για παράδειγμα, πως μπορεί να προκαλέσει σφοδρή σύγκρουση, ή τόση οργή, που να αποκλειστεί κάθε πιθανότητα επικοινωνίας μεταξύ των μελών της οικογένειας. Επιλέγουν, λοιπόν, την υπακοή, για να αποφύγουν τα χειρότερα. Έτσι, το ζευγάρι παραμένει στην κατάσταση μιας ιδέας ή ενός ονείρου που τρέφουμε από καιρό σε καιρό, για να αντέχουμε την καθημερινότητα της αφοσίωσης, όπως στην παιδική ηλικία και στην εφηβεία.

Αντιθέτως, εάν το ζευγάρι επιλέξει να ζήσει τη ζωή του και να βγει έξω από τον οικογενειακό κύκλο, παίρνει το ρίσκο να το αποκηρύξουν ή τουλάχιστον να χάσει την υποστήριξη των συγγενών στις προσωπικές του επιλογές. Ο κοινωνικός και επαγγελματικός προσανατολισμός, οι συναισθηματικές επιλογές καθορίζουν το χάσμα ανάμεσα στην πραγματική τροχιά που διαγράφει ένας άνθρωπος και στην ιδεατή τροχιά που επιθυμούν οι δικοί του να διαγράψει στο πλαίσιο της αφοσίωσης.

Το ζευγάρι καλείται να αντιμετωπίσει την διαδικασία αποχωρισμού από την οικογένεια καταγωγής του καθενός και τη διαπραγμάτευση μιας νέας διαφορετικής

⁵⁹ <http://kerentzis.blogspot.com/search/label>

σχέσης με τους γονείς, τα αδέρφια και τα πεθερικά. Η αφοσίωση προς τους άλλους πρέπει να μετατοπιστεί καθώς οι πρωταρχικές δεσμεύσεις των νέων συζύγων αφορούν πλέον τον γάμο τους. Οι οικογένειες καταγωγής οφείλουν να αποδεχτούν και να υποστηρίξουν αυτή την διακοπή.

Η πατρική οικογένεια παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των αντιλήψεων που έχουν οι άνθρωποι σχετικά με τις σχέσεις με το σύντροφό τους. Τα θέματα που αφορούν την πατρική οικογένεια του κάθε συντρόφου χωριστά είναι σημαντικά από την άποψη ότι συχνά διαμορφώνουν κεντρικούς άξονες αντιλήψεων γύρω από τη σχέση. Ωστόσο το σημαντικότερο σημείο που πρέπει να καταστεί σαφές είναι ότι οι σύντροφοι ίσως χρειαστεί να εγκαταλείψουν τις απόψεις τους ως προς το τι ήταν ή είναι αποτελεσματικό στην πατρική τους οικογένεια και να υιοθετήσουν νέες κατευθυντήριες γραμμές για τους ίδιους. Αυτό επιπλέον θα τους βοηθήσει αφενός να κατανοήσουν καλύτερα την αναγκαιότητα να έλθουν σε επαφή με τις ανάγκες του συντρόφου τους και αφετέρου να καταλάβουν καλύτερα τον άνθρωπο που έχουν δίπλα τους.⁶⁰

Όταν οι σύντροφοι ενώνονται με τα δεσμά του γάμου ο καθένας τους προσδοκά ότι οι συναλλαγές που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της συζυγικής μονάδας θα λάβουν εκείνη τη μορφή με την οποία ο ίδιος είναι εξοικειωμένος. Ο κάθε σύντροφος θα προσπαθήσει να οργανώσει τη συζυγική μονάδα σύμφωνα με τις γραμμές πλευσεως που του είναι οικίες ή τις προτιμά και θα πιέσει τον άλλο να προσαρμοστεί σε αυτά.

Σε αυτό το σημείο είναι δυνατή η πραγματοποίηση μιας σειράς διευθετήσεων. Καθένας από τους συντρόφους θα έχει περιοχές στις οποίες δεν θα εμφανίζεται ελαστικός. Σε άλλες περιοχές πάλι μπορεί να επιλέγει εναλλακτικούς τρόπους ως απάντηση στις προτιμήσεις του άλλου. Κάθε σύντροφος θα επιβεβαιώνει τον άλλο σε ορισμένες περιπτώσεις ενώ σε άλλες θα τον ακυρώνει. Κάποιες συμπεριφορές ενισχύονται ενώ κάποιες άλλες εξασθενούν και αποβάλλονται καθώς οι σύντροφοι προσαρμόζονται και αφομοιώνουν ο ένας τις προτιμήσεις του άλλου. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται ένα νέο οικογενειακό υποσύστημα. Τότε τα μέλη του ζευγαριού καταλαβαίνουν πόσο βαθιά έχουν εξωτερικεύσει τα γονεϊκά πρότυπα, τα οποία καταπολεμούσαν παλιά. Έτσι ανακαλύπτουν ότι οι γονείς τους, είναι εκεί.

⁶⁰ Dattilio F. M. – Padesky C. A., “Συμβουλευτική Ζευγαριών”, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 1995, σελ 66

Είναι παρόντες μέσα από τις κουβέντες, την συμπεριφορά, το συναίσθημα που ενώνει το ζευγάρι. Και τα μέλη, του ζευγαριού, ο ένας απέναντι στον άλλον νιώθουν «χαμένα» μέσα σε αυτό που τους συμβαίνει και προσπαθούν να κρατήσουν αναλλοίωτες τις επιδράσεις που είχαν από τις οικογένειες τους, νιώθοντας ότι αυτός είναι ο μόνος τρόπος να αντεπεξέλθουν στην δύσκολη κατάσταση του έγγαμου βίου, απέναντι στο σύντροφο που έχουν διαλέξει.⁶¹

Η παρουσία του άλλου μέσα στο ζευγάρι βιώνεται σαν μια δοκιμασία την οποία δεν μπορούν να την αντιμετωπίσουν μόνοι και έχουν την ανάγκη να ανακαλέσουν στην μνήμη τους γεγονότα από την οικογένεια καταγωγής τους και μέσα από αυτά να προσπαθήσουν να δώσουν νόημα σε αυτό που τους συμβαίνει στην καινούργια τους οικογένεια. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι ενώ παλιά εναντιώνονταν στην οικογένεια τους, τώρα την θεωρούν σύμμαχο στην σκληρή πραγματικότητα της νέας τους κατάστασης.

Η αλήθεια είναι, ότι σήμερα τα περισσότερα νέα ζευγάρια έχουν ανάγκη οικογενειακής στήριξης για να ξεκινήσουν τη ζωή τους, συνήθως όχι για να εξασφαλίσουν τα στοιχειώδη αλλά κάτι περισσότερο. Είναι επίσης αλήθεια ότι ο Έλληνας γονιός έχει τη σκέψη του στα παιδιά του, κάνει τα πάντα γι αυτά αλλά αρνείται να συνειδητοποιήσει ότι επιτέλους αυτά μεγάλωσαν και ότι επιτέλους κι αυτός μπορεί να αποτραβηχτεί και να ησυχάσει. Αντίθετα, επιμένει να «παλεύει» για τις ανάγκες των παιδιών του, μέχρι τέλους.

8.2 ΛΟΓΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Ένας άνθρωπος από τη στιγμή που γεννιέται πιθανώς να αποτελέσει μέλος δύο ή περισσότερων πυρηνικών οικογενειών. Οι δυο βασικές είναι :α) η οικογένεια προσανατολισμού, δηλαδή η οικογένεια μέσα στην οποία γεννιέται κανείς και αποτελείται από τον εαυτό του, τα αδέρφια του και τους γονείς του. Και β) η οικογένεια αναπαραγωγής στην οποία μπαίνει κανείς όταν παντρεύεται (οπότε σχηματίζεται μια νέα πυρηνική οικογένεια). Σχηματίζοντας τη νέα αυτή πυρηνική οικογένεια (οικογένεια αναπαραγωγής) το άτομο που συνεχίζει να αποτελεί μέλος και

⁶¹ Angel S., “Ψυχολογία της καθημερινής ζωής”, Τόμος 3, 4, Αθήνα, Εκδόσεις Lector, 2004, σελ. 69

της οικογένειας προσανατολισμού, πρέπει να μπορεί να διαχωρίσει τους δύο ρόλους του (πατέρας και γιος) προκειμένου να μην υπάρχουν συγχύσεις και συγκρούσεις. Όταν δεν καταφέρνει να το κάνει αυτό το πιθανότερο είναι τα άλλα μέλη της οικογένειας προσανατολισμού, στην οποία ανήκει, να παρεμβαίνουν ανεξέλεγκτα στα ζητήματα της οικογένειας αναπαραγωγής προκαλώντας συγκρούσεις ή δυσλειτουργίες ανάμεσα στο ζευγάρι της οικογένειας αναπαραγωγής και σύγχυση στο παιδί με τα όποια αποτελέσματα στην συμπεριφορά του.

Μία από τις προσδοκίες όλων των γονέων είναι να δουν τα παιδιά τους να παντρεύονται. Ωστόσο συχνά συναντάμε αντιρρήσεις και επιφυλάξεις από τη μεριά τους για την επιλογή συντρόφου, ή ακόμη και για την απόφαση του παιδιού τους για το γάμο.

Το πως θα δεχτούν οι γονείς το γαμπρό ή τη νύφη στην αρχή, τις περισσότερες φορές παίζει καθοριστικό ρόλο στη μελλοντική εξέλιξη των σχέσεων ανάμεσα στους μεγάλους γονείς και το νέο ζευγάρι. Συνήθως οι κακές σχέσεις ανάμεσα στους νεαρούς συζύγους και τις πατρικές τους οικογένειες δημιουργούν ανταγωνισμούς και αντιπαλότητες και πολλές φορές είναι πηγή συγκρούσεων και μεταξύ των συντρόφων.

Είναι αναγκαίο το ζευγάρι να βάζει από νωρίς και ξεκάθαρα τα όριά του. Η ωριμότητα στους συντρόφους είναι ο σημαντικότερος παράγοντας ώστε να λειτουργήσει το ζευγάρι στους νέους ρόλους: τους συζυγικούς. Οι σχέσεις πεθερικών και νέου ζευγαριού χρειάζονται και από τις δύο πλευρές κατανόηση, αναπροσαρμογή των ρόλων τους έγκαιρα και ανάληψη των ευθυνών τους ο καθένας μέσα από το ρόλο του, προκειμένου να υπάρξει σωστή επικοινωνία και επαφή.⁶²

Οι βασικότεροι παράγοντες που μπορεί να αποβούν καταστροφικοί στη σχέση πατρικής οικογένειας και νέου ζευγαριού, είναι οι εξής:

- **Η συμβίωση και η συγκατοίκηση με τα πεθερικά.** Σ' αυτή την περίπτωση είναι πολύ πιθανό ο / η σύζυγος να νιώθει «ξένος / η», μπαίνοντας σε μία νοοτροπία όπου όλοι η άλλοι είναι εξοικειωμένοι, (εφόσον ακολουθούν τις αντιλήψεις της πατρικής οικογένειας), χάνει την αυτονομία του / της, την ανεξαρτησία του / της, πολλές φορές δέχεται την κριτική, τη σύγκριση αλλά και υποβιβάζεται από τις παρεμβάσεις και τις κατευθύνσεις της πατρικής οικογένειας του / της συντρόφου.

⁶² Χουρδάκη Μ., "Οικογενειακή Ψυχολογία", Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρη, 1992,σελ 307.

Είναι πιθανό ο / η σύζυγος να καλείται να παρέμβει και πολλές φορές η σχέση θα μπορούσε να κινδυνεύσει από την οριστική ρήξη.

- **Η οικονομική βοήθεια.** Ορισμένοι γονείς πολλές φορές βλέποντας τα παιδιά τους να δυσκολεύονται οικονομικά είτε επειδή τους ζητήθηκε από το ίδιο τους το παιδί, είτε επειδή το θεωρούν χρέος τους προσφέρουν οικονομική βοήθεια με αντάλλαγμα τον έλεγχο της οικογενειακής ζωής του ζευγαριού. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα το ζευγάρι να χάνει την ανεξαρτησία του και να είναι αυτό η πηγή προστριβών ανάμεσα στις δύο γενιές.

- **Η προκατάληψη.** Συχνά μέσα στο γάμο συναντάμε από την πλευρά της νύφης αλλά και της πεθεράς την ανταγωνιστική διάθεση της συζύγου και της μητέρας αντίστοιχα στην επιρροή του συζύγου, γιου. Αυτό πολλές φορές μπορεί να είναι η αρνητική προδιάθεση και η αγωνία της νέας γυναίκας που μπαίνει στο γάμο.

Στη διατήρηση της αρμονίας των σχέσεων σημαντικό ρόλο παίζει το κοινωνικό, μορφωτικό, οικονομικό επίπεδο, η ηλικία, τα ενδιαφέροντα, η προσωπική ζωή, τα βιώματα από την πατρική οικογένεια αλλά και η δομή της προσωπικότητας του κάθε ατόμου, προκειμένου να σταθεί στο δικό του ρόλο ο καθένας και να κρατήσει τις αποστάσεις του από τους υπόλοιπους. Για τους γονείς μεγάλη σημασία έχει ο βαθμός του συνδέσμου που έχουν με το παιδί τους, και η ύπαρξη άλλων παιδιών. Πιο παρεμβατικοί φαίνονται οι γονείς των μοναχοπαιδιών.⁶³

Οι κυριότεροι λόγοι που ωθούν τους γονείς να παρεμβαίνουν στη ζωή του παιδιού τους είναι οι εξής:

- **Αγάπη:** Πολλές φορές οι γονείς ξεκινάνε με τους καλύτερους σκοπούς και κίνητρα από αγάπη για το παιδί τους, να το βοηθήσουν, να προβλέψουν κάποια κακοτοπιά, να τους προσφέρουν απλόχερα την εμπειρία τους, ώστε το παιδί τους να μην κάνει κάποιο λάθος, ιδίως στον τομέα των σχέσεων. Η πολλή αγάπη όμως – εκφρασμένη με αυτό τον τρόπο- μπλοκάρει το παιδί, διότι δεν τη βιώνει ως αγάπη, αλλά ως μια εξωτερική δύναμη στη ζωή του που γίνεται τροχοπέδη στην προσωπική του εξέλιξη.

- **Εξουσία:** Άλλοτε πάλι οι γονείς θέλουν να συνεχίσουν να ασκούν την «εξουσία» τους στην οικογένεια. Δυσκολεύονται να παραδεχτούν ότι μεγαλώνοντας τα παιδιά τους έχουν δικαίωμα να παίρνουν μόνα τους αποφάσεις και προσπαθούν να

⁶³ <http://news.trikki.gr/ygeia/ygeiathem>

διατηρήσουν τις παλιές ισορροπίες. Αυτό όμως δεν είναι δυνατό να διατηρηθεί κι έτσι δημιουργούνται εντάσεις και καβγάδες στην οικογένεια.

▪ **Αδυναμία παραδοχής ότι το παιδί μεγάλωσε:** Δυστυχώς, πολλοί γονείς αδυνατούν να δεχτούν ψυχολογικά ότι το παιδί τους μεγάλωσε και θα πρέπει με τη σειρά του ν' ανοίξει τα δικά του φτερά και να κάνει μια μόνιμη σχέση, η οποία πιθανότατα θα καταλήξει σε γάμο. Οι γονείς αυτοί ξεχνάνε την προσωπική τους εμπειρία με τους δικούς τους γονείς και δυσκολεύονται ν' αντιληφθούν την ψυχολογική και φυσιολογική εξέλιξη των πραγμάτων. Συχνά εξακολουθούν να «νταντεύουν» το παιδί τους, κάτι που δημιουργεί φυσιολογικές αντιδράσεις από την πλευρά του. Οι ίδιοι αισθάνονται ότι το παιδί τους είναι αγάριστο, αφού δε δέχεται αυτά που του προσφέρουν.

▪ **Έλλειψη εμπιστοσύνης στο παιδί:** Μια μερίδα γονιών θεωρούν ότι το παιδί τους δεν είναι ώριμο για να πάρει τις σωστές αποφάσεις, κι έτσι επεμβαίνουν οι ίδιοι στη ζωή του. Το παράδοξο είναι ότι τις περισσότερες φορές σε αυτές τις περιπτώσεις το ενήλικο παιδί είναι ένας κατά τα άλλα επιτυχημένος ενήλικας, που έχει κάνει τις σπουδές του κι έχει μια καλή δουλειά καθώς επίσης και κοινωνική ζωή.

▪ **Αίσθηση του ότι οι γονείς πρέπει να είναι σημαντικοί:** Πολλές φορές, σκοπός της ζωής των γονιών είναι να δείξουν πόσο σημαντικοί είναι και να προβληθούν μέσω του παιδιού τους. Όταν οι γονείς επιλέγουν αυτόν τον δρόμο, στην ουσία προσυπογράφουν μια εγωιστική στάση ζωής, αφού δεν αφήνουν χώρο στο παιδί τους να κάνει αισθητή την παρουσία του και προσπαθούν διαρκώς να το «βελτιώσουν», ώστε να προβληθούν και οι ίδιοι.

▪ **Πεποίθηση ότι οι γονείς πάντα ξέρουν και θέλουν το καλύτερο για το παιδί τους:** Σίγουρα η εμπειρία ζωής που έχουν αποκομίσει οι γονείς είναι σπουδαία, αλλά για κάθε άτομο είναι σημαντικό να αποκτήσει τη δική του εμπειρία και να μην πορευτεί βάσει των συμβουλών που του δίνουν οι άλλοι.

Δεν είναι πάντα εύκολο για το ζευγάρι να διαφυλάξει τη σχέση του από την αρνητική επίδραση και την δυσμενή κριτική που του ασκούν γονείς, συγγενείς και φίλοι. Ένας βασικός λόγος για τον οποίο κάτι τέτοιο είναι δύσκολο είναι το γεγονός ότι οι άνθρωποι από τη φύση τους επιθυμούν να μοιραστούν τη χαρά τους με τους οικείους τους και επίσης να πάρουν τη συγκατάθεσή τους.

Το ζευγάρι πρέπει να ξέρει τι θέλει και να έχει αποφασίσει να είναι μαζί, άσχετα τις παρεμβάσεις των τρίτων. Επίσης, το ζευγάρι θα πρέπει να έχει καλή επικοινωνία μεταξύ του και σχέση βασισμένη σε αμοιβαία εμπιστοσύνη. Θετικό είναι

να μοιράζονται κοινούς στόχους και όραμα ζωής, καθώς επίσης και να αισθάνονται ότι μαζί είναι ευτυχισμένοι και ότι μπορούν να ανταπεξέλθουν σε διάφορες δυσκολίες. Οι δύο σύντροφοι θα πρέπει να μάθουν να μένουν ανεπηρέαστοι από τα σχόλια τρίτων, αλλά και να μπορεί να συζητάει ο ένας με τον άλλον τι σημαίνει η κριτική των τρίτων, πώς αισθάνονται, πώς μπορούν να ανταποκριθούν στην κατάσταση, κλπ. Αυτό θα πρέπει να γίνει χωρίς τσακωμούς και κακία, αλλά με μια στάση συσπείρωσης των μελών του ζευγαριού, αφήνοντας τους τρίτους απέξω και δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στις ανάγκες της δικής τους, νέας οικογένειας.⁶⁴

⁶⁴ <http://health.in.gr/news/article.asp?lngArticleID>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

Η ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Ορισμός ανατροφής: Καλλιεργώ και ενθαρρύνω όλες τις θετικές ιδιότητες και βοηθώ να αμβλυνθούν ή να εξαλειφθούν οι αρνητικές. Επειδή όμως το παιδί είναι άνθρωπος, αυτό προϋποθέτει καθημερινή προσπάθεια και αγώνα. Ανατρέφω ένα παιδί σημαίνει αγωνίζομαι κάθε στιγμή να το ενθαρρύνω, να το βοηθήσω, να το στηρίξω, να το ωθήσω προς την ανεξαρτησία.

Ως φυσικό συμπλήρωμα του ζευγαριού έρχεται το παιδί ή τα παιδιά. Σύμφωνα με τα καθιερωμένα, έτσι η οικογένεια θεωρείται πλήρης.⁶⁵ Όταν οι σύντροφοι ενώνονται με τα δεσμά του γάμου, ο καθένας τους προσδοκά ότι οι συναλλαγές που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της συζυγικής μονάδας θα λάβουν εκείνη τη μορφή με την οποία ο ίδιος είναι εξοικειωμένος. Ο κάθε σύντροφος θα προσπαθήσει να οργανώσει τη συζυγική μονάδα σύμφωνα με τις γραμμές πλεύσεως που του είναι οικείες ή τις προτιμίες και θα πείσει τον άλλον να προσαρμοστεί σε αυτές. Σε αυτό το σημείο είναι δυνατή η πραγματοποίηση μιας σειράς διευθετήσεων. Καθένας από τους συντρόφους θα έχει περιοχές στις οποίες δε θα εμφανίζεται ελαστικός. Σε άλλες περιοχές πάλι μπορεί να επιλέγει εναλλακτικούς τρόπους «σχετίζεσθαι» ως απάντηση στις προτιμήσεις του άλλου. Κάθε σύντροφος θα επιβεβαιώνει τον άλλο σε ορισμένες περιπτώσεις, ενώ σε άλλες θα τον ακυρώνει. Κάποιες συμπεριφορές ενισχύονται, ενώ κάποιες άλλες εξασθενούν και αποβάλλονται, καθώς οι σύντροφοι προσαρμόζονται και αφομοιώνουν ο ένας τις προτιμήσεις του άλλου. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται ένα νέο οικογενειακό σύστημα.

Η καλή ανατροφή απαιτεί μεγάλη και συνεχή προσπάθεια από την πλευρά και των δύο γονέων. Η ανατροφή ενός παιδιού αρχίζει πριν γεννηθεί. Οι μέλλοντες γονείς οραματίζονται τον ερχομό του και προετοιμάζονται ψυχικά για την υποδοχή του. Η ζωή τους θα αλλάξει ριζικά καθώς οι σύντροφοι μετατρέπονται σε γονείς.

⁶⁵ Τζωρτζακάκη Κ., “Μαμά κόψε το κήρυγμα”, Τόμος Α, Αθήνα, Εκδόσεις Καλέντης, 2005, σελ 30

Υπάρχουν ζευγάρια που θεωρούν ότι ένα παιδί θα συμπληρώσει τη σχέση τους. Άλλα, με δύσκολη σχέση μεταξύ τους, αποκτούν παιδί με την ελπίδα ότι αυτό θα είναι ο «μάγος» που θα εξαλείψει τις δυσκολίες. Ζευγάρια που δεν έχουν ψυχικό δεσμό, ελπίζουν ότι ένα παιδί θα τους συνδέσει ψυχικά.

Η ανατροφή των παιδιών προσφέρει πολλές ευκαιρίες για ατομική ανάπτυξη και για ενδυνάμωση του οικογενειακού συστήματος. Την ίδια στιγμή αποτελεί ένα πεδίο όπου δίνονται οι πιο σκληρές μάχες. Συχνά συγκρούσεις των συζύγων μεταφέρονται στο θέμα της ανατροφής των παιδιών, γιατί το ζευγάρι δεν μπορεί να διαχωρίσει τις γονεϊκές από τις συζυγικές αρμοδιότητες.

Με την ανατροφή του παιδιού, έρχονται στην επιφάνεια, χωρίς οι γονείς να το συνειδητοποιούν, τα δικά τους παιδικά βιώματα. Άλλα βιώματα και παιδαγωγικές απόψεις έχει ο ένας γονιός, άλλα ο άλλος. Παραδόξως, έχουν και οι δύο γονείς δίκιο, γιατί συνήθως την κατευθυντήρια γραμμή δεν τη δίνει η λογική τους, αλλά όσα ζήσανε και διδάχθηκαν στην πατρική τους οικογένεια.⁶⁶

Όταν γεννιέται ένα παιδί, πρέπει να εμφανιστούν νέες λειτουργίες. Η λειτουργία της συζυγικής μονάδας πρέπει να τροποποιηθεί ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του γονεϊκού ρόλου. Σε γενικές γραμμές, το σύστημα καλείται να κάνει τις σύνθετες αλλαγές που απαιτούνται για να μετατραπεί από ένα σύστημα δύο ατόμων σε ένα σύστημα τριών ατόμων. Συνήθως σε μια μονάδα τριών ατόμων η δέσμευση της γυναίκας, της οποίας η δέσμευση στο γάμο είναι βαθύτερη, ξεκινά με την εγκυμοσύνη. Το παιδί αποτελεί γι' αυτήν μια πραγματικότητα πολύ νωρίτερα απ' ό,τι για τον άντρα, καθώς αρχίζει να αισθάνεται πατέρα μόνο κατά τη γέννηση και μερικές φορές ακόμα αργότερα. Ο άντρας μπορεί να παραμείνει αδέσμευτος, ενώ η γυναίκα έχει ήδη αρχίσει να προσαρμόζεται σε ένα νέο επίπεδο διαμόρφωσης της οικογένειας.

Οι ανάγκες των παιδιών για συμμετοχή των γονιών τους στη ζωή τους είναι μεγάλες. Η ενεργός συμμετοχή των γονιών έχει κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη της προσωπικότητας, του χαρακτήρα, της ψυχοσύνθεσης, της συμπεριφοράς, της κοινωνικότητας και άλλων παραμέτρων που καθορίζουν τη ζωή των παιδιών.

Οι δύο γονείς θα πρέπει να ακολουθήσουν κοινή πορεία διαπαιδαγώγησης και αυτό είναι εφικτό όταν ανάμεσα στους γονείς υπάρχει ισοτιμία και ισοδυναμία ρόλων, όταν και οι δύο γονείς θεωρούν ισάξιους του εαυτούς τους ως προς την

⁶⁶ Τζωρτζακάκη Κ., "Μαμά κόψε το κήρυγμα", Τόμος Α, Αθήνα, Εκδόσεις Καλέντης, 2005, σελ 31.

ανατροφή των παιδιών τους, όταν τα καθήκοντα μοιράζονται εξίσου στον πατέρα αλλά και στην μητέρα, χωρίς να υπάρχουν στερεότυπα ότι η μητέρα π.χ. είναι υπεύθυνη για την αγωγή των παιδιών ή ότι ο πατέρας είναι αυτός που θα φροντίσει την παροχή υλικών αγαθών στην οικογένεια.

Και οι δύο γονείς πρέπει να είναι παρόντες σ' όλες τις φάσεις ανάπτυξης των παιδιών τους, προσφέροντας σημαντική καθοδήγηση και αγωγή, η οποία διέπεται από δημοκρατισμό, φιλελευθερισμό και διάλογο, χωρίς να υπάρχει αυταρχισμός και έλλειψη ελευθερίας στην έκφραση του παιδιού.⁶⁷

9.1 ΤΑ ΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η θέσπιση ορίων από τους γονείς, όσον αφορά τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, είναι πολύ σημαντική. Χρειάζεται όμως ιδιαίτερη προσοχή, διότι αν δεν γίνει με το σωστό τρόπο, στη σωστή στιγμή, ή αν δοθούν λανθασμένα όρια ή ακόμη αν αυτά δεν τηρηθούν, τότε όχι μόνο δεν θα επέλθει το επιθυμητό αποτέλεσμα, αλλά θα υπάρξουν και αρνητικές επιπτώσεις, τόσο στα ίδια τα παιδιά αλλά και γενικότερα στην οικογένεια.⁶⁸

Η χρήση ορίων από τους γονείς, είναι απαραίτητη ώστε να δημιουργηθεί μια σχέση συνεργασίας με τα παιδιά αλλά και για γίνει ξεκάθαρος στα παιδιά ο ρόλος τους, τα δικαιώματα αλλά και οι υποχρεώσεις τους. Η οριοθέτηση της συμπεριφοράς είναι αυτό που βοηθά το παιδί να κατανοήσει τους κανόνες και τις προσδοκίες των γονέων του, επομένως σχετίζεται με τη διδασκαλία και όχι με τη τιμωρία. Επίσης, το παιδί νιώθει ασφάλεια μέσα στην οικογένεια, καλλιεργείται η υπευθυνότητά του, και τίθενται οι βάσεις για γρηγορότερη αυτονομία του παιδιού.

Η έλλειψη ορίων στην οικογένεια έχει ως αποτέλεσμα το παιδί να μην μάθει την υποχώρηση, την εκτίμηση, το συμβιβασμό, αλλά και το σεβασμό προς τον άλλο.

⁶⁷ Μουσουρού Α., “Οικογένεια και οικογενειακή πολιτική”, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg, 2005, σελ. 97.

⁶⁸ <http://www.infokids.gr>

Επιπλέον, ένα παιδί που δεν γνωρίζει όρια και δεν μαθαίνει να τα τηρεί είναι ανασφαλές, αποπροσανατολίζεται εύκολα από κάθε είδος ερεθίσματος, δυσκολεύεται να συγκεντρωθεί στους στόχους του και βιώνει συχνά την απόρριψη και τις συνεχείς αποτυχίες. Όταν οι γονείς δεν βάζουν όρια στο παιδί τους, το εμποδίζουν να γίνει ανεξάρτητο και υπεύθυνο και παράλληλα καλλιεργούν την αίσθηση της απεριόριστης δύναμης η οποία το οδηγεί μακροπρόθεσμα σε πολλές απογοητεύσεις στον κόσμο έξω από την οικογένεια που δεν θα μπορεί να τις χειριστεί, καθώς πάντα θα τις χειρίζονταν άλλοι αντί γι' αυτό.

Στη διαδικασία θέσπισης των ορίων, σημαντική είναι η συνεργασία και συμφωνία μεταξύ του ζευγαριού. Οι γονείς πρέπει να λειτουργούν ως ομάδα για να αποφύγουν το «παιχνίδι του καλού και του κακού» έχοντας κοινή τακτική στη συμπεριφορά τους και να μην επιτρέπουν στο παιδί να χειρίζεται τον έναν για να πετύχει αυτό που θέλει και να κάνει τον άλλον να μοιάζει «κακός». Με σταθερότητα στην κοινή απόφαση και την κοινή αντιμετώπιση δείχνουν και στα παιδιά ότι ενδιαφέρονται και οι δύο το ίδιο και ότι έχουν την ίδια γνώμη, πείθοντας ευκολότερα τα παιδιά να προβληματιστούν με το περιεχόμενο της κατάστασης που έχει προκύψει και όχι με το ποιον θα πάρουν με το μέρος τους. Με αυτή την τακτική, οι γονείς αποτελούν ταυτόχρονα πρότυπο για σχέσεις συνεργασίας και όχι αντιπαλότητας, μυστικών και συμμαχιών μέσα στην οικογένεια για τα παιδιά τους.

Τα όρια που θα τεθούν από τους γονείς, θα πρέπει να είναι ξεκάθαρα και σταθερά. Αν τα όρια δεν είναι σταθερά, το παιδί μαθαίνει ότι με τον έναν ή τον άλλον τρόπο μπορεί να τα παρακάμψει, ασκώντας όλο και μεγαλύτερη πίεση. Για αυτό, οι γονείς δεν πρέπει να «προσπαθήσουν» να βάλουν όρια, αλλά να είναι πεπεισμένοι και αποφασισμένοι να το κάνουν.

9.2 ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΣΩΣΤΗ ΑΝΑΤΡΟΦΗ

Κάποιες βασικές προϋποθέσεις για τη δημιουργία θετικών και επικοινωνιακών σχέσεων μεταξύ γονέων και παιδιών, κατά τη διάρκεια της ανατροφής, είναι οι εξής:

- **Αμοιβαίος σεβασμός:** επιτυγχάνεται από την προσπάθεια των γονιών, οι οποίοι πρέπει να δείξουν πρώτοι σεβασμό προς τα παιδιά τους, περιορίζοντας τις αρνητικές παρατηρήσεις.
- **Ενθάρρυνση,** μέσω της αναγνώρισης των θετικών σημείων των παιδιών και της μείωσης της σημασίας των λαθών τους.
- **Αγάπη – Ασφάλεια:** τα παιδιά λαμβάνουν την αγάπη των γονιών τους κυρίως μέσω της σωστής επικοινωνίας μαζί τους και μέσω του αμοιβαίου σεβασμού.
- **Ενεργητική ακρόαση:** επιτυγχάνεται μέσω της συγκέντρωσης – με το βλέμμα αλλά και με τη στάση του σώματος – έτσι ώστε να νιώσει το παιδί ότι οι γονείς δέχονται τα συναισθήματά του.
- **Χρόνος για διασκέδαση:** πέρα από την ώρα που θα έχει κάθε παιδί δική του, η οικογένεια χρειάζεται τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα να διαθέτει χρόνο διασκεδάζοντας σαν οικογένεια.
- **Ειλικρίνεια:** αρχικά επιτυγχάνεται από τους γονείς και έπειτα υιοθετούν ειλικρινή στάση και τα παιδιά απέναντί τους.
- **Χρόνος για συζήτηση:** πρέπει να πραγματοποιείται σε ήρεμο κλίμα, χωρίς επικριτική και αυστηρή συμπεριφορά.
- **Αποφυγή χρήσης «ετικετών»:** Οι γονείς που συνηθίζουν να κολλάνε ετικέτες στα παιδιά τους δείχνουν την έλλειψη εμπιστοσύνης που έχουν σ' αυτά. Και τα παιδιά, δυστυχώς, έχουν την τάση να επαληθεύουν τις ετικέτες αυτές.⁶⁹

9.3 ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ «ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ»

Οι δημοκρατικές σχέσεις μέσα στην οικογένεια αναπτύσσονται καλύτερα όταν όλα τα μέλη έχουν ίσες ευκαιρίες για να συμμετάσχουν στη λήψη των

⁶⁹ Dr. Dinkmegier N. – Dr. Mak-kei G., “Σχολείο για γονείς”, Αθήνα, Εκδόσεις Θυμάρι, 2004, σελ. 19, 45.

αποφάσεων. Αυτή είναι και η βασική προϋπόθεση για να πετύχουν οι τακτικές συγκεντρώσεις της οικογένειας.

Η τακτική συγκέντρωση της οικογένειας είναι μια συνάντηση όλων των μελών της σε τακτικά χρονικά διαστήματα. Τα θέματα που συζητιούνται σ' αυτήν, είναι οι πεποιθήσεις τους, οι αξίες, οι επιθυμίες, τα παράπονα, τα σχέδια, οι απορίες και οι προτάσεις τους. Είναι για όλους μια ευκαιρία να ακουστούν σε θέματα που αφορούν όλη την οικογένεια.

Η τακτική αυτή συγκέντρωση είναι για την οικογένεια η κατάλληλη ώρα για να προγραμματίσει τις διασκεδάσεις της και να μοιραστεί τις ευχάριστες εμπειρίες και τα θετικά συναισθήματα που έχει ο ένας για τον άλλον. Το οικογενειακό συμβούλιο καλλιεργεί την αρμονική συμβίωση γιατί δίνουν το χρόνο για να τεθούν κανόνες, να ληφθούν αποφάσεις, να αναγνωριστούν τα όσα ευχάριστα συμβαίνουν μέσα στην οικογένεια, και να τονιστούν τα θετικά σημεία των μελών της. Αν μερικά μέλη της οικογένειας αποφασίσουν να μη συμμετέχουν, θα χρειαστεί να δεχτούν τις λογικές συνέπειες που θα προκύψουν από την απόφασή τους αυτή. Για παράδειγμα, η υπόλοιπη οικογένεια ίσως πάρει αποφάσεις που αφορούν κι αυτούς.

Σε γενικές γραμμές, το οικογενειακό συμβούλιο της οικογένειας δίνει στα μέλη της την ευκαιρία:

- Να ακουστεί η φωνή τους.
- Να εκφράσουν θετικά συναισθήματα ο ένας για τον άλλον και να ενθαρρύνουν.
- Να μοιραστούν δίκαια τις διάφορες δουλειές του σπιτιού.
- Να εκφράσουν ανησυχίες, συναισθήματα και παράπονα.
- Να ρυθμίσουν τις διαφορές τους και να ασχοληθούν με τα προβλήματα που παρουσιάζονται.
- Να προγραμματίσουν τις οικογενειακές διασκεδάσεις.⁷⁰

9.4 ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

⁷⁰ Dr. Dinkmegier N. – Dr. Mak-kei G., “Σχολείο για γονείς”, Αθήνα, Εκδόσεις Θυμάρι, 2004, σελ. 116.

Ο χρόνος που έχουν να προσφέρουν οι γονείς στα παιδιά τους παρουσιάζει ανησυχητική μείωση. Στη σύγχρονη κοινωνία αυξάνονται οι γυναίκες που έχουν μια επαγγελματική καριέρα και εργάζονται πολλές ώρες. Αυτό δεν τους επιτρέπει να προσφέρουν όσες ώρες θα ήθελαν στα παιδιά τους.

Η έλλειψη χρόνου για τα παιδιά που παρατηρείται από μέρους των μητέρων, είναι ακόμα μεγαλύτερη από μέρους των πατέρων. Εξάλλου τα κοινωνικά συστήματα δεν ευνοούν στον βαθμό που θα έπρεπε τη συμμετοχή του πατέρα στη ζωή του παιδιού του. Ταυτόχρονα, το παραδοσιακό μοντέλο της οικογένειας αλλάζει. Υπάρχουν περισσότερες μονογονεϊκές οικογένειες στις οποίες τα παιδιά μεγαλώνουν μόνο με την μητέρα τους. Επίσης αυξάνονται τα παιδιά που δε ζουν με το βιολογικό τους πατέρα ή που τον βλέπουν μόνο σε καθορισμένα χρονικά διαστήματα λόγω διαζυγίων ή άλλων λόγων.

Για να διευκρινίσουν καλύτερα τον πατρικό ρόλο στην ανάπτυξη και εξέλιξη των παιδιών, Σουηδοί επιστήμονες ανέλυσαν 25 έρευνες που έγιναν μεταξύ 1987 και 2007 και εξέτασαν τα δεδομένα από 22.300 άτομα.

Οι ερευνητές βρήκαν τα ακόλουθα για τα παιδιά που είχαν πατέρα ο οποίος εμπλεκόταν ενεργά και συστηματικά στη ζωή τους:

- Πετύχαιναν καλύτερα στο σχολείο και είχαν υψηλότερο επίπεδο μόρφωσης.
- Ανέπτυσαν καλύτερες σχέσεις φιλίας με αγόρια και κορίτσια της ηλικίας τους.
- Οι πιθανότητες να καπνίζουν ή να έχουν μπλεξίματα με την αστυνομία ήταν σημαντικά χαμηλότερες.
- Τα κορίτσια όταν έφταναν στην ηλικία των 33 ετών, εάν στην ηλικία των 16 ετών είχαν καλή σχέση με τον πατέρα τους, τότε είχαν καλύτερες σχέσεις με το σύντροφο ή σύζυγό τους όπως επίσης, καλύτερη σωματική και ψυχική υγεία.
- Παιδιά από οικογένειες με χαμηλότερα εισοδήματα, όταν ο πατέρας τους εμπλεκόταν ενεργά στη ζωή τους, παρουσίαζαν μείωση εγκληματικής συμπεριφοράς, αύξηση γνωσιακών δεξιοτήτων όπως η νοημοσύνη, η λογική και η ανάπτυξη γλωσσικών ικανοτήτων.
- Παιδιά που ζούσαν με τη μητέρα και τον πατέρα τους ή άτομο που είχε πατρικό ρόλο είχαν λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς σε σύγκριση με αυτούς που ζούσαν μόνο με τη μητέρα τους. Όμως δεν διευκρινίστηκε εάν αυτό οφειλόταν στον ενεργό

πατρικό γονικό ρόλο ή εάν η μητέρα έχοντας περισσότερη στήριξη στο σπίτι, μπορούσε να επιτελεί καλύτερα το γονικό της ρόλο.

Το συμπέρασμα των Σουηδών ερευνητών ήταν ότι τα παιδιά κέρδιζαν σημαντικά εάν ο πατέρας τους είχε ενεργό συμμετοχή επί συστηματικής βάσης στη ζωή τους. Ωστόσο επισημαίνουν ότι δεν κατάφεραν να εξακριβώσουν ποια ακριβώς μορφή συμμετοχής του πατέρα χρειάζεται για να προκύψουν οι ευεργετικές επιδράσεις. Από τις έρευνες φάνηκε ότι μπορεί να περιλαμβάνει ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, από τη συνομιλία μαζί με το παιδί και τις κοινές δραστηριότητες μέχρι τον ενεργό ρόλο στην καθημερινή φροντίδα του παιδιού.

Ακόμη μια παράμετρος που χρειάζεται περισσότερη διερεύνηση είναι εάν η εξέλιξη των παιδιών είναι διαφορετική όταν ζουν με τον βιολογικό τους πατέρα ή με κάποιον άλλον που έχει τον πατρικό ρόλο. Φαίνεται ότι εάν υπάρχει πραγματική ενεργός συμμετοχή του βιολογικού πατέρα ή άλλου που έχει τον πατρικό ρόλο, είναι ευεργετικό για τα παιδιά ιδιαίτερα όταν αυτά είναι οικονομικά και κοινωνικά σε μειονεκτική θέση.⁷¹

9.5 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΛΛΙΠΟΥΣ ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Η αδυναμία των γονέων να ανταποκριθούν στην ευθύνη της ανατροφής των παιδιών τους, μπορεί να οφείλεται σε προσωπική ανευθυνότητα ή και ανεπάρκεια αλλά μπορεί να οφείλεται στις αντίξοες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες σε συνδυασμό με τη συρρίκνωση της οικογενειακής ομάδας, που παλαιότερα ενίσχυε τους γονείς στον ρόλο τους.

Η αδυναμία της οικογένειας να φροντίσει αποτελεσματικά τα παιδιά της εκφράζεται με δύο κυρίως τρόπους. Πρώτον με την αύξηση της νεανικής εγκληματικότητας και με την αυξανόμενη εμπλοκή των νέων σε ναρκωτικά, βανδαλισμούς κ.τ.λ. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι γονείς δηλώνουν άγνοια των δραστηριοτήτων των παιδιών τους. Δεύτερον, την αδυναμία ανατροφής εκφράζουν οι αυξανόμενες περιπτώσεις παραμέλησης και κακοποίησης των παιδιών.

Η έλλειψη σωστής ανατροφής από τους γονείς προς τα παιδιά τους, γίνεται φανερή, επίσης, με τη δημιουργία αρνητικής συμπεριφοράς των παιδιών. Σύμφωνα με

⁷¹ <http://www.medlook.gr>

τον ψυχίατρο Ρούντολφ Ντράικωρς, υπάρχουν τέσσερις σκοποί αρνητικής συμπεριφοράς μέσω των οποίων, τα παιδιά αποβλέπουν σε κάποιο συγκεκριμένο στόχο. Οι σκοποί αυτοί είναι οι εξής:

- **Άτοπη προσοχή:** Τα παιδιά που έχουν την πεποίθηση ότι ανήκουν στο περιβάλλον μόνο όταν τα προσέχουν, προτιμούν να προκαλέσουν την άτοπη προσοχή, παρά να νιώθουν ότι τα αγνοούν.
- **Αγώνας υπεροχής:** Τα παιδιά που επιδιώκουν την υπεροχή, νιώθουν ότι αξίζουν μόνο όταν είναι «αφεντικά», όταν υπερέχουν.
- **Εκδίκηση:** Τα παιδιά που επιδιώκουν την εκδίκηση έχουν πιστέψει ότι δεν είναι αγαπητά.
- **Επίδειξη ανικανότητας:** Τα παιδιά που επιδεικνύουν ανικανότητα ή αδεξιότητα είναι υπερβολικά αποθαρρυσμένα.⁷²

Τα παιδιά μπορεί να ακολουθήσουν τους τρεις πρώτους σκοπούς αρνητικής συμπεριφοράς είτε ενεργητικά είτε παθητικά. Στον τέταρτο όμως σκοπό, δηλαδή στην επίδειξη ανικανότητας, που εκφράζεται με την παραίτηση, ένα παιδί μπορεί να συμπεριφερθεί μόνο παθητικά.

Ολοκληρώνοντας, μπορούμε να συνοψίσουμε όλα τα παραπάνω, με βάση την άποψη του R. Russel⁷³ (διάσημος Αμερικανός λόγιος και καθηγητής), ο οποίος υποστηρίζει ότι «τα παιδιά μαθαίνουν από τον τρόπο που ζουν»:

«Αν ένα παιδί ζει μέσα στην κριτική

Μαθαίνει να κατακρίνει»

«Αν ένα παιδί ζει μέσα στην έχθρα

Μαθαίνει να καυγαδίζει»

«Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ειρωνεία

Μαθαίνει να είναι ντροπαλό»

«Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ντροπή

Μαθαίνει να αισθάνεται ένοχο»

«Αν ένα παιδί ζει μέσα στην κατανόηση

Μαθαίνει να είναι υπομονετικό»

«Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ενθάρρυνση

⁷² Dr. Dinkmegier N. – Dr. Mak-kei G., “Σχολείο για γονείς”, Αθήνα, Εκδόσεις Θυμάρη, 2004, σελ. 15-17.

⁷³ <http://gonis.gr/index.php>

Μαθαίνει να έχει εμπιστοσύνη»
«Αν ένα παιδί ζει μέσα στον έπαινο
Μαθαίνει να εκτιμά»
«Αν ένα παιδί ζει μέσα σε ασφάλεια
Μαθαίνει να πιστεύει»
«Αν ένα παιδί ζει μέσα σε επιδοκιμασία
Μαθαίνει να έχει αυτοεκτίμηση»
«Αν ένα παιδί ζει μέσα σε παραδοχή και φιλία
Μαθαίνει να βρίσκει την αγάπη μέσα στον κόσμο»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΠΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΙΑΓΙΑΔΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η σχέση ανάμεσα στον παππού και τη γιαγιά από τη μια, και τα εγγόνια από την άλλη, είναι μοναδική, είναι φτιαγμένη από αγάπη, συνενοχή, αναμνήσεις και αποτελεί για το παιδί βασικό σημείο αναφοράς. Ο παππούς και η γιαγιά έχουν ως αποστολή τη μετάδοση της οικογενειακής ιστορίας, σήμερα όμως φέρνουν σε πέρας και μια επιπλέον αποστολή συμπαράστασης και σταθερότητας σε οικογένειες που δοκιμάζονται από το διαζύγιο, το πένθος, την ανεργία. Νέοι ρόλοι που δεν είναι πάντοτε εύκολο να αναληφθούν μέσα σε μια σχέση που μεταλλάσσεται.

Εκτός από την οικογενειακή ιστορία οι παππούδες μεταδίδουν συχνά και σημαντικές αξίες όπως οι καλοί τρόποι, η φιλοτιμία ή η τιμιότητα. Πολλά σημεία αναφοράς, που θα βοηθήσουν τους νέους να βρουν την ταυτότητά τους. Λόγω της πολυπλοκότητας των σχέσεων με τους γονείς, οι νέοι συχνά αντιδρούν στη μετάδοση αξιών από αυτούς. Για παράδειγμα, μια παρατήρηση προς το παιδί, έστω και ευγενική, για την σημασία της ακρίβειας στην ώρα, απορρίπτεται εάν προέρχεται από

τους γονείς, ενώ γίνεται αποδεκτή εάν προέρχεται από τους παππούδες, με τους οποίους οι σχέσεις δεν είναι τόσο τεταμένες.

Τέλος οι παππούδες αναλαμβάνουν μια ακόμα αποστολή, εξίσου σημαντική: είναι οι «θεματοφύλακες» των παραδόσεων και των οικογενειακών εθίμων, όπως το κόψιμο της βασιλόπιτας, το πασχαλινό τραπέζι ή η γιορτή της μητέρας, που δίνουν στα μέλη μιας οικογένειας την αίσθηση ότι ανήκουν σε μια μοναδική και ενωμένη οικογένεια.⁷⁴

Στην Ελληνική κουλτούρα και κοινωνία διασώζεται κατά ένα τρόπο η συμμετοχή και η σημαντική συμβολή του παππού και της γιαγιάς στο μέγλωμα των εγγονιών τους. Αυτό είναι ένα δώρο για όλα τα μέλη της οικογένειας τα οποία αφορά, εκτός βέβαια και αν δημιουργούνται προβλήματα που σχετίζονται με τον ακριβή ρόλο του παππού και της γιαγιάς και την οριοθέτηση του βαθμού ανάμειξης και συμβολής τους στην οικογένεια των παιδιών τους, ο οποίος πρέπει να είναι καθορισμένος εκ των προτέρων ώστε όλοι να είναι όσο το δυνατόν πιο ικανοποιημένοι από τον τρόπο που έχουν οργανώσει τη λειτουργία της οικογένειας.

Αν δούμε την ευρύτερη οικογένεια που περιλαμβάνει τα δύο ζεύγη των παππούδων και γιαγιάδων σαν ένα σύστημα αποτελούμενο από διαφορετικά μέλη, με διαφορετικές ιδιοσυγκρασίες, βιώματα, απόψεις, ωράρια, ενδιαφέροντα, τότε δεν είναι δύσκολο να διαπιστώσουμε πως το να τεθεί αυτό το σύστημα σε ισορροπημένη λειτουργία απαιτεί άριστη ενδοσυνεννόηση και επικοινωνία μεταξύ των μελών, σεβασμό στις αντοχές και το χαρακτήρα του καθενός και βέβαια πολύ αγάπη και καλή θέληση. Ένα τέτοιο σύστημα δεν είναι καθόλου εύκολο να λειτουργήσει ομαλά και είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα προκύψουν κατά καιρούς προβλήματα, τα οποία λύνονται μόνο με διάλογο και σωστή διαχείριση των συναισθημάτων αυτών που απαρτίζουν το σύνολο της οικογένειας.

Τα παιδιά είναι πάνω και πρώτα απ' όλα ευθύνη των γονιών τους. Εκείνοι αποφασίζουν να τα φέρουν στον κόσμο και οφείλουν να έχουν σταθμίσει όλες τις παραμέτρους, στο ανθρώπινο δυνατό μέτρο βέβαια, που σχετίζονται με το μέγλωμα των παιδιών τους. Τα παιδιά δεν είναι πρωταρχική ευθύνη του παππού και της γιαγιάς των οποίων η συμβολή στο μέγλωμά των εγγονιών τους είναι προαιρετική και όχι υποχρεωτική. Το ότι το μέγλωμα των παιδιών είναι πρωταρχική και κύρια υποχρέωση και ευθύνη των γονέων οφείλουν να το θυμούνται και οι γονείς αλλά και

⁷⁴ Angel S., “Ψυχολογία της καθημερινής ζωής”, Τόμος 3, 4, Αθήνα, Εκδόσεις Lector, 2004, σελ 174

ο παππούς και η γιαγιά. Τέτοιου είδους συμπεριφορές είναι σίγουρο πως θα οδηγήσουν σε ενδοοικογενειακές τριβές, πάνω απ' όλα όμως θα συγχύσουν συναισθηματικά το παιδί και θα το αποπροσανατολίσουν.

Όταν ο παππούς και η γιαγιά έχουν τη σωστή στήριξη αλλά και γνώση γύρω από την συμβολή τους στο μέγαλωμα των εγγονιών τους όχι μόνο θα συνεισφέρουν σημαντικά στο έργο των παιδιών τους να μεγαλώσουν τα δικά τους παιδιά, αλλά θα αναζωογονηθούν από αυτή τους τη συμβολή, θα αισθανθούν χρήσιμοι και λειτουργικοί παρά το πέρασμά τους στην τρίτη ηλικία, θα συνεισφέρουν στη διατήρηση του θεσμού της οικογένειας όπως τον βιώνουμε στη χώρα μας με όλα τα θετικά που αυτό συνεπάγεται, αλλά θα έχουν και την ευκαιρία να εξελίξουν περαιτέρω τη σχέση τους με τα δικά τους παιδιά σε μια διαφορετική και τόσο ουσιαστική φάση της ζωής τους - όταν δηλαδή αυτά γίνονται με τη σειρά τους γονείς.

Οι θετικές επιδράσεις μιας μεγάλης οικογένειας στην οποία συμμετέχουν άτομα από τρεις ή και τέσσερις καμιά φορά γενιές έχουν υποστηριχτεί από πολλές μελέτες, ανθρωπολογικές και ψυχολογικές, εφόσον βέβαια οι σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας είναι ομαλές και αλληλοσυμπληρωματικές. Τα παιδιά θα αντλήσουν άλλες γνώσεις και εμπειρίες από άτομα διαφορετικών γενεών, θα αισθανθούν λιγότερο απομονωμένα, θα αναπτύξουν περισσότερες στενές συναισθηματικές επαφές που θα εμπλουτίσουν τον ψυχισμό του παιδιού αλλά και τη γκάμα των εμπειριών του στις διαπροσωπικές σχέσεις και θα διδαχτούν ακούσια την πολύτιμη γνώση του «σχετίζεσθαι» μέσα σε μια οικογένεια. Θα έχουν λοιπόν έναν ολόκληρο «θησαυρό» να κληροδοτήσουν αυτά με τη σειρά τους στα δικά τους παιδιά και στα δικά τους εγγόνια. Έτσι, όχι μόνο σε προσωπικό και οικογενειακό, αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο τα οφέλη θα είναι ανεκτίμητα.⁷⁵

10.1 ΠΑΠΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ ΓΙΑΓΙΑΔΕΣ ΣΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Στην Ελλάδα είναι σχεδόν αυτονόητη η ενεργητική παρουσία και συμμετοχή των οικογενειών καταγωγής στη ζωή ενός ζευγαριού και των παιδιών του. Αυτό συντηρείται τόσο από το ίδιο το ζευγάρι όσο και από τους παππούδες και τις γιαγιάδες. Θα έλεγε μάλιστα κανείς ότι τα ζευγάρια των νέων γονιών ενίοτε επιζητούν

την ενεργητική συμμετοχή των δικών τους γονιών και την ενισχύουν κιόλας, παρά το γεγονός ότι συχνότατα διαμαρτύρονται για την υπερεμπλοκή τους στη δική τους οικογένεια.

Οι παππούδες και οι γιαγιάδες, όπως δείχνουν οι έρευνες, σήμερα αναλαμβάνουν το δύσκολο έργο της καθημερινής φροντίδας των παιδιών σε μεγαλύτερο ποσοστό από κάθε άλλη δεκαετία. Είναι όμως η καλύτερη εκδοχή για την ανατροφή του παιδιού;

Όπως αποκαλύπτει πρόσφατη έρευνα που πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα και σε πέντε ακόμη χώρες (Ισπανία, Αγγλία, Γαλλία, Φιλανδία και Νορβηγία Ελλάδα) με χορηγό την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η γέννηση του παιδιού στην Ελλάδα σημαίνει συναγερμό για τους παππούδες και τις γιαγιάδες που επιστρατεύονται για να βάλουν ένα χέρι βοήθειας στο μέγλωμα των απογόνων της οικογένειας.⁷⁶(Για την συγκεκριμένη έρευνα πληροφορηθήκαμε μέσω διαδικτύου και ήταν αδύνατον να συλλέξουμε στοιχεία για την ακριβή χρονολογία διεξαγωγής της έρευνας καθώς και για την υπηρεσία που την πραγματοποίησε).

Η εμπλοκή της γιαγιάς θεωρείται σχεδόν αυτονόητη, ενώ η επιλογή της baby sitter ή του παιδικού σταθμού γίνεται μόνο όταν οι παππούδες δεν μπορούν να ανταποκριθούν στον ρόλο αυτό λόγω ηλικίας, προβλημάτων υγείας ή επειδή κατοικούν μακριά.

Σύμφωνα με την ίδια έρευνα, το 93% των συμμετεχόντων δήλωσε ότι το να περνάει πολύ χρόνο με το εγγόνι είναι πάνω από όλα διασκέδαση, ειδικά στην περίπτωση που ο παππούς ή η γιαγιά στερούνται άλλων ενδιαφερόντων. Η βοήθεια από τους γονείς του ζευγαριού είναι αμέριστη, ανεξάρτητα από το οικονομικό ή το μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας, ανεξάρτητα από το αν ζουν στην πόλη ή την επαρχία. Είναι κάτι σαν «παράδοση».

Το 75% των παππούδων και γιαγιάδων που πήραν μέρος στην έρευνα θεωρούν ότι είναι καλύτερο για το παιδί να μεγαλώνει μαζί τους, ενώ το 65% αποκαλύπτει ότι οι λόγοι είναι το δικό τους αίσθημα ευθύνης και υποχρέωσης απέναντι στα παιδιά τους και τα εγγόνια τους. Πάνω από το 90% των οικογενειών στην Ελλάδα έχουν σχεδόν καθημερινή επαφή με τους παππούδες και τις γιαγιάδες και περίπου 60% διαμένουν στο ίδιο κτίριο. Τα ποσοστά αυτά είναι επίσης υψηλά σε άλλες μεσογειακές χώρες, ενώ σε χώρες όπως π.χ. η Δανία και η Γερμανία η

⁷⁵ <http://www.healthierworld.gr/portal.html>

καθημερινή επαφή κυμαίνεται γύρω στο 40% - 50% και μόνο 5% με 10% (συ)ζουν στο ίδιο κτίριο με τους γονείς τους.

Η βοήθεια από τους γονείς των νέων μαμάδων και μπαμπάδων δεν περιορίζεται μόνο στο επίπεδο φύλαξης των παιδιών αφού πολύ συχνά αναλαμβάνουν μέρος των εξόδων που φέρνει το παιδί στην οικογένεια. Έτσι όχι μόνο βοηθούν στα έξοδα της γέννας, αγοράζουν μέρος του βασικού εξοπλισμού, αλλά αναλαμβάνουν μέρος των εξόδων για κάποια δραστηριότητα του παιδιού (μπαλέτο, καράτε, φροντιστήρια αργότερα) ή ακόμη και μέρος των καθημερινών εξόδων.

Ο ρόλος των παππούδων και των γιαγιάδων στο μέγλωμα των παιδιών είναι καταλυτικός. Στη σημερινή εποχή, που και οι δυο γονείς εργάζονται καθημερινά, η συμμετοχή τους αποτελεί σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης της καθημερινότητας ενός ζευγαριού. Από την πρώτη στιγμή γέννησης του παιδιού (εγγονού/ ής) είναι εκείνοι που έχουν τη δυνατότητα να συμβουλευουν το νέο ζευγάρι σε θέματα καθημερινής πρακτικής. Είναι φυσιολογικό η παλιά εμπειρία να παρουσιάζει διαφορές και αντιφάσεις σύμφωνα με τους νέους τρόπους καθοδήγησης από τους παιδίατρος και άλλους ειδικούς. Παρόλα αυτά οι περισσότεροι νέοι γονείς τείνουν να εμπιστεύονται αυτές τις παλαιότερες πρακτικές και ταυτόχρονα να δοκιμάζουν τις νεότερες.

Η παρουσία των παππούδων και γιαγιάδων πολλές φορές εξυπηρετεί το ζευγάρι στο να βρίσκει διαθέσιμο χρόνο επαφής, ξεκούρασης καθώς και οικονομικής υποστήριξης ή διευκόλυνσης λόγω εργασιακού ωραρίου. Οι περισσότερες μητέρες εμπιστεύονται καλύτερα τη δική τους μητέρα παρά μια νταντά. Το θέμα της εμπιστοσύνης αποτελεί μείζον θέμα για πολλά ζευγάρια. Τα παραδείγματα παιδικής κακοποίησης και παραμέλησης είναι αρκετά και καθημερινά.

Η συμμετοχή των παππούδων και γιαγιάδων στο μέγλωμα των εγγονιών είναι σημαντική, σύμφωνα με τους ψυχολόγους. Με τον τρόπο αυτό δίνεται στους παππούδες η δυνατότητα να μην επαναλάβουν τα λάθη που έκαναν στην ανατροφή των δικών τους παιδιών. Οι τύψεις και οι ενοχές που μπορεί να τους βασανίζουν από παρελθοντικές λανθασμένες κινήσεις, ενέργειες, συμπεριφορές βρίσκουν διέξοδο και απαλύνονται μέσα από το μέγλωμα των εγγονιών τους.⁷⁷

⁷⁶ <http://www.babyspace.gr/Article/single-parent-family/327-609.html>

⁷⁷ <http://www.babyspace.gr/Article/single-parent-family/327-609.html>

10.2 ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΠΛΟΚΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

- Η «κοινή γραμμή» στην ανατροφή που χρειάζεται να ακολουθούν οι γονείς, οι παππούδες και οι γιαγιάδες, είναι σημαντική σύμφωνα με τους ψυχολόγους.
- Πολλοί παππούδες και γιαγιάδες διαφωνούν με τον τρόπο που κάποιοι κανόνες εφαρμόζονται από τους γονείς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να τους τροποποιούν ή ακόμα και να τους αλλάζουν. Λογικό επακόλουθο είναι το παιδί να μπερδεύεται μη ξέροντας ποιόν κανόνα να ακολουθήσει ή ποιο είναι τελικά το πρόσωπο αναφοράς στην οικογένειά του.
- Πρέπει να είναι ξεκάθαρο σε όλα τα μέλη της οικογένειας, ότι η συμμετοχή του παππού και της γιαγιάς στο μέγλωμα των εγγονιών τους είναι εθελοντική. Η υποχρεωτική ανάθεση ενός ρόλου μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικά προβλήματα.
- Χρειάζεται λοιπόν πρώτα οι γονείς να εξετάσουν την ικανότητα τους σε όλα τα επίπεδα και την προθυμία του παππού και της γιαγιάς, πριν τους αναθέσουν έναν τόσο σημαντικό ρόλο. Άλλωστε η συμβολή τους στην ανατροφή των εγγονιών τους μπορεί να γίνει και με άλλο τρόπο, όπως με την εξιστόρηση μιας πραγματικής ιστορίας, ενός παλιού παραμυθιού ή με την εκμάθηση ενός παιχνιδιού που έπαιζαν οι ίδιοι στην παιδική τους ηλικία. Στα παιδιά αρέσει να ακούνε ιστορίες, να ταξιδεύουν σε άλλους κόσμους και να μαθαίνουν καινούργια πράγματα. Έτσι, οι παππούδες και οι γιαγιάδες συμμετέχουν ενεργά στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των εγγονιών τους.⁷⁸

⁷⁸ <http://www.babyspace.gr/Article/single-parent-family/327-609.html>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

Η ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΝΑ ΟΙΚΟΔΟΜΟΥΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΕΣ

Στο σύνολό του ο 20ος αιώνας ήταν για την Ελλάδα μια περίοδος σφοδρών κοινωνικών και πολιτικών αντιθέσεων. Τα σημαντικότερα γεγονότα που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα του 20ου αιώνα, χαρακτηρίζονται από πολιτική, κοινωνική και οικονομική αστάθεια. Η προσφυγιά, η εξορία, η ξενιτιά, η φτώχεια και η εξαθλίωση ταλανίζουν μεγάλη μερίδα του πληθυσμού της χώρας για δεκαετίες ολόκληρες.

Απόρροια της παραπάνω κατάστασης ήταν οι Έλληνες να γίνουν συγχρόνως θύματα και δήμιοι των πόλεων που δημιούργησαν με τα καταφανή αποτελέσματα. Η συνολική κατάσταση της χώρας καθοδήγησε τη χωρική συμπεριφορά των Ελλήνων. Τα κοινωνικοπολιτικά και κυρίως τα οικονομικά δεδομένα άφηναν το αποτύπωμά τους στους πολίτες, οι οποίοι με τη σειρά τους το μετέφραζαν σε χωρική δράση – συμπεριφορά.

Πιο συγκεκριμένα, οι λόγοι που υποχρέωσαν τους ανθρώπους εκείνη την εποχή να αφήσουν τα χωριά τους και να αναζητήσουν μια καλύτερη ζωή στα μεγάλα αστικά κέντρα, κυρίως ήταν:

- **Κοινωνικοί.** Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν: α) η ανάγκη για καλύτερη ποιότητα ζωής, β) η ανασφάλεια των κατοίκων των μικρών χωριών και απομακρυσμένων περιοχών, εξαιτίας της έλλειψης άμεσης πρόσβασης σε κέντρα υγείας.

- **Οικονομικοί:** Τα μεγάλα αστικά κέντρα εκείνης της εποχής ήταν ανεπτυγμένα και υπήρχαν βιομηχανίες και εταιρίες που προσέφεραν εργασία.

Οι συνέπειες του φαινομένου της αστυφιλίας ήταν οι εξής:

- Μεγάλη **οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη** των αστικών κέντρων (ίδρυση πανεπιστημίων, νοσοκομείων, βιομηχανιών, χώρων ψυχαγωγίας, αθλητικών εγκαταστάσεων κ. α.).

- **Ερήμωση της περιφέρειας** (χωριά χωρίς νέους ανθρώπους, κτήματα ακαλλιέργητα, μειωμένη παραγωγή αγροτικών προϊόντων κ. α.). Με την ερήμωση της περιφέρειας κινδυνεύουν να χαθούν πολλά από τα πολιτιστικά στοιχεία μιας περιοχής (ήθη, έθιμα, τοπικά πανηγύρια κ. α.).⁷⁹

Στις περισσότερες περιφερειακές πόλεις της χώρας σημαντικότερη μερίδα του πληθυσμού είναι είτε πρώτης είτε δεύτερης γενιάς εσωτερικοί μετανάστες, άνθρωποι που άφησαν τα χωριά τους για τις καλύτερες ευκαιρίες που παρουσιάζονταν στην εκάστοτε «Χώρα», αφού η ενασχόληση με τον πρωτογενή τομέα παραγωγής δεν απέφερε πλέον τα ελάχιστα απαιτούμενα για αξιοπρεπή διαβίωση.

Οι Έλληνες, με μηδενική «αστική» περιουσία, περνώντας από το χωρικό μοντέλο της ελληνικής υπαίθρου στο αστικό, παραβλέποντας τις ενδιάμεσες διεργασίες μέσα από τις οποίες θα ωρίμαζαν οι χωρικές συμπεριφορές, κατέκλυσαν τα μεγάλα αστικά κέντρα. Εκτός από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη και άλλες πόλεις της χώρας είδαν τον πληθυσμό τους να εκρήγνυται με την αυγή της δεκαετίας του 1960. Το Ηράκλειο τριπλασίασε σχεδόν τον πληθυσμό του σε διάστημα μικρότερο των 50 χρόνων.

Για την απόδοση του φαινομένου που περιγράφουμε χρησιμοποιείται ο όρος «αστυφιλία». Μιλάμε για μια γενικευμένη τάση εσωτερικής μετανάστευσης με κίνητρα καθαρά οικονομικά, βάσει των οποίων διαμορφώθηκε η λειτουργία και η υπόσταση των μεταναστών στον αστικό χώρο παίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον σημαντικότερο ανάμεσα στους ρόλους που διαμόρφωσαν τη σύγχρονη ελληνική πολεοδομική πραγματικότητα.

⁷⁹ <http://www.pi-schools.sch.gr>

Γρήγορες, φτηνές κι απρόσωπες κατασκευές μπορούσαν μόνο να καλύψουν τις ανάγκες στέγασης του νέου πληθυσμιακού δυναμικού των ελληνικών πόλεων. Λίγοι είχαν τη δυνατότητα, πολυτέλεια για τα δεδομένα της εποχής, να αναζητήσουν ποιότητα αισθητική ή κατασκευαστική σ' αυτό το διάστημα των έντονων ανακατατάξεων στη χώρα. Όσοι ανήκαν στις μεσαίες και χαμηλές τάξεις, με την εισοδό τους στην πόλη του Ηρακλείου αναζήτησαν κομμάτια γης, λίγων τετραγωνικών μέτρων, ανάλογων των οικονομικών τους δυνατοτήτων με σκοπό να οικοδομήσουν πολυκατοικίες καθ' ύψος, εξαιτίας της έλλειψης χώρου. Η οικοδόμηση τέτοιων πολυκατοικιών απέβλεπε στη συστέγαση της ευρύτερης οικογένειας στην ίδια πολυκατοικία.⁸⁰

Με αυτό τον τρόπο, δημιουργήθηκε η νοοτροπία των κατοίκων του Ηρακλείου να οικοδομούν οικογενειακές πολυκατοικίες. Η νοοτροπία αυτή συνεχίζεται μέχρι και σήμερα και έχει γίνει γνωστή ως « το σύνδρομο της κολώνας». Δηλαδή η πατρική οικογένεια χτίζει ένα σπίτι νόμιμο ή αυθαίρετο, και στην ταράτσα αφήνει να προεξέχουν τα σίδερα, «οι κολώνες», (στην Κρήτη λέγονται «αναμονές») για να χτίσει μελλοντικά, το σπίτι ή τα σπίτια για τα παιδιά της. Όσο επιτυχημένα και αν είναι τα παιδιά, οι γονείς θεωρούν καλό και σωστό να έχουν την επίβλεψη και τον έλεγχό τους, ο οποίος συνεχίζεται και στα εγγόνια τους.

Από την άλλη πλευρά «το σύνδρομο της κολώνας», έχει κάποια πολύ λογική και προνοητική βάση. Οι γονείς φροντίζουν να εξασφαλίσουν στέγη στα παιδιά τους, ώστε και οι ίδιοι, όταν γεράσουν, να έχουν εξασφαλισμένη φροντίδα και ανεξαρτησία συγχρόνως.⁸¹

⁸⁰ <http://www.cretan-history.gr/index.php>

⁸¹ Τζωρτζακάκη Κ., “Μαμά κόψε το κήρυγμα”, Τόμος Α, Αθήνα, Εκδόσεις Καλέντης, 2005, σελ 84,85.

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το είδος της έρευνας που χρησιμοποιήσαμε είναι η περιγραφική κατά την οποία βασικός σκοπός είναι ο προσδιορισμός και η εκτίμηση των χαρακτηριστικών μιας δεδομένης κατάστασης, Ειδικότερα, στη συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία ερευνούμε τις συνέπειες (θετικές – αρνητικές) στην οικογενειακή ζωή του ζευγαριού από τη συνύπαρξή του στην ίδια πολυκατοικία με μέλη της οικογένειας προέλευσης.

Η μεθοδολογία έρευνας που ακολουθήσαμε είναι η ποσοτική. Το πρώτο βήμα ήταν να διεξάγουμε πιλοτική έρευνα που βασίστηκε σε ερωτηματολόγια από το ΚΕ.Φ.Ο. και απευθυνόταν σε ένα δείγμα πληθυσμού με σκοπό να εξετάσουμε τι αλλαγές χρειάστηκε να γίνουν για τη δημιουργία του τελικού ερωτηματολογίου, ως εργαλείο έρευνας. Για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων απευθυνθήκαμε σε γονείς με παιδιά προσχολικής ηλικίας του Δήμου Ηρακλείου τους ενημερώναμε εξ' αρχής ότι υπάρχει πιστή τήρηση του απορρήτου και ότι το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο όπως και ότι η έρευνα γίνεται για λόγους μελέτης. Η επαφή μας με τους γονείς πραγματοποιήθηκε μέσω επισκέψεών μας στους παιδικούς σταθμούς του Δήμου Ηρακλείου.

Οι ερωτώμενοι ήταν παντρεμένα ζευγάρια με παιδιά, τα οποία κατοικούν στην ίδια πολυκατοικία είτε με την πατρική οικογένεια είτε με τα αδέρφια του ενός από τους δυο συντρόφους. Το σύνολο του δείγματός μας είναι εκατό άτομα και η επιλογή του φύλου των ερωτηθέντων έγινε τυχαία.

Ο τελικός αριθμός των ερωτήσεων ήταν 18 και ο τύπος των ερωτημάτων που χρησιμοποιήσαμε ήταν οι κλειστές ερωτήσεις, όπως και οι ημι -ανοιχτές ή οι ημικλειστές ερωτήσεις. Στις κλειστού τύπου ερωτήσεις χρησιμοποιήσαμε την κλίμακα τριών βαθμίδων: «Συμφωνώ», «Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ», «Διαφωνώ». Οι ερωτώμενοι είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα στις τρεις αυτές απαντήσεις. Στις ημι – ανοιχτές ή ημι – κλειστές ερωτήσεις, παραθέσαμε τις κυριότερες πιθανές απαντήσεις τις οποίες συλλέξαμε από το πιλοτικό μας ερωτηματολόγιο, αλλά αφήσαμε εξίσου το περιθώριο να προσθέσει ο ερωτώμενος, από μόνος του, και άλλες απαντήσεις έξω από τα καθοριζόμενα πλαίσια.

Η φύση των ερωτημάτων μας ήταν ουδέτερη γι' αυτό και χρησιμοποιήσαμε γ' ενικό πρόσωπο. Με αυτό τον τρόπο, θεωρούμε ότι οι ερωτώμενοι μπόρεσαν να απαντήσουν με ευκολία χωρίς να νιώσουν ότι αποκαλύπτουν πολύ προσωπικά στοιχεία της οικογένειάς τους. Η γλώσσα και οι όροι που χρησιμοποιήσαμε ήταν απλοί όπως και ο τρόπος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου ήταν άμεσος και οι ερωτήσεις διατυπώθηκαν με σαφήνεια.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η ανάλυση των ερωτηματολογίων της έρευνας στηρίχθηκε στην κωδικογράφηση των απαντήσεων, δηλαδή τη μεταφορά τους σε ένα κώδικα, ο οποίος αποτελεί ειδικό γλωσσικό σύστημα με σκοπό την καταχώρηση τους για ηλεκτρονική επεξεργασία. Δημιουργήσαμε μια βάση δεδομένων στο πρόγραμμα SPSS όπου μεταφέραμε τις απαντήσεις των ερωτηθέντων σε κωδικοποιημένη μορφή. Με την κατάλληλη επεξεργασία των δεδομένων αυτών, διεξάγαμε τα ποσοστά όλων των απαντήσεων καθώς και τον μέσο όρο, το minimum και το maximum στις απαντήσεις που μας ενδιέφεραν. Έπειτα μεταφέραμε τα στατιστικά στοιχεία στο πρόγραμμα EXCEL με σκοπό να δημιουργήσαμε γραφήματα καλύτερης ευκρίνειας, με τα ποσοστά των απαντήσεων που παρουσιάζονται παρακάτω.

Ούτε διαφωνώ

13. Οι πιο συχνοί τρόποι διαπαιδαγώγησης που χρησιμοποιούν τα ζευγάρια βασίζονται σε:

- α) παιδικά βιώματα από τους γονείς
- β) παιδικά βιώματα από τους παππούδες
- γ) προσωπικές γνώσεις μέσα από ενημέρωση (π.χ. βιβλία)
- δ) άλλο.....

14. Οι κανόνες και τα όρια σε μια οικογένεια διαμορφώνονται και επιβάλλονται:

- α) από τη μητέρα
- β) από τον πατέρα
- γ) και από τους δύο μαζί
- δ) από παππού / γιαγιά
- στ) άλλο.....

15. Θεωρώ ότι το πιο λειτουργικό οικογενειακό σχήμα είναι:

Ζευγάρι με α)1 παιδί β)2 παιδιά γ)3 παιδιά δ)πολύτεκνοι στ)κανένα παιδί

16. Κατά τη γνώμη μου, στην καθημερινότητα ενός ζευγαριού, ο πιο συχνός λόγος σύγκρουσης είναι :

- α) η δουλειά
- β) η TV / ηλεκτρονικός υπολογιστής
- γ) δραστηριότητες εκτός σπιτιού
- δ) η πατρική οικογένεια / οικογένεια προέλευσης
- στ) η διαπαιδαγώγηση των παιδιών
- ζ) τίποτα
- η) άλλο.....

17. Θεωρώ ότι ο χρόνος που περνούν τα νέα ζευγάρια μαζί είναι ικανοποιητικός.

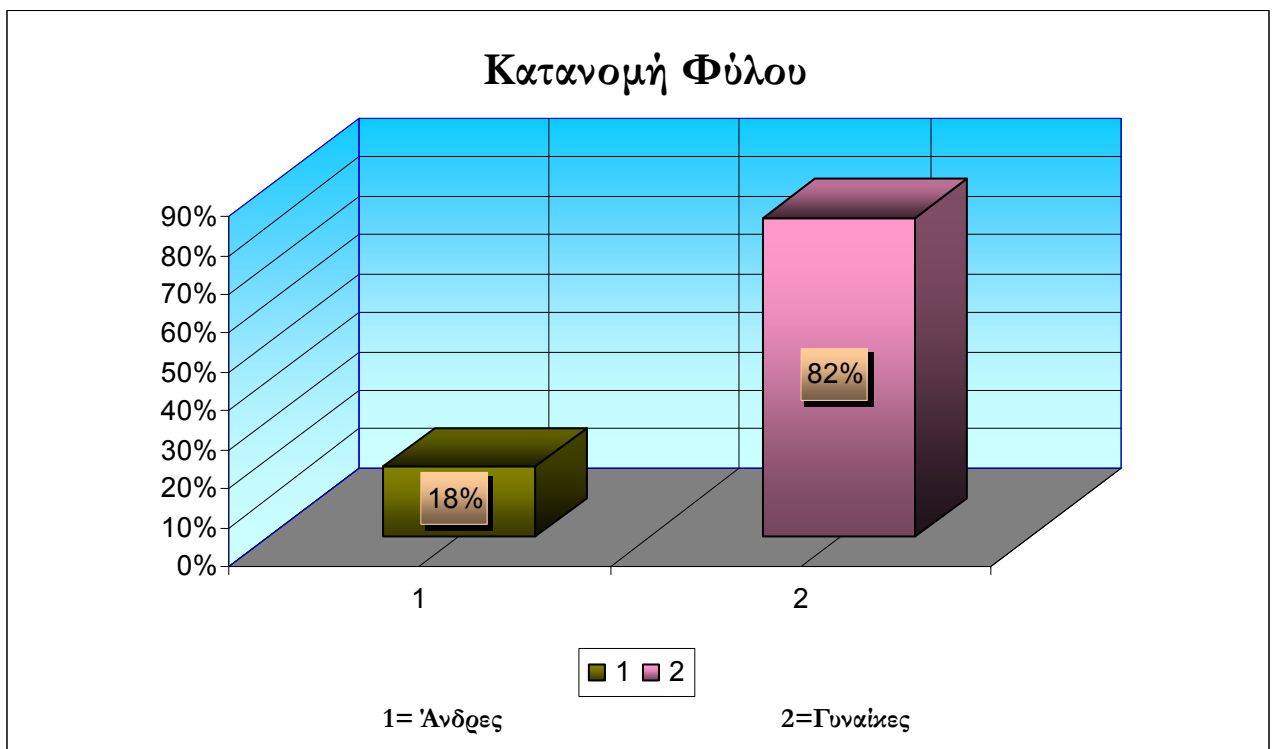
1.Συμφωνώ 2.Ούτε συμφωνώ 3.Διαφωνώ
Ούτε διαφωνώ

18. Θεωρώ ότι υπάρχουν ανησυχητικές συμπεριφορές παιδιών. NAI OXI

Εάν ναι, ποια συμπεριφορά:.....

ΠΙΝΑΚΕΣ

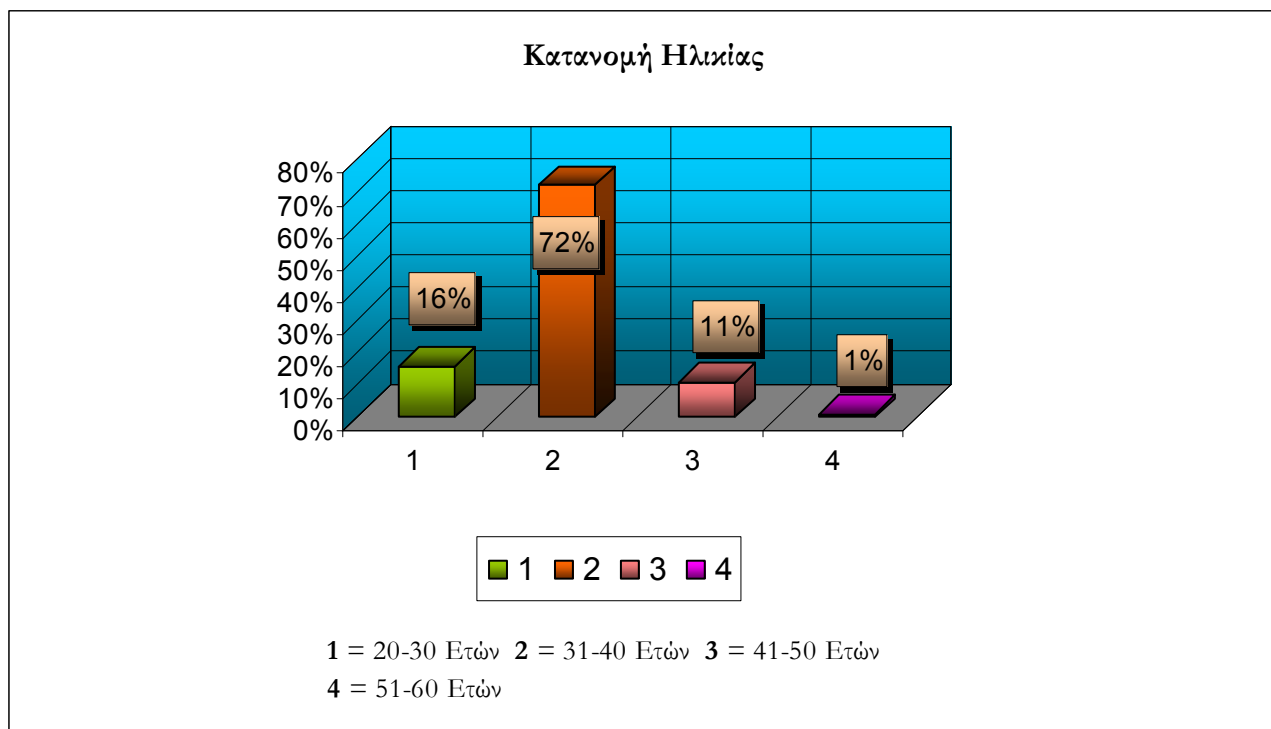
Στοιχεία Φύλου

	Συχνότητα	Ποσοστό
Άνδρες	18	18%
Γυναίκες	82	82%
Συνολικό Δείγμα	100	100%

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, από τους εκατό ερωτηθέντες, το 18% του δείγματος αποτελούνταν από άντρες ενώ το 82% από γυναίκες.

Στοιχεία Ηλικίας

Ηλικία	Μέσος Όρος	Minimum	Maximum
Άνδρες	35.5	29	45
Γυναίκες	35.4	27	52
Συνολικό Δείγμα	35.5	27	52

Για την ευκολότερη ανάλυση της ερώτησης, ομαδοποιήσαμε τα στοιχεία ως εξής:

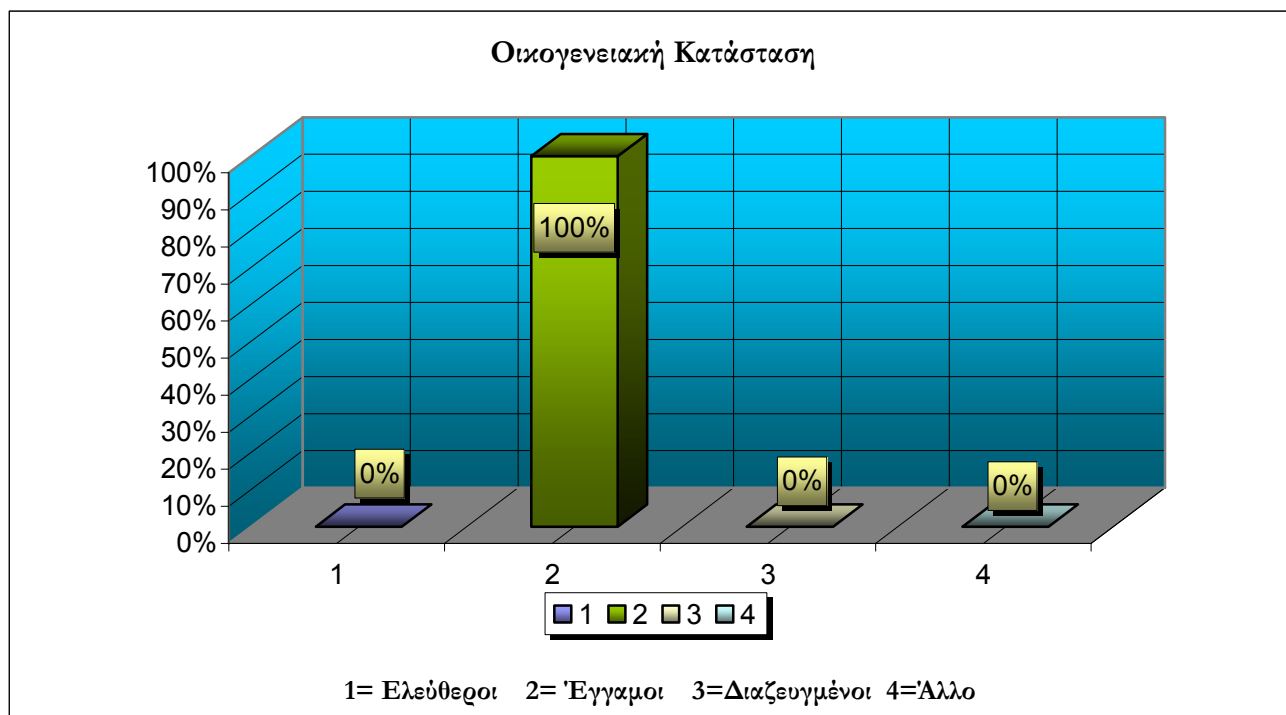
1 = 20-30 ετών **2** = 31-40 ετών **3** = 41-50 ετών **4** = 51-60 ετών

Σύμφωνα με τις παραπάνω ομάδες, το 16% του δείγματος ανήκει στην 1^η ομάδα, το 72% στην 2^η, το 11% στην 3^η και το 1% στην 4^η ομάδα.

Ο μέσος όρος της ηλικίας των ανδρών του δείγματος είναι 35,5, των γυναικών 35,4 ενώ του συνολικού δείγματος 35,5.

Το minimum της ηλικίας των ανδρών είναι 29 ετών και των γυναικών 27, ενώ το maximum είναι 45 και 52 ετών αντίστοιχα.

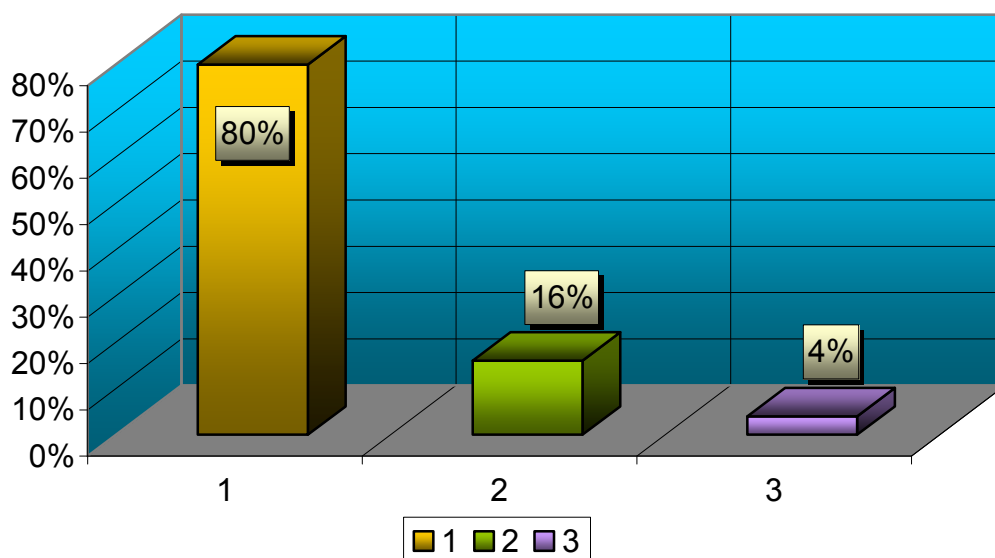
Οικογενειακή Κατάσταση

Το συνολικό δείγμα των ερωτηθέντων της έρευνας, ανήκει στην κατηγορία των έγγαμων.

Έτη Γάμου

Έτη Γάμου

1= 1-10 2= 11-20 3=21-30

Έτη Γάμου	
Μέσος Όρος	8.6 Έτη
Minimum	1 Έτος
Maximum	27 Έτη
	Ποσοστά
1-10 Έτη	80%
11-20 Έτη	16%
21-30 Έτη	4%

Ταξινομήσαμε τα στοιχεία αυτής της ερώτησης σε τρεις κατηγορίες σύμφωνα με τα έτη γάμου των ερωτηθέντων. Οι κατηγορίες είναι οι εξής:

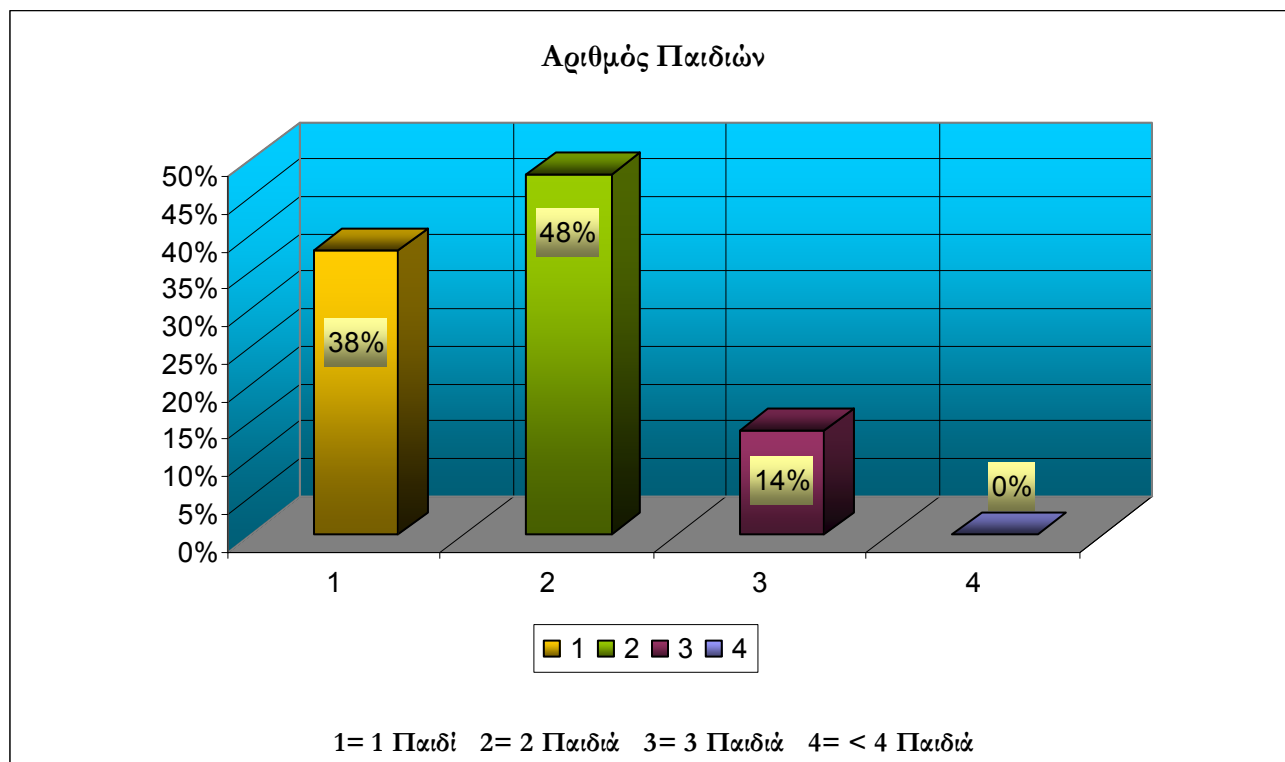
1 = 1-10 έτη **2** = 11-20 έτη **3** = 21-30 έτη

Στην 1^η κατηγορία ανήκει το μεγαλύτερο, με σημαντική διαφορά, ποσοστό των ερωτηθέντων, το 80%. Στην 2^η κατηγορία

ανήκει το 16% και στην 3^η κατηγορία το 4%.

Ο μέσος όρος των ετών γάμου του δείγματος είναι τα 8,6 έτη. Το μικρότερο χρονικό διάστημα έγγαμου βίου είναι το 1 έτος ενώ το μεγαλύτερο είναι τα 27 έτη.

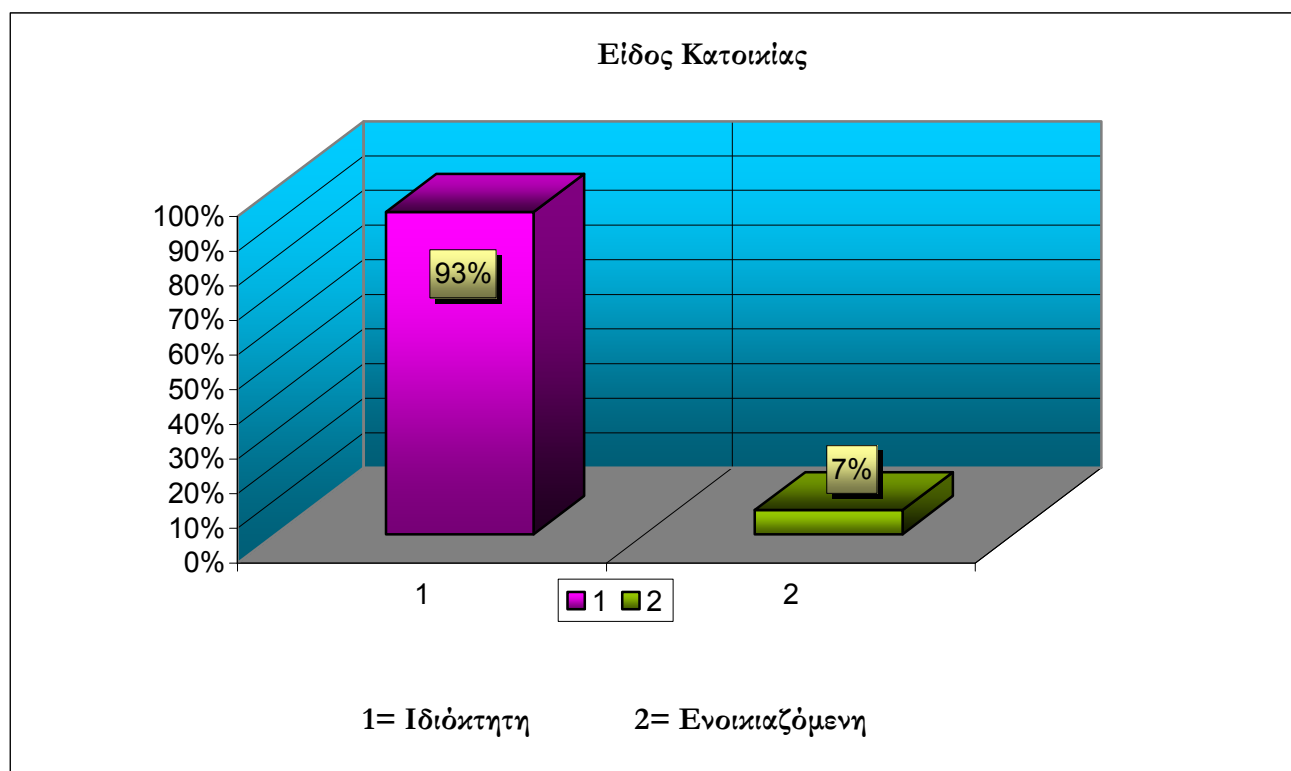
Αριθμός Παιδιών

Αριθμός Παιδιών	Συχνότητα	Ποσοστό
1 Παιδί	38	38%
2 Παιδιά	48	48%
3 Παιδιά	14	14%
4 και περισσότερα παιδιά	0	0%
Σύνολο	100	

Από το σύνολο των ερωτηθέντων, το μεγαλύτερο ποσοστό, δηλαδή το 48%, απάντησε ότι έχει 2 παιδιά, το 38% έχει 1 παιδί, το 14% έχει 3 παιδιά.

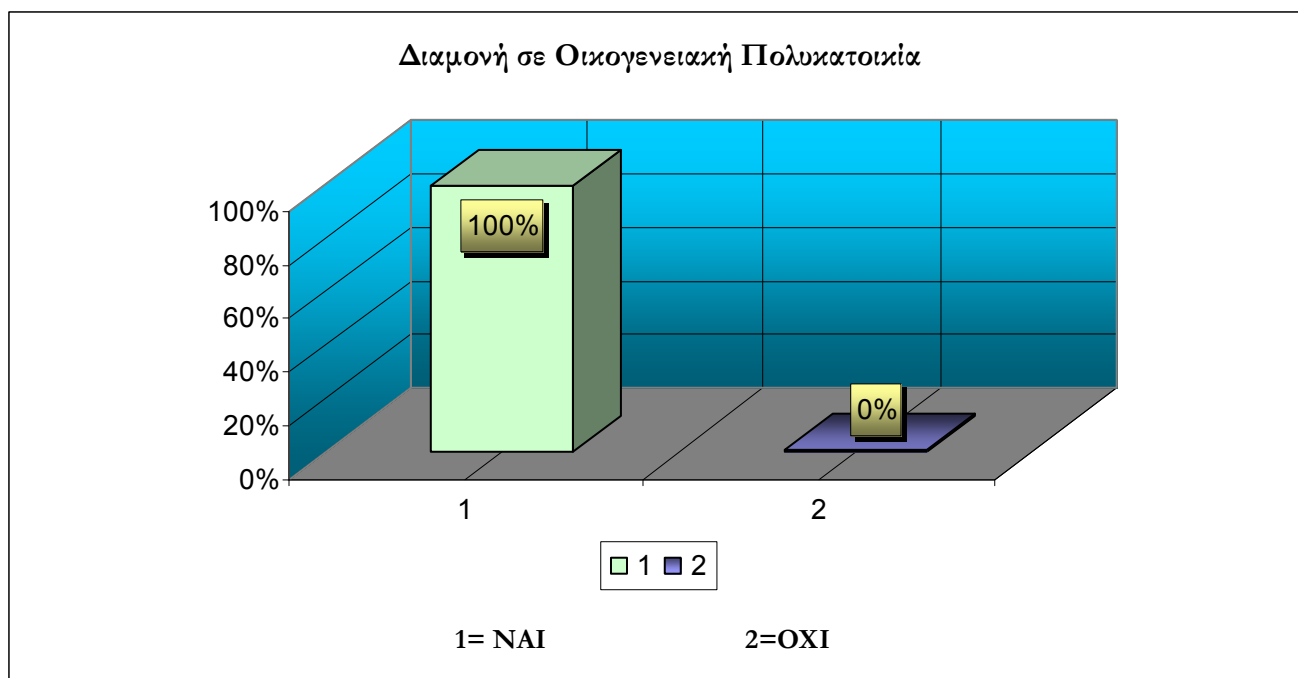
Είδος Κατοικίας

Είδος Κατοικίας	Συχνότητα	Ποσοστό
Ιδιόκτητη	93	93%
Ενοικιαζόμενη	7	7%
Σύνολο	100	

Στο παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το ποσοστό των ερωτηθέντων που διαμένει σε ιδιόκτητη κατοικία αποτελεί το 93%, ενώ μόλις το 7% του δείγματος διαμένει σε ενοικιαζόμενη κατοικία.

Διαμονή σε οικογενειακή πολυκατοικία

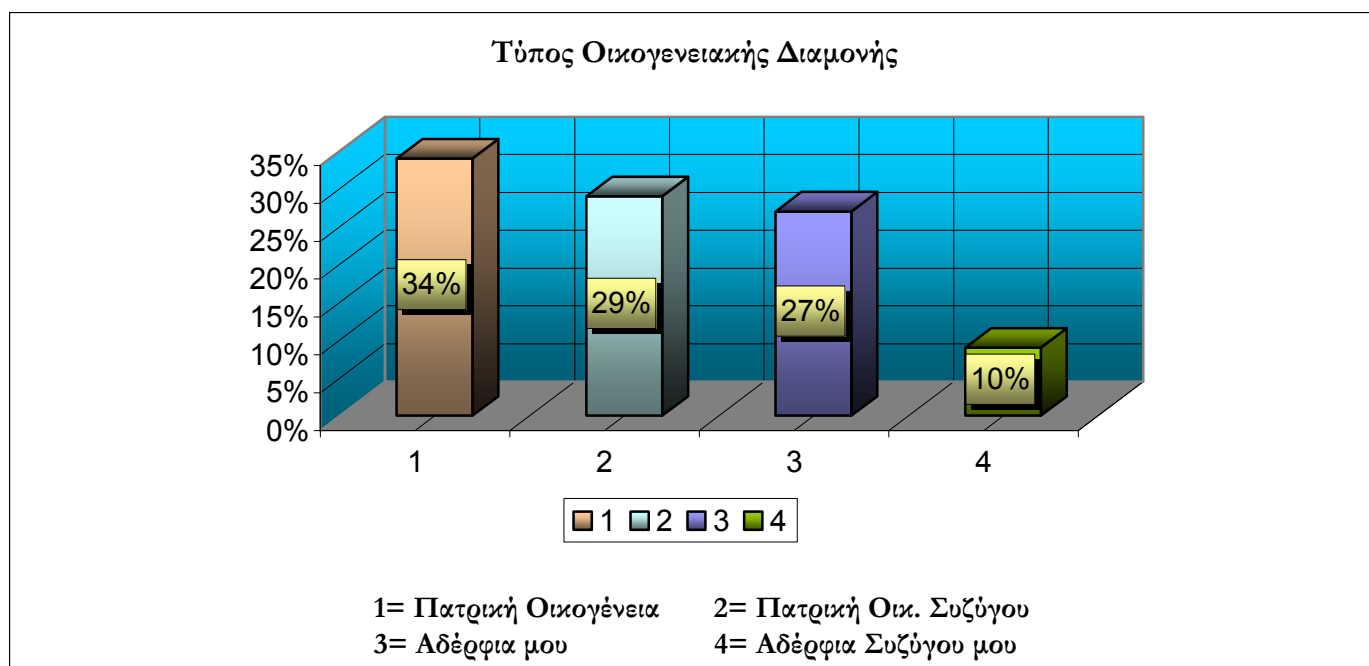

Το 100% του δείγματος απάντησε ότι διαμένει σε οικογενειακή πολυκατοικία, γεγονός που αποτελούσε βασική προϋπόθεση για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Σημείωση: Συγκεκριμένα και οι 7 που απάντησαν ότι κατοικούν σε ενοικιαζόμενη κατοικία απάντησαν ΝΑΙ στην ερώτηση: «Διαμένω σε οικογενειακή κατοικία». Από το αποτέλεσμα αυτό παρατηρούμε ότι ένα μέρος του ερωτηθέντα πληθυσμού,

επιδιώκει να συγκατοικεί στην ίδια πολυκατοικία με την ευρύτερη οικογένειά του, ακόμα κι αν είναι ενοικιαζόμενη.

«Εάν ναι, διαμένω με Α) Πατρική Οικογένεια, Β) Πεθερικά, Γ) Αδέρφια μου και Δ) Αδέρφια συζύγου μου»

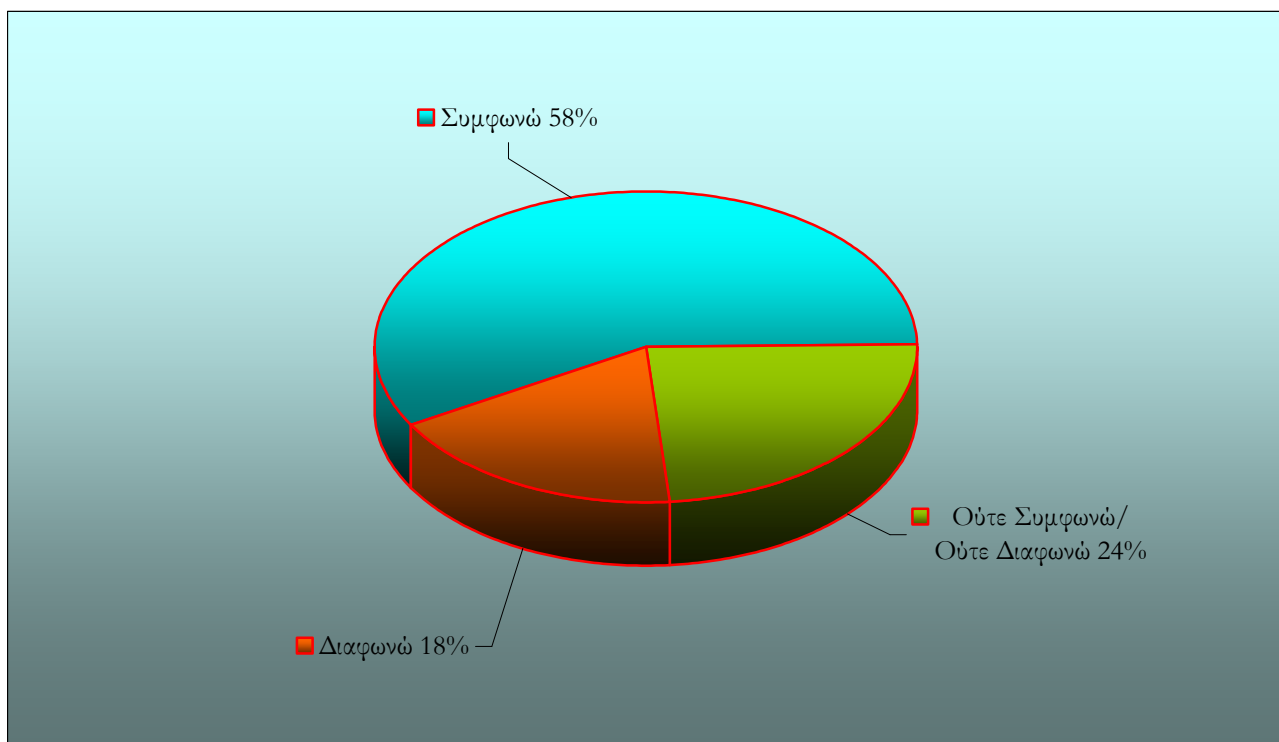
Τύπος Οικογενειακής Διαμονής	Συχνότητα	Ποσοστό
Πατρική Οικογένεια	34	34%

Πατρική Οικ. Συζύγου	29	29%
Αδέρφια μου	27	27%
Αδέρφια Συζύγου μου	10	10%
Σύνολο	100	

Από τα άτομα που ρωτήθηκαν, το 34% διαμένει σε οικογενειακή πολυκατοικία με την πατρική του οικογένεια, το 29% διαμένει με την πατρική οικογένεια του συντρόφου, το 27% με τα αδέρφια και τέλος, το 10% με τα αδέρφια του συζύγου.

Στην ερώτηση 8 «**Θεωρώ ότι η οικογένεια προέλευσης παρεμβαίνει στην οικογενειακή ζωή των ζευγαριών**» σε μια κλίμακα 3 βαθμίδων [1. Συμφωνώ, 2. Ούτε Συμφωνώ/ Ούτε Διαφωνώ, 3. Διαφωνώ] οι συμμετέχοντες απάντησαν:

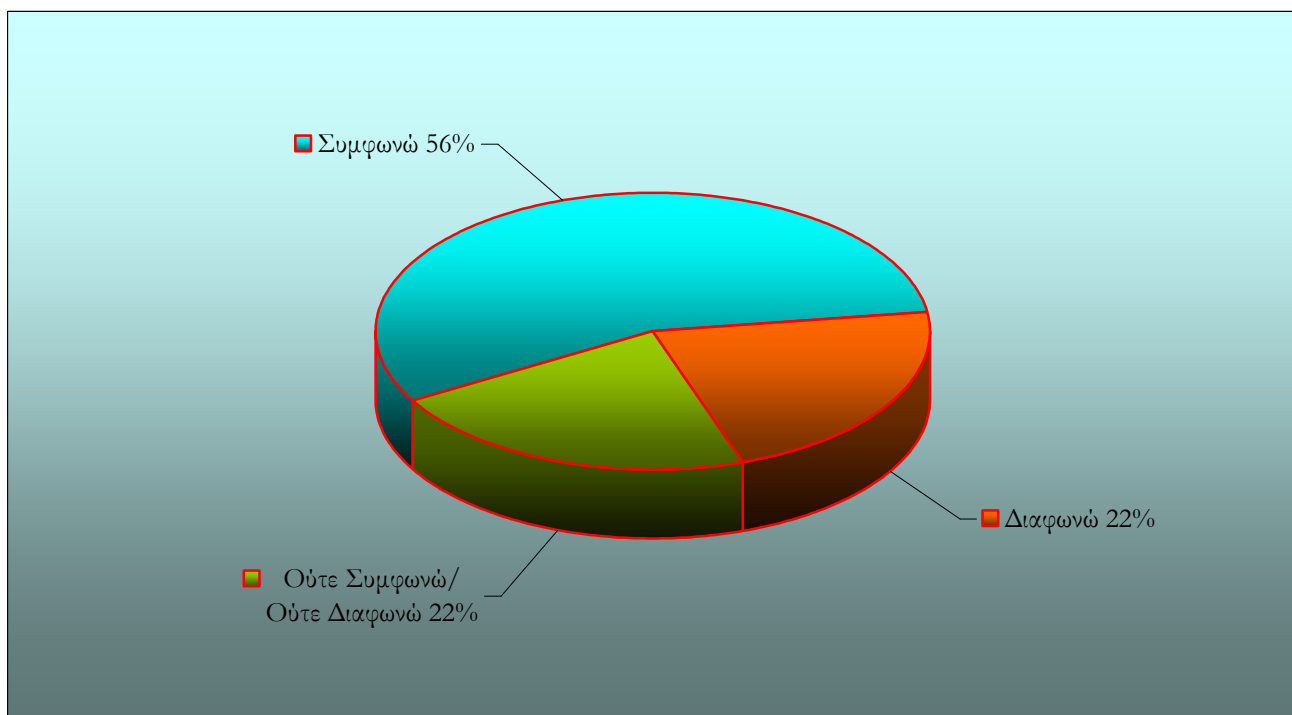
Συμφωνώ	58%
Ούτε Συμφωνώ/ Ούτε Διαφωνώ	24%
Διαφωνώ	18%

Στην ερώτηση αυτή, το μεγαλύτερο ποσοστό, δηλαδή το 58%, συμφώνησε στο ότι η οικογένεια προέλευσης παρεμβαίνει στην οικογενειακή ζωή των ζευγαριών. Το 24% σημείωσε ότι ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί, ενώ το 18% διαφώνησε με την παραπάνω άποψη.

Στην ερώτηση 9 «**Θεωρώ ότι η πατρική οικογένεια εμπλέκεται στην ανατροφή των παιδιών του ζευγαριού**» σε μια κλίμακα 3 βαθμίδων [1. Συμφωνώ, 2. Ούτε Συμφωνώ/ Ούτε Διαφωνώ, 3. Διαφωνώ] οι συμμετέχοντες απάντησαν:

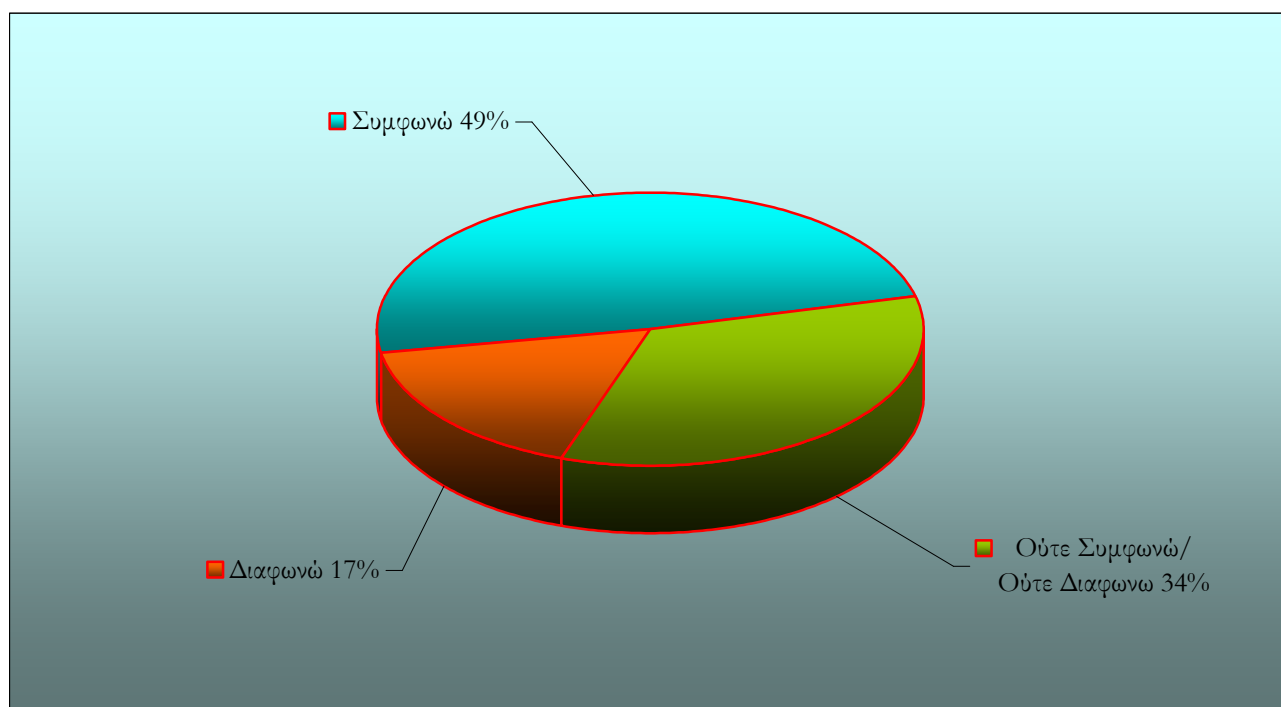
Συμφωνώ	56%
Ούτε Συμφωνώ/ Ούτε Διαφωνώ	22%
Διαφωνώ	22%

Το 56% του δείγματος συμφωνεί με το ότι η πατρική οικογένεια εμπλέκεται στην ανατροφή των παιδιών του ζευγαριού, το 22% διαφωνεί με την εμπλοκή της πατρικής οικογένειας, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό (22%) δήλωσε ότι ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί.

Στην ερώτηση 10 «Πιστεύω ότι η εμπλοκή της πατρικής οικογένειας στην ανατροφή των παιδιών του ζευγαριού, επηρεάζει αρνητικά την εξέλιξή τους» σε μια κλίμακα 3 βαθμίδων [1. Συμφωνώ, 2. Ούτε Συμφωνώ/ Ούτε Διαφωνώ, 3. Διαφωνώ] οι συμμετέχοντες απάντησαν:

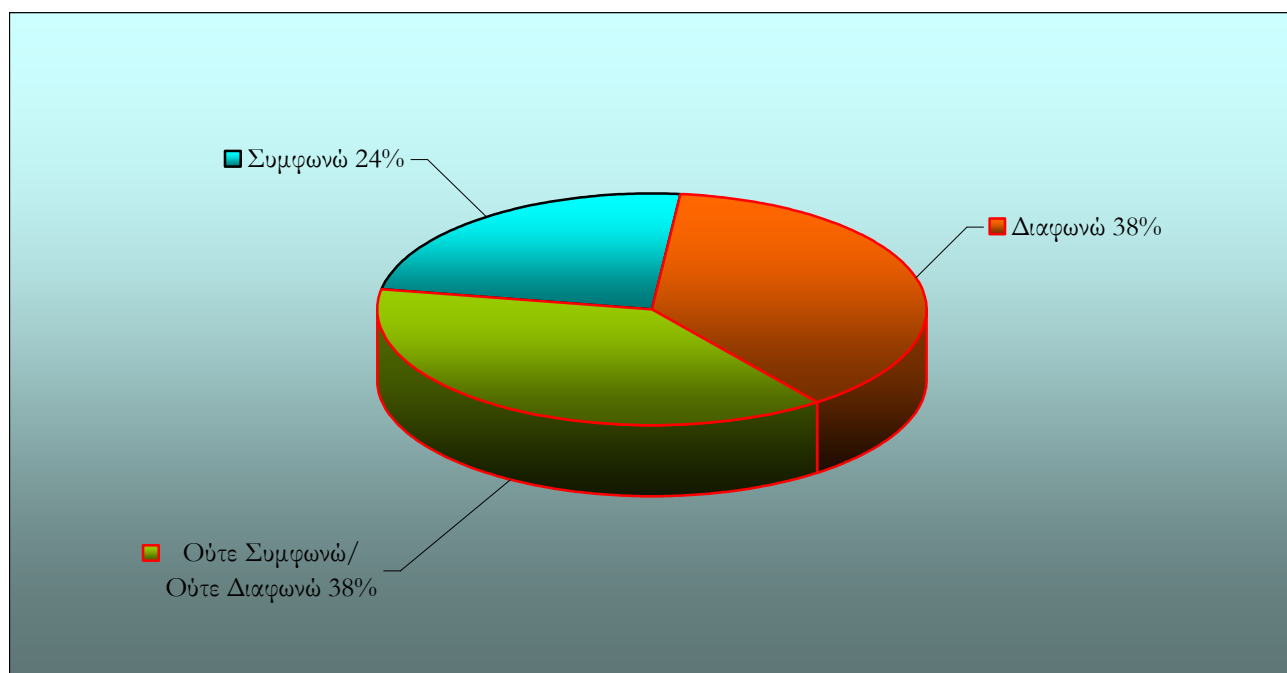
Συμφωνώ	49%
Ούτε Συμφωνώ/ Ούτε Διαφωνώ	34%
Διαφωνώ	17%

Σχεδόν οι μισοί από τους ερωτηθέντες (49%), απάντησαν ότι η εμπλοκή της πατρικής οικογένειας στην ανατροφή των παιδιών, επηρεάζει αρνητικά την εξέλιξή τους. Το 34% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί, ενώ το 17% διαφωνεί με την παραπάνω άποψη.

Στην ερώτηση 11 «Θεωρώ ότι τα ζευγάρια ελέγχουν την εμπλοκή της οικογένειας προέλευσης στην ανατροφή των παιδιών» σε μια κλίμακα 3 βαθμίδων [1. Συμφωνώ, 2. Ούτε Συμφωνώ/ Ούτε Διαφωνώ, 3. Διαφωνώ] οι συμμετέχοντες απάντησαν:

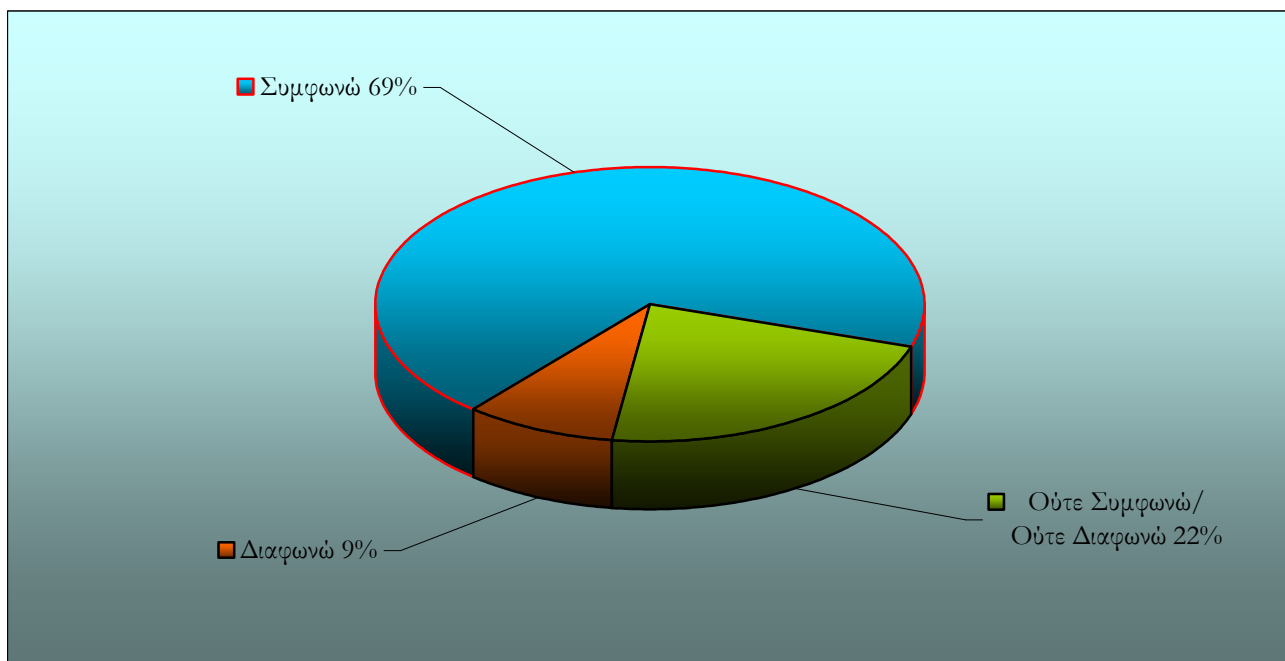
Συμφωνώ	24%
Ούτε Συμφωνώ/ Ούτε Διαφωνώ	38%
Διαφωνώ	38%

Το 24% απάντησε ότι τα ζευγάρια ελέγχουν (οριοθετούν) την εμπλοκή της οικογένειας προέλευσης στην ανατροφή των παιδιών. Το 38% διαφωνεί με την άποψη ότι τα ζευγάρια ελέγχουν την εμπλοκή αυτή, ενώ το ίδιο ποσοστό (38%) ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί.

Στην ερώτηση 12 «Υποστηρίζω ότι τα ζευγάρια θα πρέπει να ζουν σε σπίτι μακριά από γονεϊκές – αδελφικές επιρροές, για να μην παρεμβαίνουν στην οικογενειακή ζωή» σε μια κλίμακα 3 βαθμίδων [1. Συμφωνώ, 2. Ούτε Συμφωνώ/ Ούτε Διαφωνώ, 3. Διαφωνώ] οι συμμετέχοντες απάντησαν:

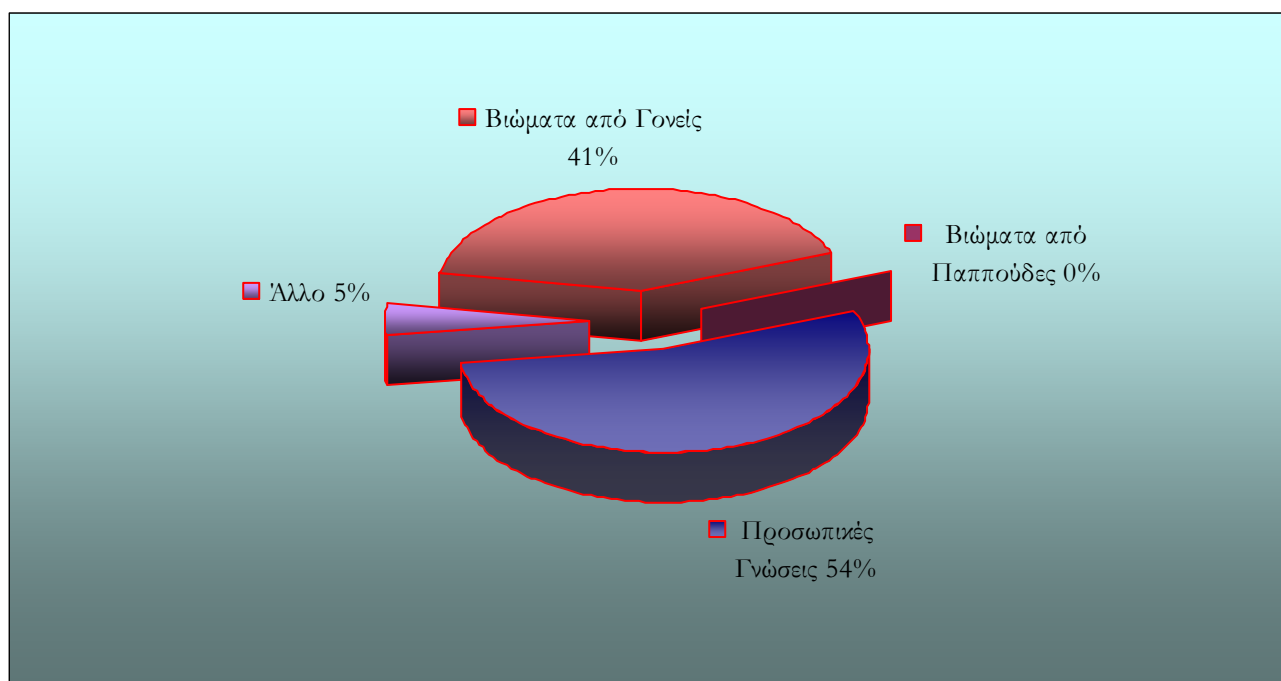
Συμφωνώ	69%
Ούτε Συμφωνώ/ Ούτε Διαφωνώ	22%
Διαφωνώ	9%

Το μεγαλύτερο ποσοστό, 69%, υποστηρίζει ότι τα ζευγάρια θα πρέπει να ζουν μακριά από γονεϊκές – αδελφικές επιρροές, έτσι ώστε να μην παρεμβαίνουν στην οικογενειακή ζωή. Το 22% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί με αυτή την άποψη, ενώ μόλις το 9% διαφωνεί.

Στην ερώτηση 13 «Οι πιο συχνοί τρόποι διαπαιδαγώγησης που χρησιμοποιούν τα ζευγάρια βασίζονται σε α) Παιδικά Βιώματα από τους γονείς, β) Παιδικά βιώματα από τους παππούδες, γ) Προσωπικές Γνώσεις μέσα από Ενημέρωση (π.χ. βιβλία), δ) Άλλο.....» οι συμμετέχοντες απάντησαν:

Παιδικά Βιώματα από τους Γονείς		41%	
Παιδικά βιώματα από τους παππούδες		0%	
Προσωπικές Γνώσεις μέσα από Ενημέρωση (π.χ. βιβλία),		54%	
Άλλο	Όλα τα παραπάνω	4%	5%
	Λογοθεραπεία/ Εργοθεραπεία	1%	

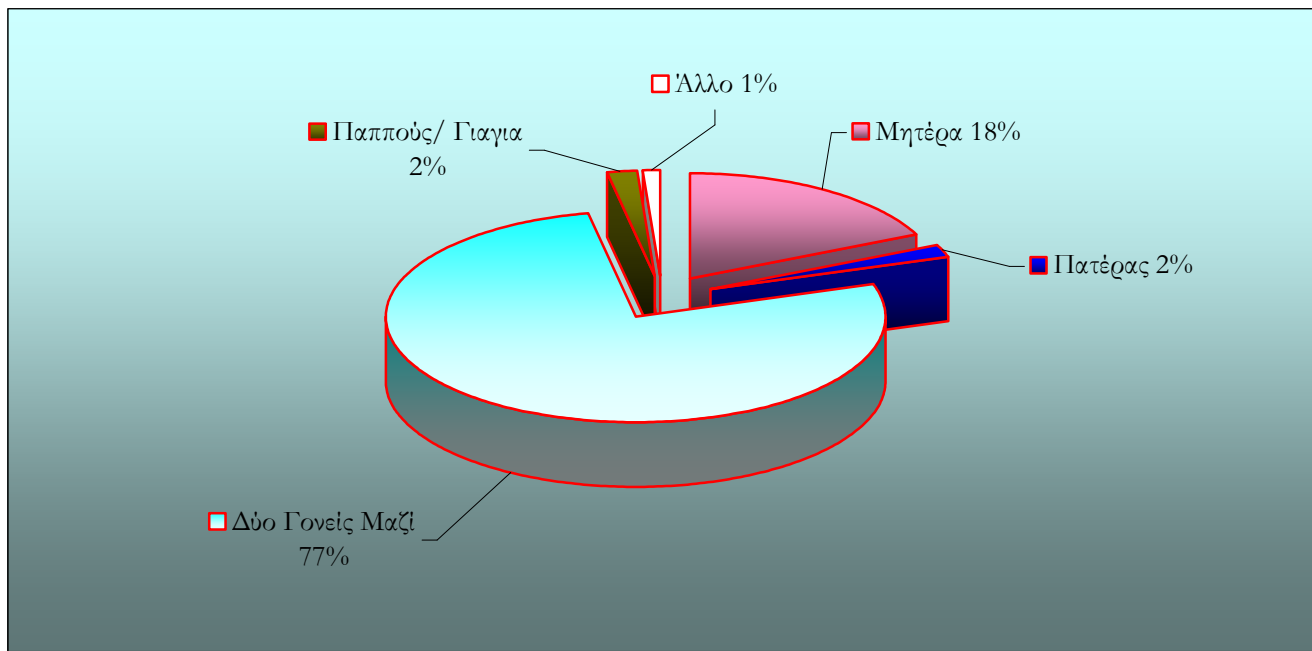

Το 41% των ερωτηθέντων απάντησε ότι ο συχνότερος τρόπος διαπαιδαγώγησης που χρησιμοποιούν τα ζευγάρια, στηρίζεται στα παιδικά βιώματα από τους γονείς. Το 54% θεωρεί ότι τα ζευγάρια στηρίζονται σε προσωπικές γνώσεις (μέσω ενημέρωσης), το 5% σημείωσε την επιλογή «Άλλο», ενώ κανένας δε θεωρεί ότι τα ζευγάρια στηρίζονται στα παιδικά βιώματα από τους παππούδες.

Σημείωση: Το 80% (δηλαδή 4/5 άτομα) των ατόμων που επέλεξαν την απάντηση δ) Άλλο... στην παραπάνω ερώτηση σημείωσαν την ένδειξη «Όλα τα παραπάνω» και μόνο 1 άτομο (20%) ανέφερε την «Λογοθεραπεία - Εργοθεραπεία».

Στην ερώτηση 14 «Οι κανόνες και τα όρια σε μια οικογένεια διαμορφώνονται και επιβάλλονται: α) από τη Μητέρα, β) από τον Πατέρα, γ) και από τους δύο μαζί, δ) από παππού/ γιαγιά, ε) άλλο...» οι συμμετέχοντες απάντησαν:

Από τη Μητέρα	18%
Από τον Πατέρα	2%
Και από τους 2 μαζί	77%
Από Παππού/ Γιαγιά	2%
Άλλο (Όλα τα Παραπάνω)	1%

Με βάση την παραπάνω ερώτηση, το 77% υποστηρίζει ότι οι κανόνες και τα όρια σε μια οικογένεια διαμορφώνονται και επιβάλλονται και από τους δύο γονείς μαζί. Το 18% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η μητέρα θέτει τους κανόνες και τα όρια στην οικογένεια. Το 2% αναφέρει ότι ο πατέρας βρίσκεται σ' αυτή τη θέση, όπως και ένα αντίστοιχο ποσοστό (2%) αναφέρει τον παππού και τη γιαγιά, ενώ το ελάχιστο ποσοστό 1% σημειώνει την επιλογή «Άλλο».

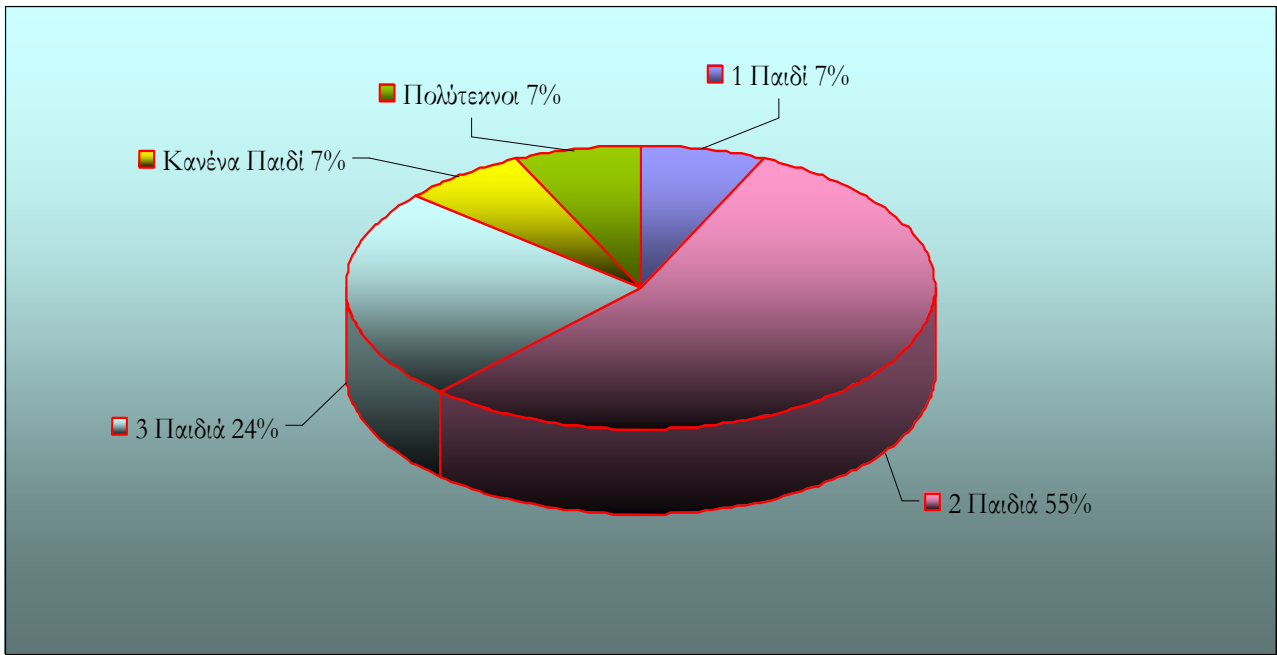
ΣΗΜΕΙΩΣΗ 1^η : Το 1 άτομο (1%) που επέλεξε την απάντηση «Άλλο...» στην συγκεκριμένη ερώτηση σημείωσε την ένδειξη «όλα τα παραπάνω».

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 2^η : Στην αμέσως προηγούμενη ερώτηση οι Παππούδες & Γιαγιάδες δεν είχαν καμία συμμετοχή στους τρόπους διαπαιδαγώγησης (0%), ωστόσο στην συγκεκριμένη ερώτηση φαίνεται να διαμορφώνουν τους κανόνες και τα όρια σε ποσοστό 2%, το οποίο μάλιστα είναι το ίδιο με το αντίστοιχο του Πατέρα (2%).

Στην ερώτηση 15 «**Θεωρώ ότι το πιο λειτουργικό οικογενειακό σχήμα είναι: Ζευγάρι με α) 1 Παιδί, β) 2 Παιδιά, γ) 3 Παιδιά, δ) Πολύτεκνοι και ε) Κανένα Παιδί**» οι συμμετέχοντες απάντησαν:

1 Παιδί	7%
2 Παιδιά	55%

3 Παιδιά	24%
Πολύτεκνοι	7%
Κανένα Παιδί	7%

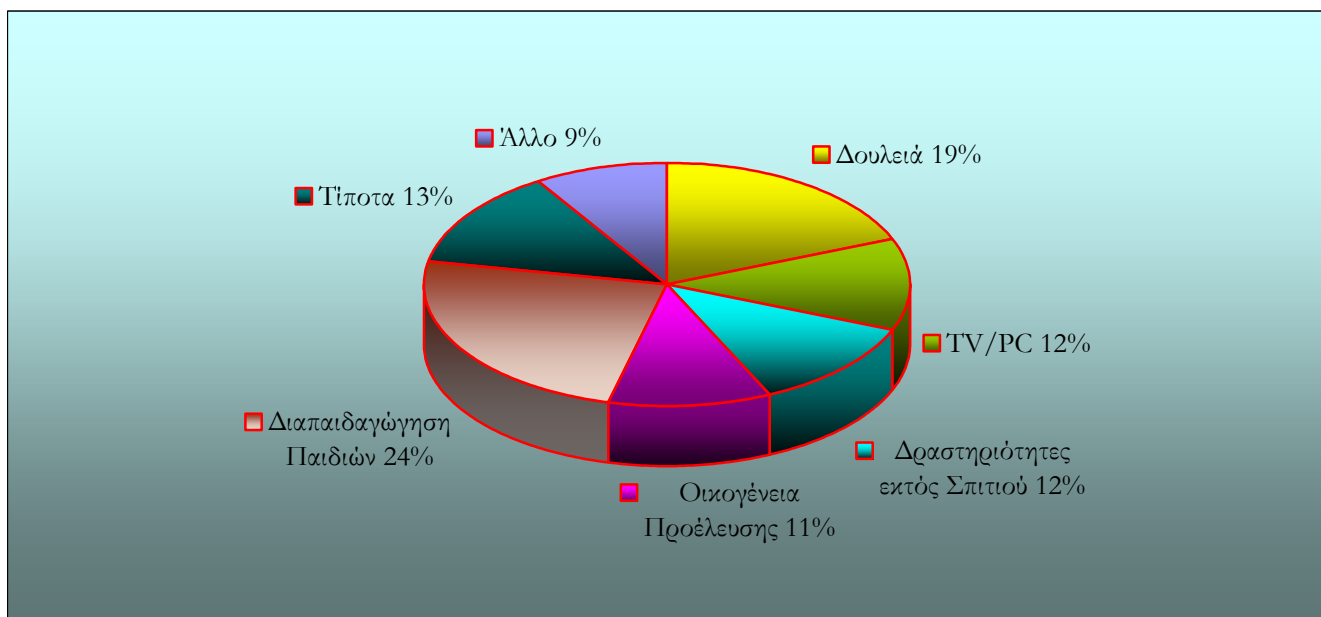
ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Σκοπός της ερώτησης αυτής ήταν να διερευνήσουμε κατά πόσο οι ερωτώμενοι έχουν δημιουργήσει το σχήμα της οικογένειας που θεωρούν πιο λειτουργικό για τους ίδιους.

Το 55% απάντησε ότι το λειτουργικότερο οικογενειακό σχήμα είναι αυτό με τα δύο παιδιά. Το 24% θεωρεί την οικογένεια με τρία παιδιά πιο λειτουργική, ενώ το υπόλοιπο 21% του δείγματος μοιράστηκε στις άλλες τρεις επιλογές, από 7% αντίστοιχα, που ήταν: «κανένα παιδί», «πολύτεκνοι», «ένα παιδί».

Συσχετίζοντας αυτή την ερώτηση με τον αριθμό των παιδιών που έχουν οι ερωτώμενοι, παρατηρήσαμε ότι το 50% θεωρεί το σχήμα της οικογένειας που ήδη έχει λειτουργικό, ενώ το υπόλοιπο 50% μοιράζεται σε άτομο που θεωρούν τις οικογένειες με περισσότερα παιδιά απ' ότι οι ίδιοι έχουν πιο λειτουργικές, όπως και το αντίστροφο. Λίγες είναι οι περιπτώσεις που το μοντέλο οικογένειας χωρίς παιδιά θεωρείται περισσότερο λειτουργικό.

Στην ερώτηση 16 «**Κατά τη γνώμη μου, στην καθημερινή ζωή ενός ζευγαριού, ο πιο συχνός λόγος σύγκρουσης είναι: α) η Δουλειά, β) η TV/ Ηλεκτρονικός υπολογιστής, γ) Δραστηριότητες εκτός σπιτιού, δ) η Πατρική οικογένεια/ Οικογένεια Προέλευσης, ε) η Διαπαιδαγώγηση των παιδιών, στ) Τίποτα, ζ) Άλλο...**» οι συμμετέχοντες απάντησαν:

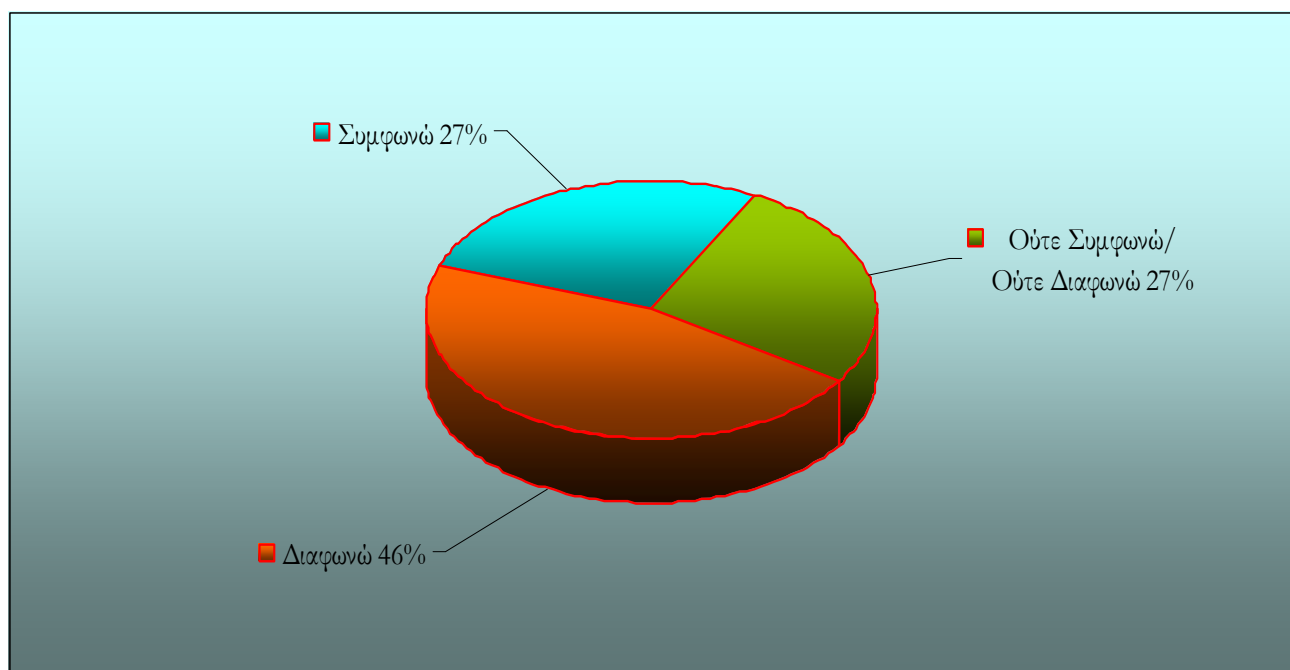
Δουλειά		19%	
TV/ Ηλεκτρονικός Υπολογιστής		12%	
Δραστηριότητες εκτός Σπιτιού		12%	
Πατρική οικογένεια/ Οικογένεια Προέλευσης		11%	
Διαπαιδαγώγηση των Παιδιών		24%	
Τίποτα		13%	
Άλλο	Όλα τα παραπάνω	7%	9%
	Αδιαφορία	1%	
	Νευρικότητα	1%	

Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται ότι το 24% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι ο πιο συχνός λόγος σύγκρουσης των ζευγαριών είναι η διαφωνία στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Το 19% πιστεύει ότι η δουλειά αποτελεί ένα συχνό λόγο σύγκρουσης, το 12% σημειώνει ότι συχνός λόγος σύγκρουσης είναι η ενασχόληση με την τηλεόραση και τον ηλεκτρονικό υπολογιστή ενώ το ίδιο ποσοστό (12%) σημειώνει ότι οι δραστηριότητες εκτός σπιτιού προκαλούν συγκρούσεις στα ζευγάρια. Το 11% του δείγματος θεωρεί την πατρική οικογένεια / οικογένεια προέλευσης ως αιτία συγκρούσεων, το 13% θεωρεί ότι δεν υπάρχει κάποια αιτία σύγκρουσης στην καθημερινότητα ενός ζευγαριού, ενώ τέλος το 9% έχει σημειώσει την επιλογή «Άλλο». Από αυτό το ποσοστό, το 7% υποστηρίζει «όλα τα παραπάνω», ενώ το 2% μοιράζεται σε «αδιαφορία» και «νευρικήτητα» ως αιτίες συγκρούσεων.

Στην ερώτηση 17 «**Θεωρώ ότι ο χρόνος που περνούν τα νέα ζευγάρια μαζί είναι ικανοποιητικός**» σε μια κλίμακα 3 βαθμίδων [1. Συμφωνώ, 2. Ούτε Συμφωνώ/ Ούτε Διαφωνώ, 3. Διαφωνώ] οι συμμετέχοντες απάντησαν:

Συμφωνώ	27%
Ούτε Συμφωνώ/ Ούτε Διαφωνώ	27%
Διαφωνώ	46%

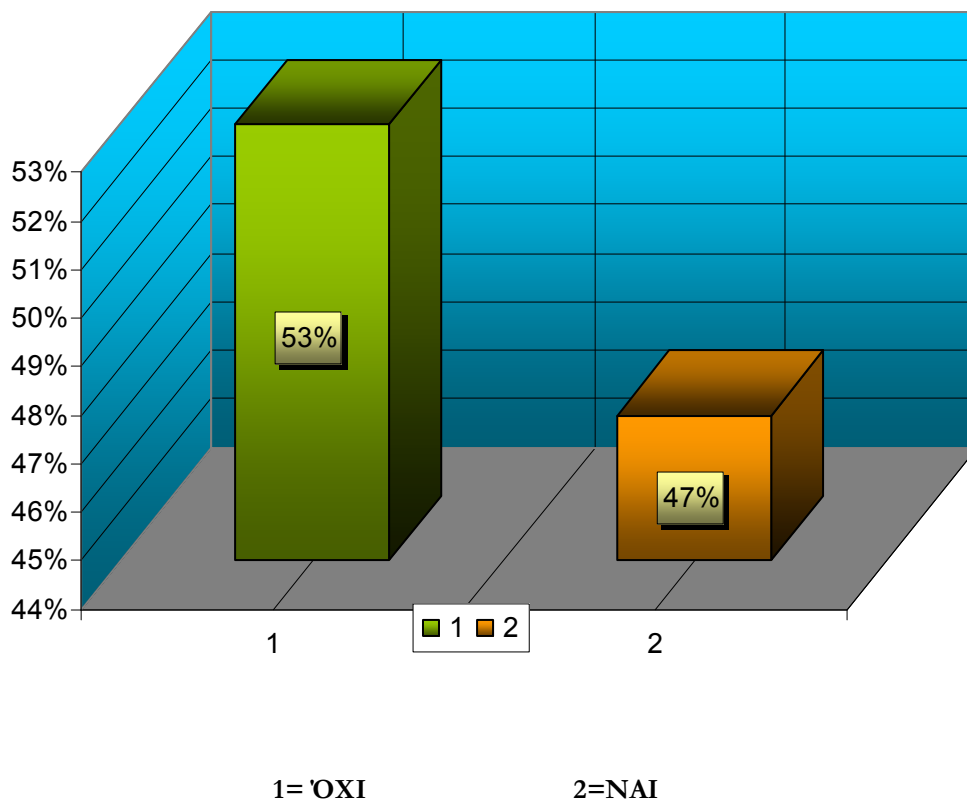
Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 46% των ερωτώμενων διαφωνεί με την άποψη ότι ο χρόνος που περνούν τα νέα ζευγάρια μαζί είναι ικανοποιητικός. Το 27% συμφωνεί με την άποψη αυτή, ενώ το υπόλοιπο 27% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί.

Στην ερώτηση 18 «**Θεωρώ ότι υπάρχουν ανησυχητικές συμπεριφορές παιδιών**» σε μια κλίμακα 2 βαθμίδων [1. ΝΑΙ, 2. ΟΧΙ] οι συμμετέχοντες απάντησαν:

ΟΧΙ	53 %

ΝΑΙ	Επιθετικότητα	20 %	47 %
	Νευρικήτητα	1 %	
	Υπερ-κινητικότητα	1 %	
	Ζήλια	5 %	
	Ονυχοφαγία	2 %	
	Προσκόλληση στους Γονείς	4%	
	Προσκόλληση στη Γιαγιά	1%	
	Κακή Διατροφή	1 %	
	Άγχος	2 %	
	Ανασφάλεια	5 %	
	Προβλήματα Λόγου	1 %	
	Ανυπακοή	2 %	
	Ανάρμοστη Συμπεριφορά	2%	

Κατανομή Ανησυχητικής Συμπεριφοράς

Το 53% του δείγματος υποστηρίζει ότι δεν υπάρχουν ανησυχητικές συμπεριφορές παιδιών, ενώ το 47% πιστεύει ότι υπάρχουν. Συσχετίζοντας τις δύο τελευταίες ερωτήσεις, συμπεράναμε ότι από το 47% που απάντησε θετικά, το 20% θεωρεί την επιθετικότητα ως την πιο ανησυχητική συμπεριφορά ενός παιδιού. Το υπόλοιπο 27% μοιράζεται στις εξής συμπεριφορές: νευρικότητα 1%, υπερκινητικότητα 1%, ζήλια 5%, ονυχοφαγία 2%, προσκόλληση στους γονείς 4%, προσκόλληση στη γιαγιά 1%, κακή διατροφή 1%, άγχος 2%, ανασφάλεια 5%, προβλήματα λόγου 1%, ανυπακοή 2%, ανάρμοστη συμπεριφορά 2%.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με την τελειοποίηση της θεωρητικής και της ερευνητικής προσέγγισης πάνω στο θέμα της πτυχιακής μας εργασίας «Συνέπειες (θετικές - αρνητικές) στην οικογενειακή ζωή του ζευγαριού από την συνύπαρξη του στην ίδια πολυκατοικία με την οικογένεια προέλευσης», και με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα που είχαμε θέσει αρχικά, καταλήξαμε στα εξής συμπεράσματα:

- Όσον αφορά στις σχέσεις του ζευγαριού και στην ανατροφή του παιδιού, η συμβίωση με την πατρική οικογένεια βοηθά τους δύο συντρόφους να έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο για τη σχέση τους, καθώς όπως παρατηρήσαμε από το δείγμα της έρευνάς μας, η πατρική οικογένεια σήμερα αναλαμβάνει ένα σημαντικό κομμάτι της ανατροφής και φροντίδας των εγγονιών. Αυτό φαίνεται να συμβαίνει λόγω των δύσκολων επαγγελματικών υποχρεώσεων και οικονομικών συνθηκών των νέων γονιών, καθώς και λόγω της έλλειψης εμπιστοσύνης σε τρίτο άτομο (baby sitter, παιδικός σταθμός) για τη φροντίδα των παιδιών τους.
- Ως πιθανή αρνητική συνέπεια στην οικογενειακή ζωή, είναι η αυξημένη παρεμβατικότητα της οικογένειας προέλευσης όχι μόνο στην ανατροφή του παιδιού, αλλά και στη σχέση των παιδιών με τους γονείς τους όπως και στη σχέση των συντρόφων μεταξύ τους. Το γεγονός αυτό προκαλεί συγκρούσεις στην ζωή της νέας οικογένειας, με αποτέλεσμα να δημιουργείται φθορά στους οικογενειακούς δεσμούς, να προκαλείται απομάκρυνση μεταξύ των μελών και πολλές φορές να επέρχεται διάλυση της νέας οικογένειας. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες φάνηκε να θεωρούν την συνύπαρξή τους στην ίδια πολυκατοικία με την οικογένεια προέλευσης, περισσότερο παρεμβατική παρά βοηθητική προς αυτούς.
- Από τη μελέτη των απαντήσεων του ερωτηματολογίου, συμπεραίνουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος (69%) θα επέλεγε να κατοικεί μακριά από γονεϊκές – αδελφικές επιρροές. Το αποτέλεσμα αυτό προκύπτει από την άποψη των ερωτηθέντων ότι τα ζευγάρια αδυνατούν να οριοθετήσουν την εμπλοκή της

οικογένειας προέλευσης στη λειτουργία της νέας οικογένειας και στην ανατροφή των παιδιών ειδικότερα.

- Μελετώντας τα αποτελέσματα της έρευνας, συμπεραίνουμε ότι ο πιο συχνός λόγος σύγκρουσης του ζευγαριού είναι η διαφωνία για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Επίσης, παρατηρούμε ότι ένα μεγάλο ποσοστό θεωρεί ότι η πατρική οικογένεια επηρεάζει αρνητικά την ανατροφή των παιδιών. Συσχετίζοντας τις δύο απόψεις, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι τα νέα ζευγάρια δυσκολεύονται να συμφωνήσουν σε έναν κοινό τρόπο διαπαιδαγώγησης για τα παιδιά τους ενώ συγχρόνως, η πατρική οικογένεια «εκμεταλλεύεται» την αδυναμία αυτή για να εφαρμόσει τους δικούς της τρόπους διαπαιδαγώγησης. Το αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής είναι το παιδί να συγχέει τους ρόλους των γονιών του με αυτούς των παππούδων του.

- Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το μεγάλο ποσοστό του δείγματος που δηλώνει ότι οι κανόνες και τα όρια σε μια οικογένεια διαμορφώνονται και από τους δύο γονείς μαζί (77%). Μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ποσοστό του πατέρα στο ρόλο αυτό, που είναι μόλις 2% και είναι ίσο με αυτό των παππούδων και γιαγιάδων και σημαντικά χαμηλότερος από αυτόν της μητέρας (18%). Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη θεωρητική μας προσέγγιση, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο ρόλος του πατέρα εξακολουθεί να είναι αποδυναμωμένος, αν και τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες προς ενδυνάμωση του ρόλου του.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Κλείνοντας τη μελέτη αυτή, θεωρήσαμε απαραίτητο να αναφέρουμε και τις δικές μας προτάσεις και προβληματισμούς στη μελέτη μας. Παρατηρώντας τα αποτελέσματα της έρευνας αλλά και της θεωρητικής μας μελέτης, προτείνουμε κάποιους τρόπους αντιμετώπισης αλλά και πρόληψης των προβλημάτων που δημιουργούνται από τη συγκατοίκηση των νέων ζευγαριών με την πατρική οικογένεια, βασιζόμενες στις συμβουλευτικές μεθόδους της διεπιστημονικής ομάδας που εργάζεται στο Κέντρο Φροντίδας Οικογένειας του Δήμου Ηρακλείου.

- Η οριοθέτηση, εξ' αρχής, από τους νέους γονείς στις οικογένειες καταγωγής τους σχετικά με τους ρόλους μεταξύ τους και τις αρμοδιότητες της πατρικής οικογένειας στη διαδικασία της ανατροφής των παιδιών.
- Συμφωνία μεταξύ των γονιών και δημιουργία «συμβολαίου» με την πατρική οικογένεια που θα περιλαμβάνει τους κανόνες διαπαιδαγώγησης των παιδιών που έχουν τεθεί αποκλειστικά από τους γονείς.
- Η μη επιβάρυνση της οικογένειας προέλευσης με επιπλέον αρμοδιότητες (δουλειές του σπιτιού, οικονομική βοήθεια εκτός από έκτακτη), πέραν των ήδη

συμφωνηθέντων, καθώς λογικό επακόλουθο θα είναι να απαιτήσουν περισσότερα δικαιώματα στην εμπλοκή τους ή την παρέμβασή τους σε ζητήματα που αφορούν την «οικογένεια αναπαραγωγής» του παιδιού τους.

- Επιβράβευση της πατρικής οικογένειας για τη βοήθεια και τη φροντίδα που παρέχει στη νέα οικογένεια όπως και σεβασμός στην προσωπική τους ζωή και το καθημερινό τους πρόγραμμα.
- Ως προτεινόμενο τρόπο πρόληψης, θεωρούμε ότι η δημιουργία της νέας οικογένειας είναι προτιμότερο να γίνει μακριά από γονεϊκές και αδελφικές επιρροές. Για το λόγο αυτό, ίσως είναι πιο βοηθητικό για τα νέα ζευγάρια να επιλέξουν για κατοικία τους ένα σπίτι μακριά από την οικογένεια καταγωγής.
- Μια ακόμα πρόταση είναι η παροχή συμβουλευτικής στήριξης σε νέα ζευγάρια πριν το γάμο αλλά και πριν την απόκτηση παιδιών από κοινωνικές υπηρεσίες κατάλληλα καταρτισμένες. Επίσης, θα μπορούσε να δημιουργηθεί στο Ηράκλειο μια κυβερνητική ή και εθελοντική οργάνωση με την επωνυμία «Οικογενειακοί Σύμβουλοι» που να προσφέρει αποκλειστικά συμβουλές για τη δημιουργία νέας οικογένειας, όσον αφορά στις σχέσεις, την επικοινωνία, τους ρόλους και τη σωστή λειτουργία, γενικότερα.

Ως θέμα περαιτέρω έρευνας, προτείνουμε την αναλυτικότερη μελέτη των τρόπων διαπαιδαγώγησης και ανατροφής των παιδιών και πώς αυτοί επηρεάζουν και διαμορφώνουν την εξέλιξή τους και τις επιλογές τους στους βασικούς τομείς της ζωής τους. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρήσαμε ότι τα παιδικά βιώματα επηρεάζουν τον ενήλικα πλέον στη δημιουργία της δικής του οικογένειας, στην επιλογή του συντρόφου, στον ρόλο του ως γονέα όπως και στους τρόπους διαπαιδαγώγησης και ανατροφής που εφαρμόζει στα παιδιά του. Θεωρούμε ότι το θέμα αυτό παρουσιάζει ενδιαφέρον γιατί από την έρευνά μας καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ αποτελεί τον βασικότερο παράγοντα διαμόρφωσης του χαρακτήρα και της προσωπικότητας του ανθρώπου σε όλα τα στάδια της ζωής του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Κατάκη Χ., “Το Μωβ Υγρό”, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 1989.
2. Κωνσταντινίδου Π., “Ο γάμος – Το μεγαλείο της διαφοράς, Μελέτη”, Αθήνα, Εκδόσεις Ιωλκός, 2009.
3. Μουσούρου Λ., “Οικογένεια και οικογενειακή πολιτική”, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg, 2005.
4. Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, Τόμος 2, 36, 41, 46, 47, Εκδόσεις Πάπυρος, 1996.

5. Σύγχρονη Ψυχολογία, Τόμος 4, Αθήνα, Ευρωεκδοτική.
6. Τζωρτζακάκη Κ., “Μαμά κόψε το κήρυγμα”, Τόμος Α, Αθήνα, Εκδόσεις Καλέντης, 2005.
7. Τζωρτζακάκη Κ., “Μαμά κόψε το κήρυγμα”, Τόμος Β, Αθήνα, Εκδόσεις Καλέντης, 2007.
8. Τσαούσης Δ. Γ., “Η κοινωνία του ανθρώπου”, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg, 2004.
9. Χουρδάκη Μ., “Οικογενειακή Ψυχολογία”, Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρη, 1992.
10. Angel S., “Ψυχολογία της καθημερινής ζωής”, Τόμος 3, 4, Αθήνα, Εκδόσεις Lector, 2004.
11. Bowen M., “Τρίγωνα στην οικογένεια”, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 1998.
12. Bruke Z., “Εγχειρίδιο για παιδιά με δύσκολους γονείς”, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1999.
13. Dahan J., Lamy A., “Γονιός μόνος στο σπίτι”, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 2008.
14. Dattilio F. M. – Padesky C. A., “Συμβουλευτική Ζευγαριών”, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 1995.
15. Dolto F., “Όταν οι γονείς χωρίζουν”, Αθήνα, Εκδόσεις Εστία, 2004.
16. Dr. Dinkmegier N. – Dr. Mak-kei G., “Σχολείο για γονείς”, Αθήνα, Εκδόσεις Θυμάρι, 2004.
17. Eco U., “Πώς γίνεται μια διπλωματική εργασία”, Αθήνα, Εκδόσεις Νήσος, 2001.
18. Felbman R., “Εξελικτική ψυχολογία δια βίου ανάπτυξη”, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg, 2009.
19. Goleman D., “Η Συναισθηματική Νοημοσύνη”, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 1995.
20. Harris T., “Είμαι ok, είσαι ok, Ψυχολογία της διαπροσωπικής σχέσης με τη γλώσσα της συνδιαλεκτικής ανάλυσης”, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1997.
21. Javeau C., “Η έρευνα με ερωτηματολόγιο Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή», Αθήνα, Εκδόσεις Τυπωθήτω, 2000.
22. Mery T., “Πρόσκληση στην Προσωποκεντρική Προσέγγιση”, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτης,, 2002.
23. Minuchin S., “Οικογένειες και οικογενειακή Θεραπεία”, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000.
24. Muncie J., Wetherell M., Langan M., Dallos R., Cochrane A., “Οικογένεια. Η μελέτη και κατανόηση της οικογενειακής ζωής”, Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2008.

25. Napier A.-Whitaker C., “Οικογένεια, μαζί όμως αλλιώς”, Αθήνα, Εκδόσεις Κέδρος, 1987.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Olson D. H., Sprenkle D. H., Russel C. S., “Circuplex model of marital and family systems: I. Cohesion and adaptability dimensions, family types and clinical application, Family Process, 1979.

INTERNET

1. <http://www.paidorama.com>
2. <http://junior.gr/forum/viewtopic.php>
3. <http://educpsychology.blogspot.com>
4. <http://patrotita.blogspot.com>
5. <http://sites.google.com/site/stmessinis/ArxikiSelida/morphes-synchrones-oikogeneias>
6. <http://www.babyspace.gr/Article/single-parent-family/327-609.html>
7. <http://www.childmentalhealth.gr>
8. <http://health.in.gr/news/article.asp?lngArticleID>
9. <http://homotopia.pblogs.gr/tags/anthropina-dikaiomata-gr>
10. <http://socialpsychology.wordpress.com>
11. <http://el.wikipedia.org>
12. <http://www.psy.gr/first.php>
13. <http://agogi.duth.gr/modules.php>
14. <http://kerentzis.blogspot.com/search/label>
15. <http://www.paidopsyxiatros.gr/index.php>
16. <http://ithe.gr/index.php>
17. <http://www.selftherapy.gr>
18. <http://www.medlook.gr>
19. <http://paroutsas.jmc.gr/family/index.htm>
20. <http://www.iatronet.gr/article.asp>
21. <http://www.acrobase.gr/showthread.php>
22. <http://www.ktisis.cut.ac.cy>
23. <http://www.psi-action.blogspot.com>
24. <http://news.trikki.gr/ygeia/ygeiathem>
25. <http://www.healthierworld.gr/portal.html>
26. <http://papapan.gr/index.php>
27. <http://www.exanatolis.gr/epikoinonia>
28. <http://www.vita.gr>
29. <http://www.infokids.gr>
30. <http://gonis.gr/index.php>
31. <http://www.pi-schools.sch.gr>
32. <http://www.cretan-history.gr/index.php>